

Vastuullisten hankintojen tulevaisuus pienessä kuntaorganisaatiossa

Case Jämsän kaupunki

Katja Rissanen, YTV22S1

Opinnäytetyö, ylempi AMK

Toukokuu 2024

Verkostojohtamisen YAMK 2022

Rissanen, Katja

Vastuullisten hankintojen tulevaisuus pienissä kuntaorganisaatioissa. Case Jämsän kaupunki.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toukokuu 2024, 74 sivua

Verkostojohdamisen tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö YAMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Julkiset hankinnat muodostavat noin viidenneksen Suomen kulutusperäisesti lasketusta hiilijalanjäljestä ja julkisiin hankintoihin arvioidaan vuosittain käytettävän noin 35 miljardia euroa. Ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla toteutetuilla julkisilla hankinnoilla on mahdollisuus saada merkittävää yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja edistää kestävää kehitystä.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten Jämsän kaupunkikonsernin vastuullisia hankintoja on mahdollista lisätä. Tutkimus toteutettiin toimintatutkimuksena ja siinä käytettiin sekä kvantitatiivisia, että kvalitatiivisia menetelmiä. Tutkimusaineisto koostuu Jämsän kaupunkikonsernissa hankintoja toteuttavan henkilöstön antamista vastauksista. Toimintatutkimus aloitettiin selvittämällä organisaation hankintojen nykytilannetta. Tutkimuksessa selvitettiin myös tutkittavien näkemyksiä käynnissä olevaan hankintaohjeen uudistamiseen liittyen ja miten vastuullisia hankintoja on mahdollista tulevaisuudessa lisätä. Kyselylomakkeella vastauksia saatiin 17, haastatteluja järjestettiin 11 kappaletta ja niihin osallistui yhteensä 22 tutkittavaa.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että organisaation hankinnoissa on jo huomioitu vastuullisuutta monin eri tavoin. Tuloksissa esitetään myös kaksi toteutettua case-esimerkkiä siitä, miten vastuullisia hankintakriteereitä on käytetty. Vastuullisten hankintakriteerien käyttöä ei ole organisaatiossa seurattu, eikä tehtyä vastuullisuustyötä ole tehty näkyväksi. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että hankintojen vastuullisuutta olisi myös mahdollista lisätä ja tutkittavat ovat tästä tietoisia. Opinnäytetyön tuotoksen syntyi hankintaohje, johon on sisällytetty myös hankinnoissa huomioitavia vastuullisia hankintakriteereitä.

Hankintojen vastuullisuutta on mahdollista lisätä hyödyntämällä enemmän markkinavuoropuhelua. Lainsäädännöllä ja organisaation omalla ohjeistuksella ohjaamalla saadaan myös vastuullisten hankintojen määrää lisättyä. Hankintojen organisointia parantamalla voidaan myös vaikuttaa hyvien käytäntöjen leviämiseen koko organisaatioon. Hankintojen valmisteluun on varattava riittävät resurssit. Lisäksi erilaisten omien ja muiden organisaatioiden hankkeiden tuloksena syntyneiden innovatiivisten ratkaisujen hyödyntämisellä on mahdollisuus lisätä vastuullisuutta hankinnoissa.

Avainsanat (asiasanat)

vastuullisuus, kestävä kehitys, vastuulliset hankinnat, kestävät hankinnat, julkiset hankinnat

Muut tiedot

Liitteet:

1. Hankintaohje, Jämsän kaupunki, 37 sivua. 2. Kyselylomake, 5 sivua.

Rissanen, Katja

The future of responsible procurement in a small municipal organisation. Case City of Jämsä

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, May 2024, 74 pages

Master's Degree Programme in Business Network Management.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

Public procurement accounts for about one fifth of Finland's consumption-based carbon footprint, and it is estimated that around 35 billion euros is spent on public procurement each year. Public procurement implemented in an environmentally, socially and economically sustainable manner has the potential to have significant societal impact and promote sustainable development.

The aim of the research was to investigate how responsible procurement within the Jämsä city group could be increased. The research was conducted as action research and used both quantitative and qualitative methods. The research data consists of responses from personnel responsible for procurement within the Jämsä city group. The action research began by examining the current state of the organization's procurement. The study also explored the participants' views regarding the ongoing revision of the procurement guidelines and how responsible procurement could be increased in the future. A total of 17 questionnaire responses were received, 11 interviews were conducted and a total of 22 respondents participated.

Based on the research findings, it can be concluded that responsibility has already been considered in the organization's procurements in various ways. The results also present two implemented case examples of how responsible procurement criteria have been utilized. However, the use of responsible procurement criteria has not been monitored within the organization, nor has the conducted work on responsibility been made visible. It is evident from the research that it is possible to increase the responsibility of procurements, and the participants are aware of this. As a result of the thesis, a procurement guide was created, which also includes responsible procurement criteria to be considered in procurements.

Increasing the responsibility of procurement can be achieved by engaging in more market dialogue. Additionally, directing through legislation and the organization's own guidelines can increase the number of responsible procurements. Improving the organization of procurements can also influence the spread of best practices throughout the entire organization. Sufficient resources must be allocated for procurement preparation. In addition, the use of innovative solutions resulting from various projects, both in-house and from other organisations, has the potential to increase responsible procurement.

Keywords/tags (subjects)

responsibility, sustainable development, responsible procurement, sustainable procurement, public procurement

Miscellaneous (Confidential information)

Attachments:

1. Procurement Guide, City of Jämsä, 37 pages.
2. Questionnaire, 5 pages.

Lyhenteet

CSR	Corporate Social Responsibility, Yritysten sosiaalinen vastuu, yritysten yhteiskuntavastuu
GPP	Green Public Procurement, Ympäristöystävälliset julkiset hankinnat
GRI	Global Reporting Initiative, Kansainvälinen voittoa tavoittelematon järjestö, joka on kehittänyt kestävän kehityksen raportointistandardit
RBC	Responsible Business Conduct, Vastuullinen liiketoimintatapa
SDG	Sustainable Development Goal, Kestävän kehityksen tavoite

Sisältö

1	Johdanto.....	4
2	Tutkimus- ja kehittämismenetelmät	6
2.1	Lähestymistapa.....	6
2.2	Tutkimusmenetelmät	8
3	Vastuullisuus	10
3.1	Vastuullisuus käsitteenä	10
3.2	Agenda2030	12
3.3	Yritysten yhteiskuntavastuu	14
3.4	Code of conduct - liiketapaperiaatteet	18
3.5	Kuntien eettiset ohjeet.....	19
3.6	Virkavastuu.....	20
4	Vastuullisuus ja julkiset hankinnat.....	21
4.1	Julkiset hankinnat.....	21
4.2	Julkisilla hankinnoilla vaikuttaminen	21
4.3	Kansallinen julkisten hankintojen strategia	24
5	Vastuulliset, kestävät hankinnat.....	24
5.1	Ekologisesti kestävä hankinta	24
5.1.1	Hankintojen vähähiilisyys	25
5.1.2	Kiertotalouden määritelmä	26
5.1.3	”Ei enää jätettä” ja Mara - asetus.....	28
5.2	Sosiaalisesti kestävä hankinta	28
5.3	Taloudellisesti kestävä hankinta	31
5.3.1	Harmaa talous	31
5.3.2	Tilaajavastuu	33
6	Hankintojen kehittäminen	34
6.1	Innovatiiviset hankinnat	34
6.2	Markkinakartoitus ja markkinavuoropuhelu	35
6.3	Hankintojen kehittäminen hankintayksiköissä	36
7	Tutkimuksen toteuttaminen	38
7.1	Kohdeorganisaatio.....	38
7.2	Kustannusten jakautuminen toimialoittain	39
7.3	Tutkimusprosessi.....	40
7.4	Kysely	41

7.5	Teemahaastattelut	42
8	Aineiston analysointi	42
9	Tutkimustulokset.....	43
9.1	Kysely	43
9.2	Haastattelut.....	48
9.2.1	Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistaminen	48
9.2.2	Kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilanne	48
9.2.3	Kestävien ja innovatiivisten hankintakriteerin käytön lisääminen tulevilla hankinnoissa 50	
9.3	Case työkone- ja kuljetuspalveluiden hankinta vuosille 2024–2026.....	51
9.3.1	Työkonepalvelut.....	51
9.3.2	Kuljetuspalvelut.....	53
9.4	Case betonimurskeen hyödyntäminen kadunrakentamisessa	55
9.5	Uusi hankintaohje.....	57
10	Johtopäätökset.....	60
10.1	Markkinakartoituksen ja markkinavuoropuhelun hyödyntäminen.....	60
10.2	Lainsäädännön ohjaava vaikutus	61
10.3	Konsernin sisäinen ohjeistus ja toiminta	62
10.4	Hanketoiminta ja asiantuntijayhteisöt innovaation mahdollistajana	63
11	Pohdinta	65
11.1	Tutkimuksen toteutus, tulokset ja johtopäätökset.....	65
11.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	66
11.3	Tutkimuksen hyödyntäminen ja jatkokehittäminen	66
	Lähteet.....	68
	Liitteet.....	74
	Liite 1. Hankintaohje, Jämsän kaupunki	
	Liite 2. Kyselylomake	
	Kuviot	
	Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraali (Heikkinen ym. 2023).	7
	Kuvio 2. Eri tapoja nähdä vastuullisuuden, kestävyys ja vaikuttavuuden käsitteiden välinen yhteys (Hellström & Parkkonen 2022, 35).....	11
	Kuvio 3. Kestävän kehityksen tavoitteet (Valtioneuvosto 2020).	13
	Kuvio 4. Julkisten hankintojen hiilijalanjäljen jakautuminen hankintamenolajeittain (Kestävät julkiset hankinnat ja investoinnit 2022).	22

Kuvio 5. Kiertotalousmalli (Mitä kiertotalous on ja miksi sillä on merkitystä? 2023).	27
Kuvio 6. Kehittämisen osa-alueet kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa (2020).	36
Kuvio 7. Jämsän kaupungin organisaatio (2023).	38
Kuvio 8. Jämsän kaupungin palvelujen ostojen kustannusten jakautuminen toimialoittain.	40
Kuvio 9. Jämsän kaupungin ”aineet, tarvikkeet, tavarat” -kustannusten jakautuminen toimialoittain.	40
Kuvio 10. Tutkimusprosessin kulku.	41
Kuvio 11. Toteutuneet kilpailutukset vuosittain.....	44
Kuvio 12. Kilpailutettujen hankintojen arvo €/ vuosi.	44
Kuvio 13. Uuden hankintaohjeen kaupungin pienhankintarajan alittavien kilpailutusten määrä vuosittain.	45
Kuvio 14. Kilpailutetut hankintojen osa-alueet.	46
Kuvio 15. Hankinnoissa käytetyt hankintamenettelyt.....	47
Kuvio 16. Urakoitsijoiden kaluston määrä päästöluokissa Stage IV ja V.....	52
Kuvio 17. Koneluokan parhaat pisteet saaneen työkoneen päästöluokka.	53
Kuvio 18. Urakoitsijoiden kaluston määrä päästöluokissa Euro 5 ja Euro 6.	54
Kuvio 19. Työlajiryhmien parhaat pisteet saaneen kuljetuskaluston päästöluokka.	55
Kuvio 20. Kuva Kankarisveden koulun purkutyöstä.....	56
Kuvio 21. Kadun rakennekerrokset katusuunnitelmassa.....	57

Taulukot

Taulukko 1. Toteutetut teemahaastattelut	42
--	----

1 Johdanto

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, miten vastuullisia hankintoja on mahdollista lisätä Jämsän kaupunkikonsernissa. Julkisiin hankintoihin arvioidaan kansallisella tasolla käytettävän vuosittain noin 35 miljardia euroa ja julkisilla hankinnoilla on mahdollista parantaa niin julkisen talouden kestävyttä, kuin saavuttaa myös kansantaloudelle merkittävää yhteiskunnallista vaikuttavuutta (Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020). Vastuullisuus on viime aikoina käsitteenä muuttunut pelkästään lainsäädännön mukaisesti toimisesta siihen, että lainsäädännön noudattaminen on vastuullisuuden minimivaatimus. Elinkeinoelämän keskusliiton julkaisemassa raportissa (Lipponen & Mäkelä 2019) todetaan vastuullisuuden tarkoittavan sitä, että yritys ottaa huomioon toiminnastaan aiheutuvat sosiaaliset, taloudelliset sekä ekologiset vaikutukset ja toimii kestävästi, huomioiden myös sidosryhmien tavoitteet ja odotukset. Samat vastuullisuuden teemat ovat esillä, kun käsitellään julkisten hankintojen vastuullisuutta.

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan jatkuvaa ohjattua yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta, jonka tavoitteena on varmistaa niin nykyisten, kuin tulevienkin sukupolvien hyvän elämisen mahdollisuudet. Tällöin kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa otetaan kestävällä ja tasavertaisella tavalla huomioon ympäristö, ihmiset sekä talous. (Mitä on kestävä kehitys 2023.) Yhtenä julkisen hallinnon kestävästä kehityksestä ohjaavana viitekehityksenä toimii YK:ssa vuonna 2015 hyväksytty Agenda2030, jonka tavoitteiden toteuttamisesta kukin valtio on vastuussa omien rajojensa sisäpuolella. Vuoden 2023 Kestävän kehityksen raportin (Sachs, Lafortune, Fuller & Drumm 2023) mukaan Agenda2030 asetetut tavoitteet ovat jääneet pahasti jälkeen, mm. pandemian ja muiden kriisien vuoksi, eikä kestävä kehitys tavoitteita ole kaikissa maanosissa onnistuttu sisällyttämään kansallisiin käytäntöihin ja julkisiin investointeihin. Vuonna 2023, Agenda2030 tavoitteiden aikajanan puolivälissä, on tilanne, että yhdenkään tavoitteen ei ennusteta toteutuvan maailmanlaajuisella tasolla vuoteen 2030 mennessä. Agenda2030 mukaisten 17 kestävä kehityksen tavoitteen saavuttamista kunkin maan osalta mitataan SDG-indeksillä. Vuoden 2023 indeksin perusteella Suomi sijoittuu 166 maailman maan joukossa ensimmäiseksi ennen Ruotsia ja Tanskaa. Vaikka Suomi sijoittuu indeksin perusteella kärkeen, se ei suinkaan tarkoita, ettei tavoitteiden saavuttamisessa olisi edelleen haasteita. Raportin mukaan Suomella on parannettavaa erityisesti ”ei nälkää”, vastuullinen kulutus ja tuotanto sekä ilmastotoimet -tavoitteiden osalta. (Sachs ym. 2023, 2–4, 23, 25, 37.)

Useat kunnat ja kaupungit ovat strategioissaan asettaneet tavoitteen olla hiilineutraali vuoteen 2030 mennessä. Julkisilla hankinnoilla on merkittävä rooli hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisessa, sillä niiden hiilijalanjälki kattaa Suomen kulutusperäisesti lasketusta hiilijalanjäljestä viidesosan (Kestävät julkiset hankinnat ja investoinnit 2022). Kaupunkien strategioissa näkyvät myös muut vastuullisuuden ja kestävyys tavoitteet ja arvot, eri tavoin sanoitettuina. Strategian tavoitteita tukemaan kaupungit ovat laatineet erilaisia toimintaohjelmia ja mittareita, esimerkiksi vastuulliseen talouteen, ympäristöön ja hyvinvointiin liittyen.

Tässä opinnäytetyössä julkisia hankintoja tarkastellaan vastuullisuuden ja kestävyys näkökulmasta. Vastuullisella, kestäväällä hankinnalla tarkoitetaan, että hankinnan kilpailutuksessa on huomioitu hankinnan kohteen ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. Valtiovarainministeriö ja Kuntaliitto ovat vuonna 2020 laatineet kansallisen julkisten hankintojen strategian (2020), jolla pyritään ohjaamaan ja kehittämään julkisia hankintoja. Strategiassa on nostettu esiin yhteiskuntaamme vaikuttavia ilmiöitä, mm. ilmastonmuutos, työttömyys ja harmaa talous. Kestävillä julkisilla hankinnoilla on mahdollisuus vaikuttaa strategiassa esiin nostettuihin ilmiöihin.

Hankintojen organisointiin on kunnissa panostettu eritavoin; hankintoja varten voi olla oma hankintapalvelut-yksikkö, jossa työskentelee useita henkilöitä, joiden työtehtäviin sisältyy vain hankintojen valmistelua ja toteuttamista. Joissakin kunnissa hankintojen koordinoinnista vastaa esimerkiksi hankinta-asiantuntija, mutta muuta hankintaorganisaatiota ei ole. Kaikissa kunnissa ei hankintojen merkittävyydestä huolimatta ole mahdollisuutta kuitenkaan palkata pelkästään hankintoihin perehtynyttä henkilöstöä ja hankintoja tehdään usein muiden töiden ohella. Tämän opinnäytetyön toimeksiantajalla Jämsän kaupungilla, on hankinnat järjestetty hajautetusti, eikä kaupungilla ole keskitettyä hankintatoimea.

Hankintaprosessin helpottamiseksi kunnat laativat omia hankintaohjeita ja tämän opinnäytetyön tuotoksena on Jämsän kaupungin hankintaohje. Kuntien hankintaohjeet ovat hankintaprosessia ohjaavia käytännön toimintaohjeita, jotka täydentävät ja selventävät hankintalakia. Erityisesti hankintaohjeet ovat tarpeen silloin, kun tehdään pieniä, hankintalain yleisen soveltamisalan ulkopuolelle jääviä hankintoja. (Oksanen 2010, 8–9.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, miten vastuullisia hankintoja on mahdollista lisätä Jämsän kaupunkikonsernissa. Tutkimuksella selvitettiin Jämsän kaupungin hankintojen ja erityisesti vastuullisten hankintojen nykytilannetta. Nykytilan selvittämisen lisäksi oli opinnäytetyön tavoitteena saada vastaus tutkimuskysymykseen; miten Jämsän kaupunkikonsernin vastuullisia hankintoja olisi mahdollista lisätä? Tutkimuksen tavoitteen saavuttamista tuettiin opinnäytetyön tietoperustalla. Opinnäytetyön tuotoksena oli Jämsän kaupungin uudet hankintaohjeet. Hankintayksikön tehtävä on huolehtia organisaationsa hankintatoiminnan riittävästä ohjeistamisesta esimerkiksi erillisellä hankintaohjeella. Jämsän kaupungille laaditun hankintaohjeen tarkoituksena on ohjata kaupungin hankintojen toteuttamista mm. määrittämällä noudatettavat toimintaperiaatteet, hankintojen organisointi ja hankintaprosessin toteuttamisen ohjeistaminen. Lisäksi tavoitellaan aktiivisen vuoropuhelun ja viestinnän lisäämistä yrittäjien suuntaan. Hankintaohjeen tavoitteena on myös tehostaa kaupungin varojen käyttöä siten, että hankinnat on toteutettu kustannustehokkaasti ja saavuttavat niille asetetun laatutason. Lisäksi hankintaohjeella tavoitellaan markkinoiden kehittymistä siten, että tulevaisuudessa palvelujen tarjonta mieluummin lisääntyy kuin vähenee.

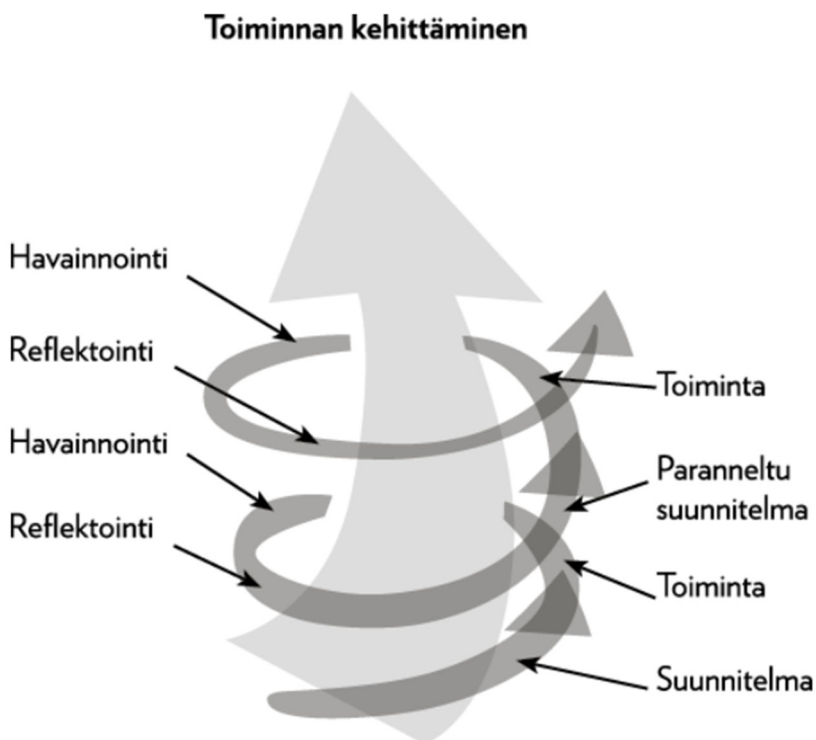
2 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

2.1 Lähestymistapa

Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015) esittävät kirjassaan kehittämistehtävälle viisi lähestymistapaa. Lähestymistavat ovat toiminta- ja tapaustutkimus, konstrukttiivinen tutkimus, palvelumuotoilu ja innovaatioiden tuottaminen. Kehittämistehtävän sisältö määrittää sen, mikä lähestymistapa kannattaa kuhunkin tehtävään valita. Lähestymistavat ovat osin päällekkäisiä, joten kehittämistehtävässä voi olla piirteitä eri lähestymistavoista. Myös käytettävät menetelmät voivat olla eri lähestymistavoissa samoja. (Ojasalo ym. 2015, 36–37.)

Tämän opinnäytetyön lähestymistavaksi valittiin toimintatutkimus. Toimintatutkimuksella pyritään muuttamaan käytännön toimintaa ja rutiineja uuteen, parempaan suuntaan. Yksi toimintatutkimuksen tärkeimmistä piirteistä on sen pyrkimys reflektioon, tutkimuksen tarkoituksena on reflektoinnin avulla löytää uusia näkökulmia. Toimintatutkimus hahmotetaan usein reflektiivisenä syklinä, jossa neljä vaihetta; suunnittelu-, toteutus-, aineistonkeruu- ja havainnointi- sekä arviointi- ja reflektointivaihe, seuraavat toisiaan. On kuitenkin huomioitava, että toimintatutkimus ei aina

pääty yhteen sykliin, vaan kehittämistyö synnyttää uusia kehittämisideoita, jolloin ensimmäistä sykliä voi seurata yksi tai useampi sykli. Toimintatutkimuksen voikin nähdä spiraalina, jossa syklin vaiheet toistuvat uudelleen peräkkäisinä ja toisiinsa liittyneinä. Toimintatutkimuksen spiraali on esitetty kuviossa 1. Tätä prosessin spiraalimaista etenemistä pidetään toimintatutkimuksen olennaisena ominaisuutena. (Heikkinen, Kaukko & Salo 2023). Kehittämistoiminnan tulokset asettuvat spiraalimallissa aina uudestaan tarkasteltaviksi, reflektiovaihe on solmukohta, jossa kehittymistä tapahtuu (Toikko & Rantanen 2009).

Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraali (Heikkinen ym. 2023).

Heikkinen ja muut (2023) mukaan vaikka spiraalimallilla kuvattuna toiminnasta saa progressiivisen ja kehittyvän kuvan, eivät asiat todellisuudessa aina kuitenkaan kehity parempaan suuntaan (Heikkinen ym. 2023). Kehittäminen edellyttää pitkäjänteistä ja jatkuvaa prosessia.

Toimintatutkimuksen lähestymistapa on monimenetelmällinen, tutkimuksessa yhdistetään tai käytetään rinnakkain niin laadullisia, kuin määrällisiä aineistoja. Toimintatutkimuksessa tutkija osallistuu tutkimuskohteen toimintaan ja sillä vaikutetaan ja kehitetään tutkimuskohteen toimintaa. Tutkimuksessa yhdistyy tieteellisyys ja käytäntö korostuneesti. (Heikkinen ym. 2023.)

Toimintatutkimuksessa tavoitteena on siis aikaansaada muutos käytäntöihin ja organisaation toimintaan. Tutkimuksen keskeinen piirre onkin, että organisaatiossa toimivat ihmiset osallistuvat aktiivisesti kehittämistyöhön. (Ojasalo ym. 2015, 37.)

Shani ja Coglan (2019) toteavat toimintatutkimusta käsittelevässä artikkelissaan, että toimintatutkimuksella haetaan organisaatiossa muutoksen aikaansaamista, sen jäsenten omatoimisuuden kehittymistä ja tieteellisen tiedon lisäämistä. Toimintatutkimus on yhteistyön ja -tutkimuksen hengessä kehittyvä prosessi. Heidän mukaansa toimintatutkimus tarjoaisi potentiaalisen välineen vastata organisaatioiden kohtaamiin kasvaviin haasteisiin, mutta tällä hetkellä toimintatutkimuksen potentiaalia ei juurikaan ole hyödynnetty. (Shani & Coglan 2019.)

Toimintatutkimuksessa osallistetaan, tehdään yhteistyötä ja niin tutkittavilla, kuin myös tutkimusta toteuttavalla tutkijalla on toimijoina aktiivinen rooli kehittämisessä. Toimintatutkimus antaa organisaatioille mahdollisuuden kehittämiselle ja vaikuttamiselle myös kestävän kehityksen ja kestävien arvojen näkökulmasta ja sillä on mahdollista edistää innovatiivisen toimintakulttuurin muodostumista (Shani ym. 2019). Opinnäytetyöllä pyritään saamaan aikaan muutosta ja löytämään ratkaisuja käytännön ongelmiin ja toimintatutkimus sopii luonteensa vuoksi lähestymistavaksi tälle tehtävälle. Toiminnan kehittäminen kohdeorganisaatiossa jatkuu spiraalimaisesti eteenpäin.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmät jakautuvat laadullisiin (kvalitatiivisiin) sekä määrällisiin (kvantitatiivisiin) menetelmiin. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan sellaista tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntausta, jolla tavoitellaan kokonaisvaltaisesta ymmärrystä kohteen laadusta, ominaisuuksista ja sen merkityksistä (Laadullinen tutkimus 2021). Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus puolestaan tarkoittaa menetelmäsuuntausta, jossa tutkittava kohde esitetään ja tulkitaan tilastoilla ja numeroilla (Määrällinen tutkimus 2015). Lähestymistapoina kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus täydentävät toisiaan ja niitä onkin vaikea tarkkarajaisesti toisistaan erottaa. Tutkimusmenetelmät eroavat toisistaan niiden tarkastelukohteiden perusteella, mutta niissä käytetään kuitenkin samoja aineistonkeruumenetelmiä. Hirsjärvi ja muut (2016) nimeävät kirjassaan aineistonkeruun perusmenetelmiksi haastattelun, kyselyn sekä havainnoinnin ja dokumenttien käyttämisen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2016, 191–192.)

Kyselytutkimus

Survey-tutkimuksella aineistoa kerätään suurehkosta määrästä satunnaisotannalla valituilta tutkimuskohteilta. Tietoja kysytään kaikilta tutkimukseen osallistuvilta täsmälleen samalla tavalla, strukturoidussa muodossa, esimerkiksi kyselylomakkeella. Survey-tutkimuksella kerätty aineisto käsitellään yleensä kvantitatiivisesti. Kyselytutkimuksella saadaan kerättyä laaja tutkimusaineisto, mutta aineisto voi jäädä pinnalliseksi ja tutkimus jää teoreettisesti vaatimattomaksi. (Hirsjärvi ym. 2016, 134, 193–195.) Tässä opinnäytetyössä toimintatutkimus on aloitettu selvittämällä nykytilannetta kyselytutkimuksella ja tutkimusta on täydennetty haastatteluilla.

Haastattelu

Haastattelun etuna voidaan pitää sen joustavuutta aineistoa kerätessä. Haastattelussa on mahdollista säädellä aineiston keruuta haastattelun edetessä, tilanteen mukaisesti. Haastattelu on päämenetelmänä kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Haastattelu kannattaa valita aineistonhankintamenetelmäksi silloin, kun halutaan selventää ja syventää saatavia vastauksia tai jos arvioidaan, että tutkimus tuottaa monitahoisia vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2016, 204–205.) Haastatteluilla kerätyn aineiston käsittelemiseen vaikuttaa, kuinka laaja haastattelu on ja kuinka paljon on osallistujia. Aineiston analysoinnissa aineisto luokitellaan ja pyritään löytämään sen yhteydet tutkimuksessa käytettyyn teoriaan. Aineiston luokittelussa käytetään yleensä teema-alueita. Teemoittelussa haastatteluaineistosta tarkastellaan sellaisia asioita ja ilmiöitä, jotka olivat yhteisiä haastateltaville. (Ojasalo ym. 2015, 110). Teemahaastattelu on täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiiri on tiedossa, mutta kysymyksiä ei ole muotoiltu tarkasti ja järjestys puuttuu.

Kyselyn ja haastattelujen tavoitteena on selvittää organisaation hankintakäytäntöjen nykytilanne ja miten nykyisiä käytäntöjä on mahdollista kehittää tulevaisuudessa. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on, miten vastuullisia hankintoja voidaan lisätä Jämsän kaupunkikonsernissa.

Tietoperusta

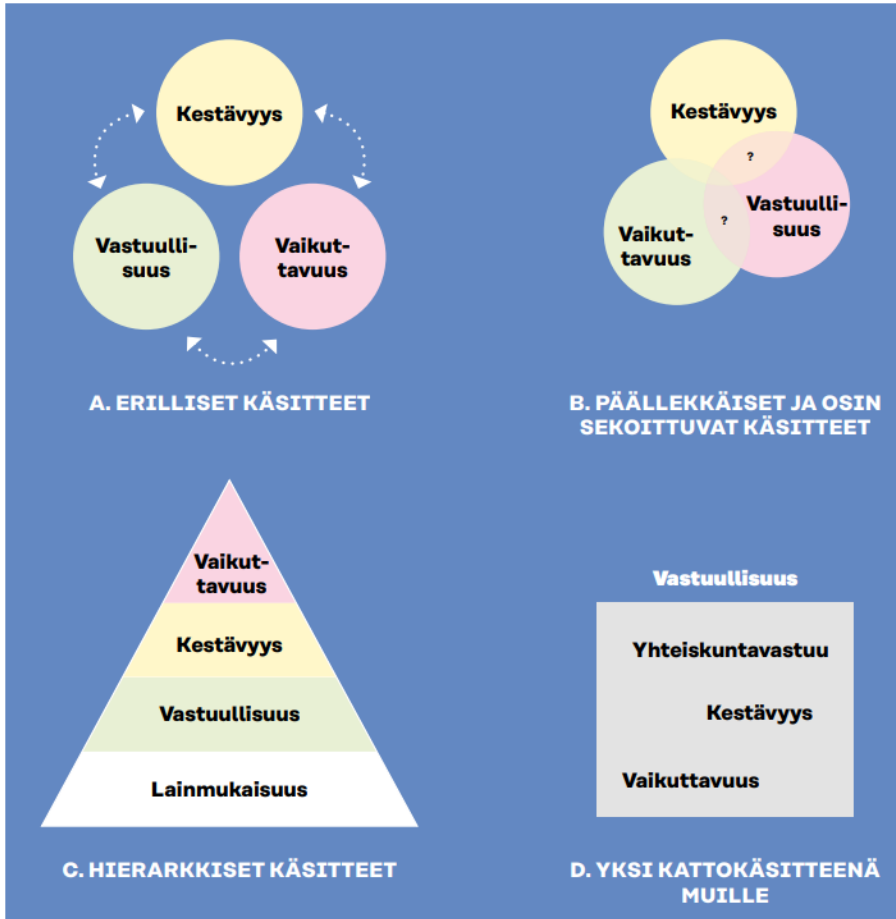
Opinnäytetyön tietoperustan ensimmäinen teema on vastuullisuus. Tavoitteena on ensin tunnistaa mitä vastuullisuus käsitteenä tarkoittaa ja minkälaisia vaatimuksia se toiminnalle asettaa. Vastuullisuuden käsitettä on pohdittu sekä kansainvälisestä ja kansallisesta näkökulmasta, ja sekä yksityisen yrityksen, kuin myös julkisten toimijoiden näkökulmasta. Toisena tietoperustan teeman on julkisten hankintojen vastuullisuus, mitkä asiat vastuullisissa, kestävässä hankinnoissa tulee huomioida ja mitä asioita tulee vaatia ja seurata. Tietoperustan lähteinä on käytetty voimassa olevaa lainsäädäntöä ja ministeriöiden ja muiden julkisen hallinnon toimijoiden ohjeistuksia ja julkaisuja. Näiden lisäksi on käytetty kirjallisuutta sekä vertaisarvioituja kansainvälisiä tieteellisiä julkaisuja. Tietoperustan keskeisiä käsitteitä ovat vastuullisuus, kestävä kehitys, vastuulliset hankinnat, kestävät hankinnat, julkiset hankinnat ja arvoketju. Tiedonhankintaa on toteutettu tietoperustan keskeisiä käsitteitä hakusanoina käyttäen, sekä suomen, että englannin kielellä. Hakuja on toteutettu Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjaston janet.finna.fi -palvelussa, tieteellisiä julkaisuja on haettu Google Scholar -hakupalvelulla, lisäksi on käytetty muita internet-hakukonepalveluja. Internet-hakukonepalvelulla käsitteellä ”julkiset hankinnat” toteutettu haku tuottaa tuhansia tuloksia, tuloksista on tämän opinnäytetyön lähteiksi valittu vain luotettavia, ministeriöiden tai julkisen hallinnon toimijoiden julkaisuja. Tietoperustan lähdeaineistoksi on valittu määrältään riittävä, mahdollisimman uusi ja ajankohtainen aineisto; pääosa lähdeaineistosta on julkaistu viimeisen viiden vuoden aikana. Opinnäytetyön lähteinä käytetty aineisto on kirjattu lähdeluetteloon viittausajankohtineen noudattaen Jyväskylän ammattikorkeakoulun ohjeistusta.

3 Vastuullisuus

3.1 Vastuullisuus käsitteenä

Vastuullisuus ja vastuullisuusvaatimukset ovat jatkuvassa muutoksessa. Vastuullisuus on käsitteenä muuttunut pelkästään lainsäädännön mukaisesti toimisesta siihen, että nykyisin lainsäädännön ja säädösten noudattaminen on vastuullisuuden minimivaatimus. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran julkaisemassa selvityksessä esitetään neljä erilaista tapaa vastuullisuuden, kestävyden ja vaikuttavuuden yhteyksistä. Kuviossa 2 on esitetty Sitran selvityksen mukaiset tavat ko. käsitteiden välisten yhteyksien tarkasteluun. Kuviossa 2 esitetyssä tarkastelutavassa D vastuullisuus on valittu kattokäsitteeksi. Tätä valintaa puoltaa se, että organisaation on mahdollista

olla yhteiskunnallisesti vaikuttava, vaikka se ei tavoittelisi kestävyttä tai toimisi vastuullisesti. Kestävyttä on mahdollista edistää, tosin melko tehottomasti, myös ilman vaikuttavuutta. Vastuullinen toiminta edellyttää kuitenkin organisaation toimimista kestävästi ja organisaation päämääriin vaikuttavasti. (Hellström & Parkkonen 2022.)

Kuvio 2. Eri tapoja nähdä vastuullisuuden, kestävyden ja vaikuttavuuden käsitteiden välinen yhteys (Hellström & Parkkonen 2022, 35).

Elinkeinoelämän keskusliiton, EK:n, julkaisemassa raportissa todetaan vastuullisuuden tarkoittavan sitä, että yritys huomioi toiminnastaan aiheutuvat taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset ja toimii kestävällä tavalla huomioiden myös sidosryhmiltä tulevat tavoitteet ja odotukset. (Lipponen & Mäkelä 2019.)

Viime vuosina ovat yritysten vastuullisuustoiminnassa trendeinä nousseet ilmastonmuutoksen hillintä sekä resurssitehokkuus. Lisäksi aiempaa enemmän huomiota kiinnitetään ihmisoikeuksiin, yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen ja monimuotoisuuteen. Myös vastuullisuusajattelu itsessään on jatkuvasti nouseva trendi. Siksi onkin tärkeää pyrkiä ennakoimaan mitä tulevaisuudessa vastuullisuudella ymmärretään. Erityisesti talouden roolin ymmärtäminen kestävän kehityksen viitekehyksessä tulee vaikuttamaan vastuullisuuskäsityksen kehittymiseen. Mikäli talous saadaan kohdennettua kestävän kehityksen näkökulmasta oikein, voi talous toimia jopa kestävän kehityksen muutosvoimana.

Kestävä kehitys on jo kauan ollut julkiselle sektorille tärkeä poliittinen ja yhteiskunnallinen tavoite. Tällä hetkellä parhaiten tunnetun kestävän kehityksen viitekehyksen, Agenda2030, myötä on myös yrityksissä kestävän kehityksen tavoitteet saaneet vahvemman roolin. (Hellström & Parkkonen 2022.) Agenda2030 on esitelty tarkemmin luvussa 3.2.

3.2 Agenda2030

Agenda2030 on vuonna 2015 YK:ssa hyväksytty kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma, jolla ohjataan kaikissa maailman maissa kestävän kehityksen edistämiseksi tehtävää työtä. Kyseessä on YK:n jäsenmaiden yhteinen suunnitelma, jonka päämäärä on kehityksen kääntäminen niin ihmiskunnan hyvinvoinnin, kuin talouden ja ympäristön kannalta kestäväan suuntaan vuoteen 2030 mennessä. Toimintaohjelman tavoitteet ovat kaikille maille samat, mutta ne painottuvat maiden kehitystasosta riippuen eri tavoin. Toimintaohjelmassa korostuu tavoitteiden keskinäisriippuvuus, toimenpiteitä toteutettaessa on siis huomioitava niiden vaikutukset muihin tavoitteisiin. Lisäksi toimenpiteet on toteutettava huomioiden niin ympäristön, talouden kuin sosiaalisen kestävyden näkökulmat yhdessä. Toimenpideohjelman päämäärän saavuttamiseksi on ohjelmaan sisällytetty 17 tavoitetta, jotka on esitetty kuviossa 3. Agenda2030:n tavoitteiden toteuttamisesta on kukin valtio vastuussa omien rajojensa sisäpuolella. Kun kaikki valtiot onnistuvat osaltaan omissa tavoitteissaan, saavutetaan myös globaalit tavoitteet. (Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030 n.d.)

Kuvio 3. Kestävän kehityksen tavoitteet (Valtioneuvosto 2020).

Valtioneuvoston kanslia on vuonna 2022 julkaissut Suomen kestävän kehityksen toimikunnan valmisteleman Agenda2030 – tiekartan (2022). Kyseessä on suunnitelma niistä toimita, joilla Suomen on tarkoitus saavuttaa omalta osaltaan Agenda2030 tavoitteet. Suomi on kansalaisten hyvinvoinnilla mitattuna yksi maailman menestyneimmistä valtioista. Osaaminen ja innovaatiot ovat luoneet perustan Suomen menestymiselle. Myös luonnonvarat ovat taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisessä merkittävässä roolissa. Tiekarttaan on sisällytetty kuusi muutosta vaativaa aluetta, jotka vaativat Suomelta toimia Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseksi. Tiekartan muutosalueiksi on valittu 1) Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus, 2) Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat, 3) Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus, 4) Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä, 5) Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö ja 6) Kestävä energijärjestelmä. Nämä muutosalueet, jotka tiekarttaan on Suomen osalta valittu, eivät juurikaan käsittele yhteiskunnassamme jo nyt hyvin toimivia asioita, toki nykyisellään hyvin olevien asioiden toimivuus on varmistettava myös jatkossa. Tiekarttaan valittujen muutosalueiden toimenpiteillä varmistetaan myös, maapallon kantokyvyn asettamissa rajoissa, kestävä hyvinvointi suomalaisille tulevaisuudessakin. Tiekartan toimeenpanoa ohjaa viisi kaikkia kuutta muutosaluetta läpileikkaavaa periaatetta, 1) oikeudenmukaisuuden, sukupuolten tasa-arvo-

von ja yhdenvertaisuuden varmistaminen, 2) koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus 3) heikossa asemassa olevien korostettu huomioiminen 4) pitkäjänteisyyden ja politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen ja 5) globaalin vastuun kantaminen. (Kestävän kehityksen toimikunnan Agenda2030 -tiekartta 2022, 8, 13, 64–66.)

Tiekartassa todetaan, että kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen omaksumisen ja valtavirtaistamisen näkökulmasta muodostavat julkiset hankinnat merkittävän osuuden kiertotaloutta ja hyvinvointitaloutta vahvistavista päätöksistä. Vastuullisille julkisille hankinnoille tulee määritellä ekologiset, sosiaaliset, eettiset ja muut kestävyysulottuvuudet huomioivat yhtenäiset kriteerit. Tieteen, yritysten ja kolmannen sektorin kanssa vauhditetaan kokeiluja ja innovatiivisia hankintoja. (Kestävän kehityksen toimikunnan Agenda2030 -tiekartta 2022, 18.)

Agenda2030 mukaisten 17 kestävä kehityksen tavoitteen saavuttamista kunkin maan osalta mitataan SDG-indeksillä. Kestävän kehityksen raportissa 2023, arvioidaan, että maailmanlaajuisesti keskimäärin vain noin 18 prosenttia kaikista SDG-tavoitteista olisi saavutettavissa vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteiden edistyminen vaihtelee alueittain. Euroopan maat ovat SDG-indeksin kärjessä ja ne ovat saavuttamassa useampia tavoitteita. Vaikka Suomi on SDG-indeksillä mitattuna kärkimaa, on Suomellakin edelleen haasteita saavuttaa mm. ilmastotoimien tavoitteita. (Sachs ym. 2023, 23, 27, 240.)

3.3 Yritysten yhteiskuntavastuu

Julkiset hankintayksiköt hankkivat palveluita ja tuotteita yrityksiltä. Yritysten toiminnalla on huomattavia vaikutuksia ihmisten elämään kaikkialla maailmassa. Vaikutukset eivät rajoitu yritysten tarjoamiin tuotteisiin tai palveluihin, vaan vaikutuksia on koko arvoketjun matkalla, esimerkiksi ihmisoikeuksiin, työoloihin, ympäristöön, terveyteen ja innovointiin. Arvoketjulla tarkoitetaan tuotteen tai palvelun jalostumista raaka-aineista ja ideoista tuotteiksi ja palveluiksi ja niiden siirtymistä asiakkaalle käytettäväksi. Yritysten odotetaan ymmärtävän vastuunsa toimintansa kielteisistä vaikutuksista ympäristöön ja yhteiskuntaan sekä toimimaan kielteisten vaikutusten hillitsemiseksi ja estämiseksi. Tämän vastuun kantamisesta käytetään nimitystä yritysten yhteiskuntavastuu (CSR) tai vastuullinen liiketoimintatapa (RBC). (Corporate sustainability and responsibility n.d.) Yrityksen sidosryhmät, yrityksen hallitus ja johtajat, osakkeenomistajat, yrityksen työntekijät ja asiakkaat,

kuten myös kilpailijat, toimiala ja kansalaisjärjestöt ja jopa media ohjaavat yritysten sosiaalista vastuuta (CSR). Kestävän kehityksen tavoitteilla (SDG), pyritään saavuttamaan liiketoiminnan kestävyttä, vakaata taloutta, toimivaa yhteiskuntaa, kriisien ehkäisyä, resurssien hallintaa, työmarkkinoiden laajentumista ja yleisten markkinoiden kasvua. (Shayan, Mohabbati-Kalejahi, Alavi & Zahed 2022.)

Suuria, yleisen edun näkökulmasta merkittäviä yrityksiä, koskee Suomessa mm. 29.12.2016 muutetun kirjanpitolain raportointivelvoite. Yhtiöiden on raportoitava linjauksistaan sosiaalisten asioiden, ympäristön, työntekijöiden, ihmisoikeuksien sekä korruption ja lahjonnan torjunnan osalta. Velvoite pohjautuu EU-direktiiviin (2013/34/EU). Vastuullisuusraportoinnin voi tehdä osana yhtiön toimintakertomusta, erillisenä selvityksenä tai erillisraporttina, joka perustuu kansainvälisesti käytössä olevaan GRI-raportointikehykseen. (Vastuullisuusraportointi n.d.)

GRI on kansainvälinen järjestö, joka toimii riippumattomasti ja on kehittänyt kestävä kehityksen raportointistandardit, joita organisaatiot voivat käyttää raportoidakseen toimintansa vaikutuksista talouteen, ympäristöön ja yhteiskuntaan. EU-direktiivin 2013/34/EU, joka koskee tietyn tyyppisten yritysten tilinpäätöksiä sekä niihin liittyviä kertomuksia, mukaisesti raporttiin on sisällytettävä seitsemän elementtiä; yrityksen liiketoiminnan malli (yrityksen kestävyyspolitiikka), tiedot yrityksen monimuotoisuuspolitiikasta, ympäristöasiat, sosiaaliset asiat, henkilöstöasiat, ihmisoikeusasiat sekä korruption ja lahjonnan vastaiset asiat. GRI-standardit muodostuvat 36:sta toisiinsa liittyvästä standardista, jotka on suunniteltu kattamaan joustavasti erilaisia kestävä kehityksen raportointitarpeita. Kun organisaation vastuullisuusraportti laaditaan standardien mukaisesti, antaa raportti kokonaisvaltaisen käsityksen organisaatiolle olennaisista asioista ja asioiden vaikutuksista ja millä toimilla vaikutuksia on mahdollista hallita. (Linking the GRI Standards and the European Directive on non-financial and diversity disclosure 2017.)

Yrityksien vastuuvollisuuden lisäämistä sekä lainsäädäntöä yritysten huolellisuusvelvoitteesta on vaadittu toistuvasti Euroopan parlamentissa. EU:ssa onkin parhaillaan valmisteilla yritysvastuudirektiivi, laki yritys vastuun laajentamiseksi. Lain sisältönä on, että yritysten on selvitettävä arvoketjunsä negatiiviset vaikutukset ympäristöön ja ihmisoikeuksiin, esimerkiksi saastuttamisesta, luontokadosta, lapsityövoiman käyttämisestä tai työvoiman hyväksikäytöstä. Tarvittaessa yritysten

on toimittava negatiivisten vaikutusten estämiseksi tai lieventämiseksi. Yritysten on sääntöjen mukaan laadittava lisäksi siirtymäsuunnitelma ilmaston lämpenemisen rajoittamiseksi 1,5 asteeseen. Sääntöihin tullaan lisäämään myös korvausvastuu, mikäli yritys ei ole toiminut sääntöjen mukaisesti. (Uusi laki yritysvastuun laajentamisesta 2023.)

Yrityksen vastuullisuuden näkökulmasta on tärkeää tunnistaa ja ymmärtää organisaation arvoketju. Arvoketju tarkoittaa siis tuotteen tai palvelun jalostumista raaka-aineista ja ideoista tuotteiksi ja palveluiksi ja niiden siirtymistä asiakkaalle käytettäväksi. Kun arvoketjussa on ensimmäiseksi tunnistettu oman toiminnan vaikutukset ympäristöön, yhteiskuntaan ja ihmisiin, siirrytään tutkimaan muut arvoketjun osat. Tämän kannattaa aloittaa hankinnoista; mitä mahdollisia ongelmia, epäkohtia tai riskejä yrityksen hankintoihin liittyy. Lisäksi arvioinnissa on huomioitava myös muut arvoketjun varrella ja sen lopussa olevien vaiheiden aiheuttamat, sekä tuotteen tai palvelun käytöstä aiheutuvat merkittävät vaikutukset. (Kurittu 2021.)

Euroopan komissio on vuonna 2021 julkaissut pienille ja keskisuurille yrityksille (pk-yritykset) suunnatun vastuullisen ja kestäväen toiminnan tarkistuslistan. Tarkistuslista perustuu tutkimukseen pk-yritysten yhteiskuntavastuun omaksumisesta eurooppalaisissa pk-yrityksissä. Tutkimuksessa havaittiin, että pk-yritysten yhteiskuntavastuun ja kestäväen kehityksen omaksumisessa on merkittäviä eroja riippuen mm. yrityksen koosta, toimialasta tai kotimaasta. Siksi yritysten yhteiskuntavastuun ja kestäväen kehityksen edistämiseksi ei ole löydettävissä helppoa, kaikille sopivaa ratkaisua. Useat yritykset olivat entistä tietoisempia keskustelusta, jota kestävästä kehityksestä liiketoimintaan liittyen käydään. Yrityksiltä puuttui kuitenkin käytännön tietämys, miten yrityksen toimintaa olisi mahdollista kehittää kestävämpään suuntaan ilman, että siitä koituu merkittäviä kustannuksia. Tarkistuslista kehitettiin pk-yrityksille työkaluksi helpottamaan, selkeyttämään ja lisäämään ymmärrystä oman toiminnan vaikutuksista ja vaikutusten arvioimista ja kehittämistä. (Uptake of Corporate Social Responsibility (CSR) by European SMEs and start-ups 2021.)

Shayan, Mohabbati-Kalejahi, Alavi ja Zahed (2022) ovat tutkimuksessaan todenneet, että yritysmaailmassa toteutetaan jo erikseen yhteiskuntavastuuta ja kestäväen kehityksen tavoitteita. Useilla yrityksillä ei kuitenkaan ole ollut käytettävissään riittävästi tietoa, eikä suunnitelmallisuutta toiminnassaan ja siksi toteutetut toimet ovat usein jääneet rajallisiksi ja paikallisiksi. Lisäksi yrityksillä

ei ole ollut valmiuksia mitata toimiensa lopullisia vaikutuksia. Tutkimuksessa ehdotetaan, että yritysten yhteiskuntavastuutoimet (CSR) sisällytetään kestävä kehityksen tavoitteisiin (Agenda2030). Niin yhteiskuntavastuulla, kuin myös kestävä kehityksen tavoitteilla edistetään sosioekonomista kehitystä ja ympäristönsuojelua. Koska kestävä kehityksen tavoitteet ovat maailmanlaajuisesti kattavampia, kokonaisvaltaisia ja toisiinsa kytkeytyviä, auttavat ne yrityksiä saavuttamaan myös yhteiskuntavastuutavoitteet. Kestävä kehityksen tavoitteilla saavutetut tulokset ovat pitkäkestoisia ja auttavat siten yrityksiä myös säästämään rahaa ja aikaa. Tutkimuksessa suositellaan, että yritykset hyödyntäisivät yhteiskuntavastuuta koskevien käytäntöjensä parantamisen kehyksenä kestävä kehityksen tavoitteita. Kestävä kehityksen tavoitteilla yritys saa puitteet yhteiskuntavastuulle, joka vastaa yrityksen nykyisiin ja tuleviin tarpeisiin ja yritys saa etenemissuunnitelman, jossa on myös mittavia tuloksia. Kirjoittajat toteavat tutkimuksensa lopuksi: ”Mitä kestävämpi planeetastamme tulee, sitä kestävämpiä myös yrityksistämme tulee.” (Shayan ym. 2022.)

Miten yritys sitten hyötyy toimiessaan vastuullisemmin ja kestävämmmin? Kun yritys toimii vastuullisemmin ja kestävämmmin, se voi saavuttaa myönteisiä vaikutuksia sosiaalisten, ympäristöllisten ja taloudellisten vastuiden näkökulmasta. Myönteiset vaikutukset merkitsevät yritykselle taloudellista menestystä ja yrityksen elinkelpoisuuden ja kilpailukykyisyyden paranemista. Vastuullisella ja kestävällä toiminnalla on myönteisiä vaikutuksia työntekijöiden motivaatioon, asiakkaat ovat tyytyväisempiä ja yritykselle muodostuu kustannussäästöjä. Yrityksen imago, maine ja yrityksen sietokyky ulkoisille häiriöille paranevat, kuten paranevat myös suhteet arvoketjun toimijoiden ja toimitajien sekä ostajien ja muiden yritysten suuntaan. (Uptake of Corporate Social Responsibility (CSR) by European SMEs and start-ups 2021.)

Yhteiskuntavastuu ei ole ainoastaan yrityskentän asia; myös julkisella sektorilla (kaupungit, kunnat, valtiot) on rooli yhteiskuntavastuussa. Koska julkisen sektorin tehtävät perustuvat usein lakisääteisyteen, ajatellaan julkisen sektorin toimivan vastuullisesti jo lähtökohtaisesti. Yhteiskuntavastuutaan julkinen sektori voi kantaa esimerkiksi toteuttamalla tekemänsä julkiset hankinnat vastuullisesti. Kiristynvä lainsäädäntö pakottaa julkiset ja yksityiset toimijat kiinnittämään huomiota entistä enemmän oman toimintansa arvoketjun vastuullisuuteen. Esimerkiksi Eurooppa-neuvoston 55-valmiuspaketti sisältää muutosehdotuksia EU-lainsäädäntöön ja uusia säädösehdotuksia. Muu-

toksilla pyritään saavuttamaan tavoite kasvihuonepäästöjen vähentämisestä EU:ssa 55 %:lla vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoteen 1990. (55-valmiuspaketti: miten EU muuttaa ilmastotavoitteet lainsäädännöksi 2024.)

3.4 Code of conduct - liiketapaperiaatteet

Code of conduct –liiketapaperiaatteilla tai liiketoimintaperiaatteilla, tarkoitetaan organisaation omia, hyvien liiketapojen periaatteita. Liiketapaperiaatteet ovat siis organisaation itselleen määrittelemä, johdon hyväksymä yhteinen toimintatapa, jota on noudatettava organisaation kaikilla portailla. Liiketapaperiaatteet toimivat organisaation vastuullisen toiminnan perustana. Liiketapaperiaatteiden kattavuus on nykyisin laajentunut lakien ja säädösten noudattamisen lisäksi organisaation omiin ohjeistuksiin. Liiketapaperiaatteissa käsitellään mm. taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen liittyviä aiheita, esimerkiksi arvoketjuun liittyvien riskien hallintaa ja ihmisoikeuksien kunnioittamista. Liiketapaperiaatteisiin kuvataan totuudenmukaisesti ja realistisesti organisaation omat pelisäännöt, siis mikä on sallittua ja mikä taas ei. Periaatteiden tulee perustua organisaation omiin arvoihin, niiden tulee olla toteutettavissa ja olla aidosti uskottavia. Liiketapaperiaatteilla viestitään yrityksen tavasta toimia myös organisaation ulkopuolelle esimerkiksi asiakkaille ja sijoittajille. Nykyään myös yhteistyökumppaneilta odotetaan sitoutumista toimintatapoihin. (Ratsula 2016.)

Monilla aloilla on käytössä koko toimialan yhteisiä liiketapaperiaatteita. Esimerkiksi Rakennusteollisuus ry on laatinut rakennusteollisuuden yhteiset eettiset periaatteet. Periaatteissa edellytetään osapuolten kunnioittamisesta, vilpin kiertämisestä, ammattimaista toimintaa, harmaan talouden vastustamista, kielletään korruptioon osallistuminen, edellytetään yhteisten periaatteiden noudattamista ja väärinkäyttöihin puuttumista. (Rakennusteollisuuden eettiset periaatteet n.d.)

Yhteenvetona luvuista 3.3 ja 3.4 voidaan todeta, että yritykset joutuvat ottamaan entistä enemmän vastuullisuutta huomioon toiminnassaan. Uusia, aiempaa vastuullisempia tuotteita kehitetään ja vastuullisuus koetaan kilpailueduksi. Vastuullisuutta hyödynnetään myös yritysten tuotteita ja palveluita markkinoinnissa. Yritysten vastuullisuutta edistetään lainsäädäntöä päivittämällä ja kiristämällä. EU:n uusi yritys vastuudirektiivi odottaa tällä hetkellä Euroopan parlamentin käsitte-

lyä, direktiivillä on tarkoitus lisätä suurten yritysten velvoitteita ja vastuita toiminnastaan aiheutuvista, mahdollisesti haitallisista vaikutuksista. (EU:n yritys vastuudirektiivi sai taakseen määränemismistön tuen Coreperissa 2024.)

Mutta voiko tuotteiden markkinointiin vastuullisuudella luottaa? Pikamuotiketjun vaatteita markkinoidaan vastuullisuudella ja tuoteselosteissa kerrotaan, että vaatteiden valmistamiseen on käytetty kierrätettyjä materiaaleja. Alan yritysten toimintamallina on kuitenkin halpojen, jatkuvasti vaihtuvien mallistojen ja nopeasti kiertävien tuotteiden myynti. Tuotteiden käyttöikä on usein lyhyt. Mikä on siis koko arvoketjun vastuullisuus? Vaikka vaatteiden materiaaleja ehkä kierrätetäänkin aiempaa enemmän, vaatii kierrätys kuitenkin vettä, energiaa ja kemikaaleja. Ja onko vaatteiden tuotannossa työntekijöiden työolosuhteet kunnossa? Myös ekologisten sähköautojen vastuullisuudessa on arvoketjussa vielä parannettavaa; akkuminaaleja louhitaan usein epäinhimillisissä oloissa ja kaivoksista aiheutuu vahinkoa ympäristölle. Ja miten puhtaasti sähköenergia tuotetaan jatkuvasti kasvaville sähköautomarkkinoille?

3.5 Kuntien eettiset ohjeet

Vuonna 2018 on Suomen kuntaliitto toteuttanut Korruptio ja eettisyys kunnassa – julkaisun (Haapalehto 2018), jonka tavoitteena oli edistää eettisten ohjeistusten yleistymiseen kunnissa. Kunnissa tulisi käydä pelisääntökeskustelua päätöksenteosta ja keskustella yhteisistä arvoista. Pelkkien eettisten periaatteiden määrittäminen ei riitä, vaan niiden noudattamiseen pitää sitoutua ja käytännön toteutumista tulee seurata. Kun organisaation toiminta on eettistä ja resurssit niin luottamusmiesten kuin viranhaltijoidenkin osalta on suunnattu oikeisiin asioihin, voi organisaation henkilöstö paremmin ja toiminta tehostuu, kun kaikki pelaavat samaan maaliin.

Vaikka tutkimusten mukaan Suomi onkin yksi maailman vähiten korruptoituneista maista, ei korruptiosta kokonaan vapaita maita kuitenkaan ole. Korruptiosta Suomessa tiedetään melko vähän, koska korruptio muodostuu pääosin piilorikollisuudesta, joka ei löydy tilastoista. Myös kuntasektoria koskevat alueet; tarjouskilpailut, julkiset hankinnat, yhdyskuntasuunnittelu, rakentaminen, päätöksenteko ja poliittinen rahoitus, ovat korruption riskialueita. Julkisten hankintojen osalta korruptio voi ilmetä niin, että hankinta jätetään kokonaan kilpailuttamatta tai hankinnan kohde määritellään suosimaan perusteetta tiettyä tarjoajaa, lahjuksia tarjotaan tai vastaanotetaan tai

osana kilpailutusta pyritään saamaan etua itselle tai lähipiirille. (Haapalehto 2018.) Euroopan komissio julkaisee vuosittain oikeusvaltiokertomuksen, kertomuksella kartoitetaan EU-maiden oikeusvaltiotilannetta. Kertomuksessa raportoidaan maakohtaisesti mm. korruptiontorjunnan toimenpiteiden täytäntöönpanosta. Vuotta 2022 koskevan kertomuksen mukaan Suomessa on edistytty merkittävästi sekä kansallisen korruptionvastaisen strategian, että vuosia 2021–2023 koskevan toimenpideohjelman täytäntöönpanemisessa. (Oikeusvaltiokertomus 2023: Suomi edistynyt...)

Lainsäädäntö määrittää kunnan toiminnalle vähimmäiskriteerit ja toimii myös kuntien eettisten periaatteiden lähtökohtana. Eettisillä ohjeilla tuodaan näkyviin kunnan perusarvot ja päätöksenteon periaatteet. Hallinto ilman yhdessä linjattuja arvoja ei voi toimia eettisesti. Kuntien toiminta perustuu viranomaisten toimintaa ohjaavaan lainsäädäntöön. Kuntalain 1.2 § mukaisesti tulee kunnan edistää niin asukkaidensa hyvinvointia kuin alueensa elinvoimaa, lisäksi kunnan tulee järjestää kuntalaisten palvelut niin sosiaalisesti, taloudellisesti, kuin ympäristöllisestikin kestävällä tavalla. Lainsäädännöstä tulevien veloitteiden lisäksi tulisi kunnalla olla myös kuntastrategiaan kirjattuja, omista käytännöistä muodostuvia arvoja. Kunnan toiminnassa on noudatettava tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, avoimuutta, luotettavuutta, puolueettomuutta ja riippumattomuutta, vastuullisuutta sekä asiakaslähtöisyyttä. Eettisissä ohjeissa on arvojen lisäksi linjattava myös eettisten ohjeiden noudattamisen valvonta, eturistiriidat ja taloudellisten etuuksien vastaanottaminen ja se, miten havaitut väärinkäytökset käsitellään ja miten niistä viestitään. (Haapalehto 2018.)

3.6 Virkavastuu

Julkishallinnon tehtävissä, joissa käytetään lainsäädäntöön perustuvaa julkista valtaa, on palvelusuhteen muotona virka. Lisäksi virkasuhdetta edellytetään myös päätöksentekoon liittyvissä esittelyä tai vastuullista valmistelua sisältävissä tehtävissä. (Kunta- ja hyvinvointialalla työskennellään virka- ja työsuhhteissa 2023.)

Virkavastuu tarkoittaa, että viranhaltija vastaa lainmukaisuudesta omien päätöstensä sekä muun toimintansa osalta. Lakien lisäksi virkavastuu voi perustua erilaisiin ohjeisiin, suunnitelmiin ja määräyksiin. Ylemmät viranomaiset voivat ohjata alaisuudessa toimivien viranomaisten toimintaa erilaisilla ohjeilla sekä määräyksillä, näiden on kuitenkin perustuttava lainsäädäntöön. Virkavastuu

koskee myös luottamushenkilöitä. (Mäntylä, Karjalainen, Korhonen, Siikavirta, Wenander ja Annola 2022.)

4 Vastuullisuus ja julkiset hankinnat

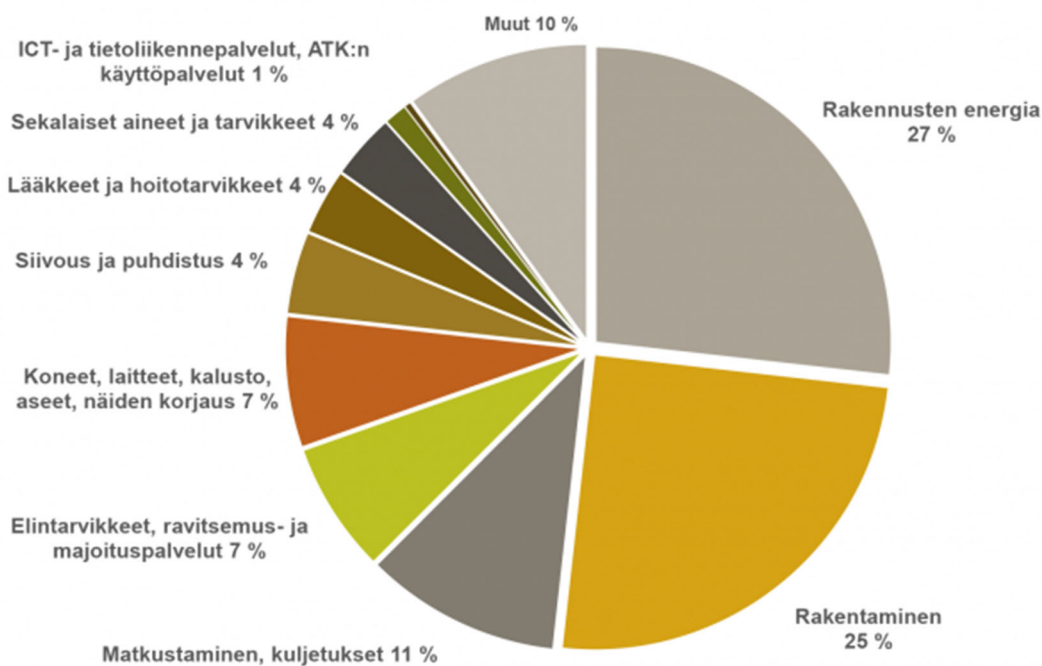
4.1 Julkiset hankinnat

Julkisiksi hankinnoiksi kutsutaan sellaisia tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankintoja, joita hankintalainsäädännössä määritellyt hankintayksiköt, esimerkiksi kunnat ja valtio, tekevät oman organisaationsa ulkopuolelta. Kansalliset hankintalait ja EU:n hankintadirektiivit ohjaavat julkisia hankintoja. Tavoitteena hankintasäännöksillä on tehostaa julkisen sektorin varojen käyttöä ja parantaa eurooppalaisten yritysten kilpailukykyä. Hankintasäännösten pääperiaatteita ovat hankintojen kilpailuttamisen avoimuus ja tehokkuus. Lisäksi tarjoajia on kohdeltava tasapuolisesti ja syrjimättömästi, joka edellyttää, että tarjoajia kohdellaan yhdenvertaisesti ja että hankintapäätös tehdään tarjouspyynnössä ilmoitettujen perusteiden mukaisesti. Kilpailutus edesauttaa mahdollisimman taloudellisen hankinnan toteuttamisen. (Julkiset hankinnat ovat säädeltyjä n.d.) Mm. valtion ja kuntien viranomaisilla on velvollisuus kilpailuttaa hankintansa ja käyttöoikeussopimuksensa kuten hankintalaissa säädetään. Kilpailuttamisen lisäksi hankintaprosessiin kuuluvat hankinnan suunnittelu ja valmistelu sekä sopimuskausi. (Nieminen 2016). Julkisissa hankinnoissa on noudatettava kansallisia ja EU - kynnysarvoja. Hankintalakia sovelletaan vain kynnysarvot ylittäviin hankintoihin. Ns. pienhankintoihin, joiden arvo jää kynnysarvojen alle, ei sovelleta hankintalakia. (Kynnysarvot n.d.)

4.2 Julkisilla hankinnoilla vaikuttaminen

Monet yhteiskunnan keskeisistä tehtävistä mm. ympäristöstä huolehtiminen, koulutus, työllisyys ja ihmisten hyvinvointi, ovat julkishallinnon vastuulla. Näiden tehtävien järjestämiseen käytetään merkittävä rahasumma ja tehtävien järjestämiseen liittyvillä hankinnoilla voi olla merkittäviä vaikutuksia siihen, millaisia tuotteita tai palveluilta on markkinoilla tarjolla. Julkiset hankinnat voivat toimia osaavan ja vastuullisen ostotoiminnan esimerkkinä yksityiselle sektorille. Koska julkisilla hankinnoilla voidaan vaikuttaa niin markkinoihin kuin yksityisiin kuluttajiin, on julkisyhteisöjen perusteltua tarkastella hankintojen vaikutuksia laajasti ja toteuttaa vastuullisia hankintoja. (Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin 2017.)

Julkisilla hankinnoilla vaikuttaminen on konkreettinen keino pyrkiä hiilineutraaliustavoitteeseen ja ilmastokriisin ratkaisemiseen. Suomessa julkiset hankinnat muodostavat noin viidenneksen kulu-
 tusperäisesti lasketusta hiilijalanjäljestä ja siksi julkisen sektorin odotetaan toimivan suunnan-
 näyttäjänä, kun kestäviä ratkaisuja etsitään ja käyttöön otetaan. Kuviossa 4 on esitetty julkisten
 hankintojen hiilijalanjäljen jakautuminen hankintamenolajeittain. Kuvion perusteella voidaan to-
 deta, että julkisten hankintojen hiilijalanjäljestä yli 50 % muodostuu rakentamisesta ja rakennus-
 ten energiasta.

Kuvio 4. Julkisten hankintojen hiilijalanjäljen jakautuminen hankintamenolajeittain (Kestävät julki-
 set hankinnat ja investoinnit 2022).

Valtiovarainministeriö ja Kuntaliitto ovat laatineet yhteisen Hankinta-Suomi toimenpideohjelman, jolla tavoitellaan julkisen talouden kestävyys- ja julkisten hankintojen yhteiskunnallisen vaikutta-
 vuuden edistämistä. Toimenpideohjelmassa on laadittu kansallinen julkisten hankintojen strategia, joka esitellään tarkemmin luvussa 4.3. (Kestävät julkiset hankinnat ja investoinnit 2022.)

Huoli ilmastonmuutoksesta, luonnonvarojen ehtymisestä ja saastumisesta maailmanlaajuisesti on lisännyt kiinnostusta energia- ja resurssitehokkaaseen ja riskittömään materiaalin kierrätykseen

yhtenä keinona lieventää ilmastonmuutoksen vaikutuksia. Kiertotalouden tavoitteena on säilyttää materiaalit, tuotteet ja resurssit käytössä mahdollisimman pitkään ja minimoida syntyvän jätteen määrä. (Alhola, Ryding, Salmenperä & Busch 2018.)

Julkiset hankinnat ovat kiertotalouden näkökulmasta avainasemassa ja niissä on paljon hyödyntämätöntä potentiaalia. Tutkimuksessa on todettu, että julkisilla hankinnoilla voidaan edistää kiertotaloutta ja siihen liittyviä liiketoimintamalleja asettamalla kriteerejä ja vaatimuksia tuotteiden elinkaaren pidentämiselle, käytön tehokkuudelle ja/tai intensiteetille sekä materiaalien ja tuotteiden tehokkaalle, puhtaalle ja vaarattomalle kierrätykselle. (Alhola, Ryding, Salmenperä & Busch 2018.)

Rakennussektori on merkittävä hiilidioksidipäästöjen lähde, rakennus- ja infrastruktuurirakentamisen edustaa 38 prosenttia maailman hiilidioksidipäästöistä. Tiukemmilla hankintavaatimuksilla on mahdollista saavuttaa hanke pohjaisen alalle asetetut hiilidioksidipäästöjen vähennystavoitteet. Infrastruktuurin rakentamisen alalla on tehty useita aloitteita hiilidioksidipäästöjen huomioon ottamiseksi ja vähentämiseksi. Julkisen sektorin hankintastrategioista ja -vaatimuksista tulee keskeisiä hiilidioksidipäästöjen vähentämisessä, koska infrastruktuurin omistajat ulkoistavat suurimman osan rakennus- ja kunnossapitotoimista yksityiselle sektorille mm. urakoitsijoille. Julkiset hankinnat voivat edistää hiilidioksidipäästöjen vähentämistä ja vihreiden tuotteiden ja palvelujen innovointia, erityisesti infrastruktuurin rakentamisen kaltaisilla aloilla, koska suuri osuus markkinoista edustaa julkisia asiakkaita. Vihreiksi julkisiksi hankinnoiksi kutsutaan pyrkimystä käyttää julkisia hankintoja välineenä, jonka avulla voidaan edistämään ympäristöä ja laajempia kestävyyshyötyjä. (Lingegård, Olsson, Kadefors & Uppenbergs 2021.)

Hankinnan suorittavan organisaation velvollisuutena on varmistaa toimittajiensa toiminnan vastuullisuus oman toimintansa lisäksi. Vastuullisessa hankinnassa otetaan huomioon ympäristövastuu sekä sosiaalinen ja taloudellinen vastuu, kun toimittajaa valitaan, arvioidaan ja kun tehdään yhteistyötä. Monilla aloilla on päätöksenteon tueksi otettu käyttöön liiketapaperiaatteet - code of conduct. Yksi vastuullisia hankintoja edistävästä tärkeimmistä tekijöistä on ylimmän johdon sitoutuminen. Lisäksi lainsäädäntö määräyksineen toimii usein vastuullisuuden konkreettisena ajurina. Suurimpina esteinä vastuullisuudelle taas koetaan olevan kustannustekijät sekä taloudellinen epävarmuus. (Nieminen 2016.)

4.3 Kansallinen julkisten hankintojen strategia

Julkisiin hankintoihin arvioidaan vuosittain käytettävän noin 35 miljardia euroa ja julkisilla hankinnoilla on mahdollista parantaa julkisen talouden kestävyttä ja saavuttaa kansantaloudelle merkittävää yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Julkisia hankintoja koskevassa keskustelussa on viime aikoina kiinnitetty huomioita siihen, että laadukkaasti ja asianmukaisesti kilpailutetuilla julkisilla hankinnoilla on mahdollista saada merkittäviä, miljoonien eurojen säästöjä. Vuonna 2020 valmistunut kansallinen julkisten hankintojen strategia on laadittu ohjaamaan ja kehittämään julkisia hankintoja. Strategian laatimisen yhteydessä on myös laadittu toimenpideohjelma ja sovittu konkreettisten toimenpiteiden kehittämisestä yhteistyössä hankintoja tekevien tahojen kanssa.

Strategiassa on nostettu esiin ilmiöitä, jotka vaikuttavat koko yhteiskuntaamme; ilmastonmuutoksen vaikutukset, yllättävät kriisit, työttömyys, harmaa talous ja kansallinen kilpailukyky. Kansallinen julkisten hankintojen strategia koostuu kahdeksasta toisistaan riippuvaisista kehittämisen osa-alueista. Osa-alueet ovat strateginen johtaminen, hankintataidot, tietojohdaminen ja vaikuttavuus, innovaatiot, toimivat hankinnat ja taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. (Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020.)

5 Vastuulliset, kestävät hankinnat

Vastuullisista hankinnoista käytetään myös nimitystä kestävät hankinnat. Kestävillä hankinnoilla tarkoitetaan, että hankinnan kilpailutuksessa on huomioitu hankittavan palvelun tai tuotteen ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. Kestävästi toteutetuilla hankinnoilla on mahdollisuus saavuttaa merkittäviä ympäristö- ja taloushyötyjä ja ohjata markkinoita.

5.1 Ekologisesti kestävä hankinta

Ekologinen vastuu hankinnoissa tarkoittaa huomion kiinnittämistä hankinnan koko elinkaaren aikaisiin ympäristövaikutuksiin. Ekologisesti kestävien hankintojen näkökulmasta on hankintojen keskeisimpiä tavoitteita parantaa energia- ja materiaalitehokkuutta ja torjua ilmastonmuutosta edistämällä vähähiilisyttä ja hiilineutraaliutta ja lisäksi vähentää päästöjä ja haitallisten aineiden käyttöä. Hankintojen tavoitteina ja ympäristökriteereinä voi olla muun muassa, että kriteereillä edistetään uusiutuvan energian käyttöä tai kierto- ja jakamistaloutta. Lisäksi kriteereinä voi olla

vaatimus energia- ja materiaalitehokkuudesta, vähähiilisydestä, puhtaan ja monimuotoisen ympäristön tavoittelusta ja eläinten hyvinvoinnista. (Mikä kestävä hankinta? n.d.)

Ympäristöystävälliset julkiset hankinnat (GPP), on Euroopan komission ”Public procurement for a better environment”- tiedonannossa määritelty prosessina, jossa pyritään hankkimaan tavaroita ja palveluja pienemmillä elinkaaren ympäristövaikutuksilla verrattuna vastaaviin tavaroihin ja palveluihin, jotka muuten hankittaisiin. Ympäristöystävälliset julkiset hankinnat voivat myös olla merkittävä innovoinnin edistäjä, hankinnoilla tarjotaan esimerkiksi rakennusteollisuudelle kannustimia vihreän kehityksen tuotteiden ja palvelujen kehittämiseen. Mitä asioita hankinnoissa tulisi siis priorisoida:

1. ympäristövaikutukset
 - priorisoidaan ne tuotteet ja palvelut, joilla on suurin vaikutus ympäristöön elinkaarensa aikana
2. taloudellinen merkitys
 - kohdistetaan toimenpiteet niille alueille, joissa menot ovat suurimmat
3. mahdollisuus vaikuttaa markkinoihin
 - keskitytään niihin toimialoihin, joiden markkinoihin ja toimijoihin on suurin mahdollisuus vaikuttaa

EU:ssa on kehitetty useille tuote- ja palveluryhmille kriteereitä, jotka on suunniteltu sisällytettäväksi tarjouspyyntöasiakirjoihin. Kriteerit perustuvat useista eri lähteistä kerättyihin tietoihin ja niissä on hyödynnetty tieteellistä tietoa ja käytetty elinkaariajattelua. Kriteereitä on laadittu mm. siivoustuotteiden ja -palveluiden, sähkön, valaistuksen sekä teiden suunnittelun, rakentamisen ja kunnossapidon hankintaan. (Buying green! A handbook on green public procurement 2016.)

5.1.1 Hankintojen vähähiilisyys

Suomi on ottanut tavoitteeksi olla hiilineutraali vuonna 2035. Julkisilla hankinnoilla on mahdollista edistää hiilineutraaliustavoitteen saavuttamista, sillä, kuten aiemmin luvussa 4.2 on todettu, julkisen sektorin hankintojen hiilijalanjälki muodostaa noin viidenneksen kulutusperusteisesti laskeutuista kasvihuonekaasupäästöistä. Julkisiin hankintoihin sisältyy paljon mahdollisuuksia päästövähennyksiin, joten niillä on mahdollista myös edistää ilmastotavoitteiden toteutumista. Suurin hiilijalanjälki julkisella sektorilla syntyy energian hankinnasta, lisäksi merkittävä rooli on rakentamisella ja kunnossapidolla.

Vähähiilisellä hankinnalla tarkoitetaan, että hankittavan palvelun tai tuotteen koko elinkaaren kasvihuonekaasupäästöt on huomioitu hankinnassa ja päästöille on asetettu vaatimukset tai vertailukriteerit. Hankinnassa olisi syytä ottaa hiilijalanjäljen lisäksi huomioon myös kiertotalous ja luonnon monimuotoisuus näkökulma, jotka eivät tällä hetkellä tule huomioiduksi hiilijalanjäljen laskennassa. Hankintojen vähähiilisyyttä voi parhaiten edistää uusiutuvien energialähteiden käytöllä, energiatehokkuudella ja kestäville materiaalivalinnoilla. (Siiskonen, Alhola & Nissinen 2022.)

5.1.2 Kiertotalouden määritelmä

Kiertotaloudella tarkoitetaan sellaista tuotanto- ja kulutusmallia, jolla jo olemassa olevat tuotteet ja materiaalit pyritään hyödyntämään niin tehokkaasti kuin mahdollista, esimerkiksi vuokraamalla tai lainaamalla, kunnostamalla tai korjaamalla, uudelleen käyttämällä tai kierrättämällä. Kiertotalouden tavoitteena on siis tuotteiden elinkaaren pidentyminen. Käytännössä kiertotalousmallin mukaisesti toimimalla saadaan jätteen määrä vähennettyä minimiin. Kun tuote tulee elinkaarensa päähän, pyritään siitä saatavat materiaalit mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään edelleen, jolloin saavutetaan lisäarvoa uudelleen. Kuviossa 5 on esitetty kiertotalousmalli.

Kuvio 5. Kiertotalousmalli (Mitä kierrätys on ja miksi sillä on merkitystä? 2023).

Vuosittain Euroopan unionin alueella syntyy jätettä yli 2,2 miljardia tonnia. Lainsäädäntöä on jätteenhuollon osalta päivitetty ja sitä myös päivitetään parhaillaan, tavoitteena on muuttaa nykyinen lineaarinen malli kierrätystä kohti. Lineaarisen talouden mallilla tarkoitetaan tuotteen valmistamista, kuluttamista ja poisheittämistä. Lineaarinen malli edellyttää suurta määrää edullista, helposti saatavaa raaka-ainetta ja energiaa. Lisäksi lineaarisessa mallissa on tuotteen käyttöikää saatettu tarkoituksellisesti rajata, jolloin joudutaan ostamaan nopeammin uusi tuote tilalle. (Mitä kierrätys on ja miksi sillä on merkitystä? 2023.) Tilastokeskuksen ylläpitämän jätetilaston (n.d.) mukaan Suomessa kaatopaikalle päätyvän jätteen määrä on pudonnut vuoden 2002 1.48 miljonnasta tonnista vuoden 2022 vajaaseen 11 tuhanteen tonniin. Jätteestä onkin Suomessa tullut raaka-ainetta uusiin tuotteisiin ja rakentamiseen. Vain pieni osa syntyvästä jätteestä on sellaista, ettei sitä pystytä kierrättämään ja se joudutaan sijoittamaan kaatopaikalle.

5.1.3 ”Ei enää jätettä” ja Mara - asetus

Jätteeksi luokittelun päättymisestä on mahdollista päättää kolmella tavalla; EU-säädöksellä, kansallisesti valtioneuvoston asetuksella tai tapauskohtaisesti päättämällä. EU-asetus on jo annettu lasimurskan, rauta-, teräs- ja alumiiniromun sekä kupariromun osalta, lisäksi valmistelussa on asetus muovijätteen osalta.

Suomessa on tällä hetkellä voimassa vain yksi kansallinen ei-enää-jätettä eli EEJ-asetus; Jätelain perusteella on annettu Valtioneuvoston asetus betonimurskeen jätteeksi luokittelun päättymisen arviointiperusteista 466/2022. (Jätehuolto ja kierrätys n.d.) Uuden asetuksen voimaantuloon asti on valtaosa betonijätteestä hyödynnetty jätteenä ns. MARA-asetuksen mukaisesti. EEJ-asetuksen tavoitteena on ollut betonijätteistä valmistettujen murskeiden jätteeksi luokittelun päättymisen, jolloin betonimursketta on mahdollista markkinoida kiviainestuotteina ja lannoitevalmisteina. Asetuksella tuetaan kestävää luonnonvarojen käyttöä ja kestävä kierrätystalouden tavoitteita. Asetuksen vaatimukset täyttävä betonimurske on käytettävissä kuten luonnon kiviaines niin maa-, viher- ja talonrakennuskohteissa, kuin myös uuden betonin ja betonituotteiden valmistuksessa. Lisäksi betonimurskeella olisi mahdollista korvata primäärisiä lannoitevalmisteita tai niiden muita raaka-aineita, käytettäessä mursketta lannoitevalmistelun mukaisesti kalkitusaineena, lannoitteena, kasvualustana tai maanparannusaineena. Betonimurskeen valmistajille on Betoni-EEJ-asetuksen käyttöönotto tällä hetkellä vapaaehtoista ja myös MARA-asetus säilyy voimassa sellaisenaan. (Valtioneuvoston asetus betonimurskeen jätteeksi luokittelun päättymisen arviointiperusteista; Soveltamisohje 2022.) Mara-asetusta, eli Valtioneuvoston asetusta eräiden jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa, sovelletaan sellaiseen maarakentamiseen, joka perustuu lakisääteiseen suunnitelmaan tai ilmoitusmenettelyyn, lupaa tai kunnan rakennusjärjestykseen. Lainsäädännöllä pyritään siis edistämään jätteiden hyödyntämistä maarakentamisessa. (Ilmoitus jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa 2023.)

5.2 Sosiaalisesti kestävä hankinta

Sosiaalisesti vastuulliset julkiset hankinnat tarkoittavat, että hankinnassa otetaan laajasti huomioon hankinnan paikalliset, kansalliset tai globaalit yhteiskunnalliset vaikutukset. Hankinnassa siis arvioidaan kustannusten lisäksi myös hankinnan myönteiset ja haitalliset vaikutukset yhteiskuntaan. Yhteiskunnallisten vaikutusten huomiointi voi käytännössä olla esimerkiksi loppukäyttäjän

mukaan ottamista hankinnan suunnitteluvaiheessa tai sen varmistamista, että hankinnan kohteena olevien tavaroiden tai palveluiden tuottamisessa noudatetaan sekä ihmisoikeuksia, että työelämän perusoikeuksia. (Sosiaalisesti vastuulliset julkiset hankinnat n.d.)

Sosiaalisesti vastuullisilla hankinnoilla edistetään tehokkaasti niin kestäväää kehitystä kuin myös sosiaalisten tavoitteiden saavuttamista. Sosiaalisten hankintojen näkökulmasta julkiset hankinnat ovat strateginen väline, jolla mahdollistetaan julkisten varojen kestävä ja tehokas käyttö. Kun sosiaaliset näkökulmat sisällytetään julkisten hankintojen kriteereihin myös vihreän talouden, kierto-talouden ja innovatiivisten ratkaisujen hankinnoissa, toteutuu kestävyuden näkökulman hankinnoissa kattavammin. Siksi onkin tärkeää, että julkisia hankintoja tekevien tahojen osaamista lisätään sosiaalisten näkökohtien huomioon ottamisessa ja yhdistämisessä muihin laatu- ja kestävyyskriteereihin. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisesta julkisissa hankinnoissa 2021.) Hankintaan sisältyvien sosiaalisten vaatimusten on myös noudatettava Euroopan unionin oikeusperiaatteita; hankinnan vaatimukset on määriteltävä siten, että noudatetaan yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä, läpinäkyvyyttä, suhteellisuutta sekä vastavuoroisuutta. (Sosiaalisesti vastuulliset julkiset hankinnat n.d.)

Sosiaalisesti kestävät hankinnat ovat myös keino YK:n kestävään kehityksen tavoitteiden toteuttamiseen. Hankintayksikkö huolehtii omasta velvollisuudestaan ihmisoikeuksien suojelemiseksi, kun se noudattaa YK:n ohjaavien periaatteiden linjauksia yritysten ja ihmisoikeuksien osalta. Periaatteiden mukaisesti hankintayksikön tulee edistää ihmisoikeuksien kunnioittamista sellaisissa yrityksissä, joiden kanssa hankintayksikkö harjoittaa kaupallista toimintaa. (Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin 2017.) Tästä näkökulmasta hankinnalle asetetuilla tavoitteilla ja kriteereillä pyritään toteuttamaan esimerkiksi esteettömyyttä ja saavutettavuutta tai edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Lisäksi tavoitellaan, että hankinnoilla onnistutaan lisäämään osatyökykyisten työmahdollisuuksia ja edistetään eettisiä toimitus- ja valmistusketjuja ja reilun kaupan periaatteita. (Mikä kestävä hankinta? N.d.)

Sosiaalisesti kestäväillä hankinnoilla on myös mahdollisuus saada säästöä, kun otetaan huomioon viranomaisen kokonaistehtävä ja hankinnan myötä syntyneet yhteiskunnalliset hyödyt; esimerkiksi henkilön työkyky paranee tai syrjäytyminen estyy. Hankintayksiköt voivat sosiaalisesti kestäväillä

hankinnoilla aikaansaada myönteisiä ja ehkäistä haitallisia vaikutuksia yhteiskuntaan ja ihmisiin. (Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin 2017.)

Sosiaalisten hankintojen tavoitteet

Sosiaalisilla hankinnoilla on mahdollista edistää työllistymismahdollisuuksia nuorten, ikääntyneiden, pitkäaikaistyöttömien tai sosiaalisesti syrjäytyneiden osalta. Lisäksi sosiaalisilla hankinnoilla mahdollistuu sukupuolten välisen tasa-arvon sekä monimuotoisuuspolitiikan edistäminen. Myös sosiaalisen osallisuuden ja työllistymismahdollisuuksien kehittyminen edistyy niiden ryhmien osalta, jotka ovat esimerkiksi etnisen taustansa takia muita heikommassa asemassa. Sosiaalisten hankintojen tavoitteena on vammaisten henkilöiden työllistymisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen edistäminen sekä kaikkien työntekijöiden täydennys- ja uudelleen koulutus mahdollisuuksien kehittyminen. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien... 2021.)

Edellä mainittuja työllistymismahdollisuuksia ja sosiaalisen osallisuuden toteuttamista on mahdollista edistää mm. yhteiskunnallisten yritysten avulla. Hankintasopimuksilla on hankintadirektiivien mukaisesti mahdollista edistää sosiaalista osallisuutta, varaamalla sopimuksia yhteiskunnallisille yrityksille, joilla epäedullisessa asemassa olevien tai vammaisten henkilöiden osuus työntekijöistä on vähintään 30 %. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien... 2021.)

Ihmisarvoisella työllä tarkoitetaan kansainvälisen työjärjestö ILO:n mukaan ”tuottavaa työtä, josta saa riittävän toimeentulon, joka varmistaa turvallisuuden työpaikalla ja perheiden sosiaalisen suojelun, antaa paremmat mahdollisuudet henkilökohtaiseen kehitykseen ja sosiaaliseen integraatioon, sallii työntekijöiden tuoda vapaasti esiin huoliaan, järjestäytyä ja osallistua elämäänsä vaikuttavien päätösten tekemiseen sekä takaa yhtäläiset mahdollisuudet kaikille naisille ja miehille.” ILO:n tekemän määritelmän ja Agenda2030 toimintaohjelman mukaisesti toimimalla edistetään niin EU:ssa, kuin toimitusketjuissa maailmanlaajuisesti työllisyysturvaa, palkkauksen oikeudenmukaisuutta ja työskentelyolojen turvallisuutta. Lisäksi edistetään sosiaalista suojelua ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien ja kohtelun toteutumista sukupuolesta riippumatta. Myös työhönoton syrjimättömyys ja sukupuolten tasa-arvo, vuoropuhelu työmarkkinaosapuolten välillä ja oikeuksien turvaaminen työssä kuuluvat edistettäviin asioihin. Julkisten hankintojen yhteydessä varmistetaan, että sopimuskumppanit toimivat ihmisarvoisen työn määritelmän ja Agenda2030 mukaisesti ja

täyttävät EU-alueen lainsäädännön mukaiset työehtosopimusten velvoitteet. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien... 2021.)

Sosiaalisten hankintojen olennainen osatekijä on, että palvelut, tavarat ja rakennusurakat toteutetaan siten, että ne ovat kaikille saatavissa ja saavutettavissa. Tämän huomioiminen on julkisissa hankintasopimuksissa pakollista. Hankinnassa on siis otettava huomioon kaikkien käyttäjien vaatimukset täyttävä suunnittelu ja vammaisten näkökulmasta esteettömyys. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien... 2021.)

Koska julkisten hankintasopimusten soveltamisala on laaja ja myös toimitusketjut voivat olla globaaleja, saattaa julkisiin hankintoihin liittyä riski ihmisoikeusloukkauksista. Riski ei liity pelkästään kehittyviin maihin vaan myös Euroopan alueella työskennellään epäinhimillisissä ja jopa vaarallisissa olosuhteissa. Siksi toimitusketjun läpinäkyvyyden parantamiseen ja ketjun erityisriskien analysointiin kannattaa kiinnittää entistä enemmän huomiota. Lisäksi sopimuskumppaneilta, tavarantoimittajilta ja alihankkijoilta tulee edellyttää toimenpiteitä työehtojen ja -olojen parantamiseksi koko toimitusketjussa ja vaatia myös yhteiskuntavastuun käytänteiden edistämistä. (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien... 2021.)

5.3 Taloudellisesti kestävä hankinta

Julkisilla hankintayksiköillä on vastuu käytössään olevien verovarojen tehokkaasta ja järkevästä käyttämisestä elinvoimaisen talouden ja innovatiivisuuden edistämiseksi. Hankinnan suunnittelu- vaiheessa on taloudellisen kestävyden näkökulmasta mahdollista hyödyntää markkinavuoropuheluita ja viestintää hankintaprosessin tehostamiseksi ja kilpailuolosuhteiden parantamiseksi. Taloudellisesti kestäviä hankintoja ovat kustannustehokkaat, tarveharkitut hankinnat, joiden elinkaarikustannukset ja kokonaistaloudellisuus on huomioitu päätöksenteossa. Lisäksi hankinnassa huomioidaan harmaan talouden sekä talousrikollisuuden torjunta. (Taloudellinen kestävyys n.d.)

5.3.1 Harmaa talous

Harmaa talous tarkoittaa käsitteenä tiettyjä epäeettisiä menettelyjä, esimerkiksi lakisääteisten maksujen, mm. verojen, laiminlyöntiä julkisissa hankinnoissa tai liike-elämässä. Lisäksi käsitteen

alle kuuluu myös muita väärinkäytöksiä ja rikkomuksia, kuten kartellit, korruptio, työperäinen hyväksikäyttö sekä rikkomukset elintarviketuotannossa. Harmaan talouden eri muotojen tavoite on sama; saada enemmän taloudellista hyötyä, kuin mitä lainsäädäntöä noudattamalla olisi mahdollista. Tästä voi aiheutua sekä kilpailun vääristymistä ja työntekijöiden oikeuksien rikkomista. (Harmaan talouden torjunnan työohje hankintayksiköille 2023.)

Julkisten hankintojen laajuus ja volyymit altistavat myös ne harmaan talouden riskitekijöille. Ostitut volyymit ovat suuria ja niitä on haasteellisia valvoa tehokkaasti, siksi merkit harmaasta taloudesta voivat jäädä huomaamatta. Lisäksi, kun julkisen organisaation vastuut ja tarpeet pysyvät samanlaisina, tehdään usein myös samankaltaisia ja etukäteen ennustettavia hankintoja toistuvasti, voi riski tarjouskartelleihin kasvaa. (Harmaan talouden torjunnan työohje hankintayksiköille 2023.)

Hankintaan liittyviä harmaan talouden riskejä on mahdollista selvittää etukäteen esimerkiksi tekemällä markkinakartoitusta, esiselvityksiä ja toteuttamalla markkinavuoropuheluja. Tällä tavoin hankintayksikkö saa tietoa toimijoista, markkinoista sekä markkinoiden toimivuudesta ja mahdollisten harmaan talouden signaalien havaitseminen helpottuu. (Harmaan talouden torjunnan työohje hankintayksiköille 2023.)

Oikeusministeriön ylläpitämällä korruptiontorjunta.fi sivustolla ohjeistetaan reiluun kilpailuun. Hankintayksikön on varmistettava, että hankintapäätöksessä mukana olevat henkilöt eivät ole esteellisiä, tarjousten arvioinnissa käytetään taloudellisesti merkityksellisiä kriteerejä ja kriteerit liittyvät hankinnan kohteeseen. Hankintakriteerit eivät saa olla niin epämääräisiä taikka liian rajaavia, että niiden perusteella voidaan valita vain ennakkoon päätetty tarjoaja. Korruptiota on myös oman paikkakunnan tai ”hyväksi havaittujen” yritysten suosiminen. Aiempaa sopimussuhdetta hankintayksikköön ei voi edellyttää hankinnan kriteereissä ja tarjouspyynnössä on selkeästi ilmoitettava, millä perusteilla valinta tehdään. (Julkiset hankinnat ja reilut kilpailutukset n.d.)

Verohallinto edellyttää rakennustyömaalla tehdyistä rakentamis-, korjaus- ja kunnossapitotöistä rakentamisilmoitusta. Rakentamisilmoituksilla kerättyä urakka- ja työntekijätietoa hyödynnetään mm. harmaan talouden torjunnassa. Kunnan pitää tehdä rakentamisilmoitukset rakennusurakoiden osalta, mikäli urakka on arvonlisäveronlaissa määriteltyä rakentamispalvelua ja sen arvo on

enemmän kuin 15 000 euroa ilman arvonlisäveroa. Urakan päätoteuttaja vastaa työntekijätietojen ilmoittamisesta verottajalle ja mikäli työmaalle ei ole nimetty päätoteuttajaa vastaa kunta tarvittaessa myös työntekijätietojen ilmoittamisesta verottajalle. (Rakentamisilmoitukset n.d.)

Vuoden 2007 alussa voimaan tulleella lailla, laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä, ts. tilaajavastuulaki (L 1233/2006), tavoitellaan tasavertaisuuden edistämistä yritysten välisessä kilpailussa sekä työehtojen noudattamista. Laki koskee niitä toimialoja, jotka käyttävät toiminnassaan alihankintaa tai vuokratyövoimaa. Ennen sopimuksen solmimista on tilaajan varmistettava, että sopimuskumppani täyttää kaikki laissa säädetyt velvoitteet. (L 1233/2006.). Tilaajavastuulakia on esitelty tarkemmin seuraavassa luvussa.

5.3.2 Tilaajavastuu

Tilaajan vastuusta ja selvitysvelvollisuudesta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä on säädetty ns. tilaajavastuulaissa (L 1233/2006). Lain tarkoituksena on luoda niin yrityksille, kuin julkisoikeudellisille yhteisöillekin, edellytykset varmistaa, että niiden vuokratyö- tai alihankintasopimuskumppanit täyttävät lakisääteiset työnantajavelvollisuutensa. Lailla tavoitellaan myös tasavertaista kilpailua yritysten välille.

Ennen sopimuksen solmimista on tilaajan pyydettävä ja sopimuspuolen annettava selvitys ennakkoperintärekisteriin ja työnantajarekisteriin sekä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin kuulumisesta. Näiden lisäksi on toimitettava kaupparekisteriote ja selvitys mahdollisesta verovelasta. Toimitettavaan selvitykseen kuuluvat myös todistus työntekijöiden eläkevakuutuksesta ja eläkevakuutusmaksuista, selvitys työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta ja työterveyshuollon järjestämisestä. (L 1233/2006.)

Mikäli tilaaja ei ole vaatinut lain edellyttämää selvitystä, määrätään tilaajalle laiminlyöntimaksu. Lisäksi tilaajalle on mahdollista määrätä korotettu laiminlyöntimaksu, sillä perusteella, että tilaaja on solminut sopimuksen liiketoimintakiellossa olevan elinkeinonharjoittajan kanssa. Korotettu laiminlyöntimaksu voi perustua myös tilaajan piittaamattomuuteen; selvityksen tekemisestä huolimatta tilaaja jättää tiedon sopimuskumppanin työnantajavelvoitteiden laiminlyöntien huomiotta. Päätöksen laiminlyöntimaksusta tekee alueen aluehallintovirasto. (Tilaajavastuulailla tuetaan työehtojen noudattamista n.d.)

6 Hankintojen kehittäminen

6.1 Innovatiiviset hankinnat

Innovatiivisilla hankinnoilla on tarkoitus edistää ja vauhdittaa teknologista kehitystä ja löytää uusia ratkaisuja esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Innovaatioiden hankkiminen tukee julkisen talouden kestävyyttä. Julkinen hankinta voi olla innovatiivista, kun esimerkiksi hankintamenetelyn tai hankinnan kohteen määrittelyssä on nähtävissä uudenlaisia käytäntöjä. Hankinta voidaan määrittellä haluttuun tulokseen ja vaikutuksiin, jolloin tarjoajalle jää mahdollisuus kehittää ja ehdottaa vaihtoehtoisia uusia ratkaisuja. Uusien ratkaisujen lisäksi on tärkeää, että innovatiivisella hankinnalla saavutetaan aiempaa parempi lopputulos tilaajan tai hankitun palvelun käyttäjän kannalta. Parempi lopputulos tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hankintojen laatu ja vaikuttavuus paranee. Myös tuottavuus voi parantua ja hiilijalanjälki pienentyä tai hankinnalla edistetään kiertotaloutta tai työllisyystavoitteiden toteuttamista. (Mikä innovatiivinen hankinta? N.d.)

Innovatiivisilla hankinnoilla on mahdollisuus mm. parantaa palvelun laatua, palveluprosessin tuottavuutta ja pienentää ympäristövaikutuksia. Siksi valtiovarainministeriön Hankinta-Suomi -toimintaohjelman innovaatiot-teemaryhmän asettamina tavoitteina on kehitysmuotoisesti ajatteleva ja rohkeasti toimiva julkinen sektori, joka hyödyntää innovaatioita haasteiden ratkaisemisessa. Yhteistoiminta ja vuorovaikutus julkisen sektorin ja yritysten välillä on tärkeää, kuten myös innovaatiomyönteisten markkinoiden syntyminen. Tavoitteena on innovatiivisten hankintojen määrän lisääminen 10 %:iin kaikista hankinnoista ja vaikuttavuuden aikaansaaminen. (Innovaatiot n.d.)

Hermundsdottir F. ja Aspelund A. (2020) ovat laatimassaan kestävyysinnovaatioiden ja yritysten kilpailukykyyn välistä suhdetta tarkastelleessa kirjallisuuskatsauksessa käyneet läpi 100 vertaisarvioitua artikkelia. Tutkimuksessaan he ovat havainneet, että katsaukseen arvioiduista artikkeleista suurin osa toteaa kestävä kehityksen innovaatioilla olevan positiivinen vaikutus yritysten kilpailukykyyn. (Hermundsdottir & Aspelund 2020.)

Työ- ja elinkeinoministeriö on laatinut kestävien ja innovatiivisten hankintojen edistämiseksi suunnitelman, jossa on kaksi toimenpideohjelmia 1) Innovatiivisten julkisten hankintojen edistäminen yhteistyötä, rakenteita ja toimintamalleja kehittämällä ja 2) Hankintojen osaamisen ja johtamisen parantaminen sekä yritys yhteistyön kehittäminen (KEINO-osaamiskeskus).

Hankintayksiköt voivat hyödyntää KEINO-osaamiskeskuksen sivuille kerättyä aineistoa hankintojen tekemisessä. Myös erilaisiin koulutuksiin osallistumalla ja niissä verkostoitumalla saa uutta tietoa ja vertaistukea hankintoihin.

Innovatiiviset hankinnat edellyttävät hankintayksiköiltä rohkeaa, kehitysmyönteistä ja ratkaisukeskeistä asennetta. Markkinoiden tunteminen ja markkinavuoropuheluosaaminen korostuu innovatiivisissa hankinnoissa. (Innovaatiot n.d.)

6.2 Markkinakartoitus ja markkinavuoropuhelu

Hankinnan valmistelu kannattaa aloittaa markkinoiden kartoittamisella. Hankintayksikkö voi hankintalain mukaan tehdä markkinakartoituksen ja antaa myös tietoa toimijoille tulevia hankintoja koskevista suunnitelmista ja niihin liittyvistä vaatimuksista. Markkinakartoituksella on tarkoitus selvittää, minkälaisia yrityksiä markkinoilla toimii, yritysten toimintamalleja ja erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, lisäksi selvitetään yleistä hintatasoa ja yritysten halukkuutta osallistua hankintaan. Markkinakartoituksella pyritään varmistamaan, että varsinaisella tarjouspyyntökierroksella saata- vat tarjoukset ovat selkeitä ja vertailukelpoisia.

Hankintayksikkö voi ennen lopullisen tarjouspyynnön lähettämistä käydä toimijoiden kanssa myös ns. markkinavuoropuhelua. Markkinavuoropuhelulla tarkoitetaan kahdenkeskisiä tapaamisia sellaisten yritysten kanssa, jotka ovat markkinakartoituksessa ilmoittaneet olevansa kiinnostuneista hankinnasta tai joiden tiedetään toimivan hankinnan kohteena olevalla alalla. (Julkisten hankintojen käsikirja 2023, 179–182.) Tavoitteena markkinavuoropuhelussa on, että valmistettava hankinta palvelee hankinnan eri osapuolten tarpeita mahdollisimman hyvin. Markkinoiden tarjonnasta ja toimijoista on tärkeää selvittää riittävät tiedot, jotta hankinnan tavoitteet onnistutaan saavuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tätä tietoa on mahdollista kerätä mm. käymällä potentiaalisten tarjoajien kanssa markkinavuoropuhelua jo hankinnan valmisteluvaiheessa. Markkinavuoropuhelulla on mahdollista selvittää, ovatko hankinnan alustavat suunnitelmat toimittajan kannalta toteutuskelpoisia. Potentiaalisten tarjoajien näkemyksiä on hyödyllistä kuunnella, koska silloin selviää, minkälaisia ominaisuuksia palvelussa tai tuotteessa on saatavilla, vaikuttaako joku asia saatavuuteen tai onko toimialalla sopimusehtoja tai hinnoittelumalleja, jotka on järkevää huomioida

hankinnassa. Lainsäädännöllä voidaan ohjata myös markkinakartoituksen käyttöä, esimerkiksi uuden, vuoden 2021 heinäkuussa voimaan tulleen, jätelain mukaisesti on kunnan jätteenkuljetusten hankintoja suunnitellessaan tehtävä markkinakartoitus (714/2021).

6.3 Hankintojen kehittäminen hankintayksiköissä

Hankintayksikköjen on huolehdittava organisaationsa hankintaosaamisen kehittämisestä. Hankintataidot on nostettu yhdeksi kahdeksasta kehittämisen osa-alueesta Hankinta-Suomi toimenpideohjelman toteuttamassa Kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa (2020). Kuviossa 6 on esitetty strategian kehittämisen osa-alueet. Myös työ- ja elinkeinoministeriön toteuttamassa julkaisussa (Koiste, Siranko & Lemola 2023) on tunnistettu hankintojen toimivuutta haittaavaksi pullonkaulaksi riittävän osaamisen puuttuminen sekä loppukäyttäjien ja tarjoajien laajempaan osallistamiseen tarvittavien työkalujen ja menetelmien puutteet.

Kuvio 6. Kehittämisen osa-alueet kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa (2020).

Monissa pienissä hankintayksiköissä hankintoja ei ole organisoitu omaksi yksikökseen ja hankintoja toteutetaan usein muiden töiden ohella. Tästä seuraa, että hankintaosaamisessa voi olla puutteita, eikä hankintaosaamisen kehittämiseen panosteta riittävästi. Julkisiin hankintoihin käytetään vuositasolla jopa 35 miljardia euroa ja riittävällä osaamisella olisi hankinnoilla saatavissa merkittäviä säästöjä. Koska monien kuntien taloustilanne on valtionosuus järjestelmän uudistumisen vuoksi tällä hetkellä viime vuosiin verrattuna heikentymässä, on todennäköistä, että henkilöresursseja ei ole mahdollista lisätä esimerkiksi pelkästään hankintoja toteuttamaan. Tämän vuoksi on panostettava nykyisen henkilöstön osaamisen kehittämiseen ja ohjeistamiseen.

Lainsäädännöllä on merkittävä rooli hankintojen kehittämisessä. Kestävien hankintojen näkökulmasta on vuonna 2021 uudistetussa Jätelaissa (L 714/2021, 36 §) edellytetty hankintayksikköjä tekemään markkinakartoitusta sekä jakamaan hankintoja siten, että myös pienemmillä yrityksillä on mahdollisuus osallistua kilpailutuksiin. Laki ajoneuvo- ja liikennepalveluhankintojen ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimuksista (L 740/2021), eli laki puhtaista ajoneuvoista edellyttää hankintayksikköjä huomioimaan tietyissä hankinnoissaan puhtaiden ajoneuvojen osuuden valittavista tarjouksista. Tilaajavastuulaille (L 1233/2006) puolestaan edellytetään hankintayksikköjä tarkastamaan, että sopimuskumppani täyttää lakisääteiset velvoitteensa esimerkiksi verojen ja työnantajamaksujen osalta. Lailla torjutaan harmaata taloutta ja sillä pyritään edistämään, että yritysten välinen kilpailu on tasavertaista ja työehtoja noudatetaan.

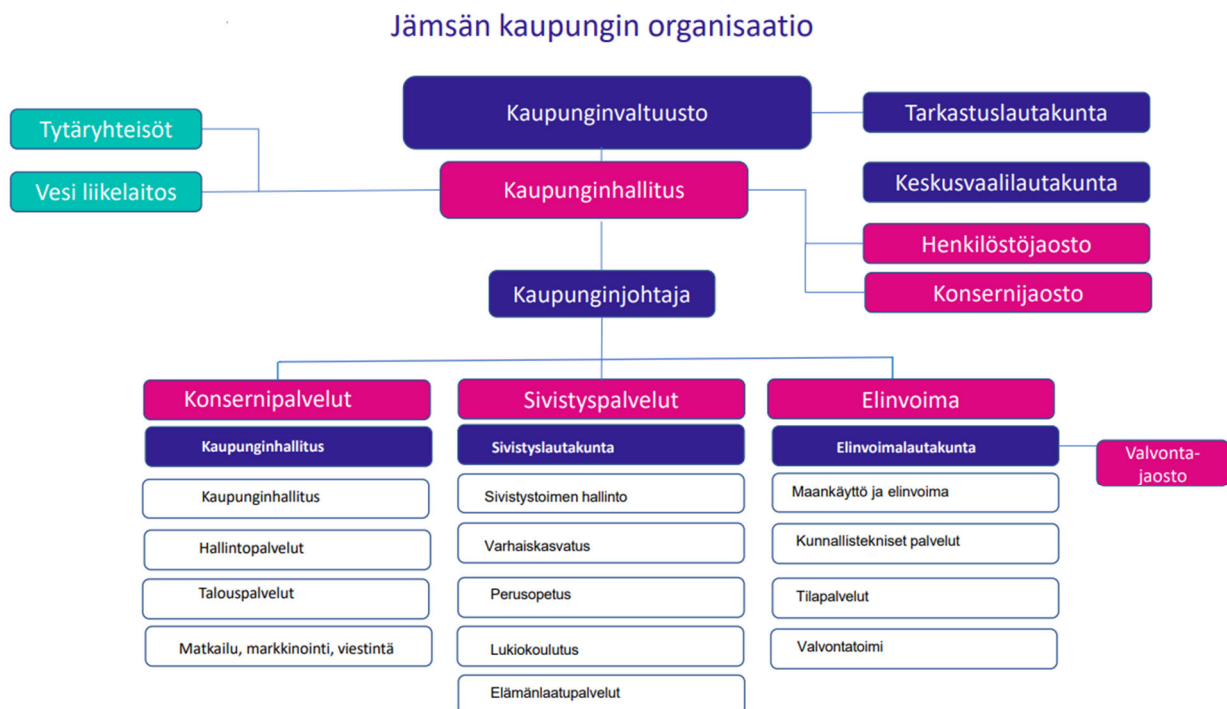
Yhteenvedona luvuista 4, 5 ja 6 todetaan, että julkisilla hankinnoilla on mahdollisuus saada merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia vastuullisuuden eri näkökulmista. Vastuulliset julkiset hankinnat ovat tärkeä väline kestävän kehityksen edistämiseksi. Niillä voidaan vaikuttaa positiivisesti ympäristöön, yhteiskuntaan ja talouteen edistämällä kestäviä ja vastuullisia käytäntöjä koko hankintaketjussa. Tämä vaatii kuitenkin sitoutumista ja yhteistyötä kaikilta hankintaprosessin osapuolilta. Hankintayksikön oma ohjeistus, hankintojen kehittäminen, tiedolla johtaminen ja myös päättäjien sitoutuminen kestäväan kehitykseen korostuvat. Vastuullisuutta vaatimalla, niin yksityisten kuluttajien kuin julkisten toimijoiden taholta, voidaan vaikuttaa myös siihen, että tuotteiden valmistuksen koko arvoketjun vastuullisuus paranee. Vaikka vastuulliset hankinnat saattavat näyttäytyä kalliimpina lyhyellä aikavälillä, voivat ne kuitenkin pitkällä aikavälillä tuottaa säästöjä ja taloudellisia etuja esimerkiksi energiansäästön, tuotteen pidemmän käyttöiän tai sosiaalisten vaikutusten kautta.

7 Tutkimuksen toteuttaminen

7.1 Kohdeorganisaatio

Jämsän kaupungin toiminnot on koottu liikelaitoksiin ja toimialoihin, toimialat jaetaan edelleen tulosalueisiin ja nämä edelleen tulosityksiköihin. Toimialoja ovat konsernipalvelut, sivistystoimi ja elinvoimatoimi. Organisaatiokaavio on esitetty kuviossa 7. Jämsän kaupungilla ja Jämsän Vesi liikelaitoksella oli vuoden 2023 lopussa töissä vakituista henkilöstöä yhteensä 496 työntekijää. Lisäksi määräaikaista työntekijöitä on noin 100.

Jämsän kaupungin konsernipalvelut tuottavat mm. hallinto- ja talouspalveluita muille toimialoille. Sivistystoimi vastaa kasvatustyöstä varhaiskasvatuksesta lukioon saakka, lisäksi tarjolla on mm. työväenopiston koulutusta. Elinvoimatoimi vastaa mm. kaavoituksesta, kaupungin tiloista, yleisistä alueista ja rakennusvalvonnasta. Lisäksi kaupunkikonserniin kuuluu Jämsän Vesi liikelaitos sekä useita osakeyhtiömuotoisia tytäryhteisöjä.

Kuvio 7. Jämsän kaupungin organisaatio (2023).

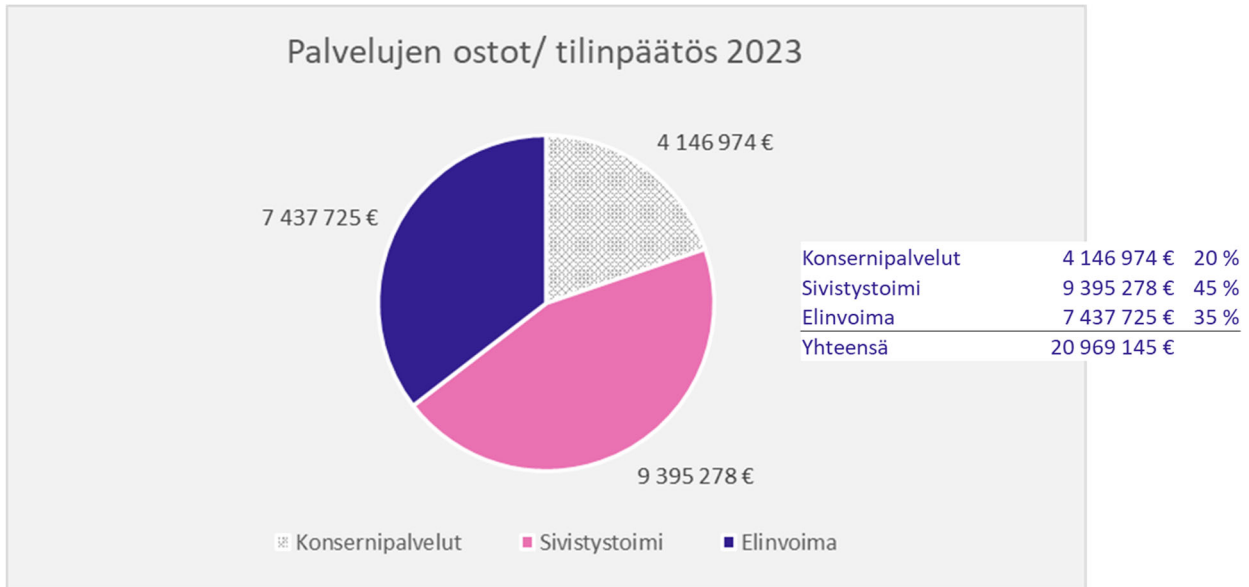
Kaupungille ei ole laadittu erillistä hankintastrategiaa, kaupunkikonsernin hankintoja ohjataan hankintaohjeella, hallintosäännöllä ja taloussuunnitelmalla. Kaupungin hankinnat on järjestetty hajautetusti, eikä kaupungilla ole keskitettyä hankintatoimea. Hallintosäännössä on määritelty hankintojen päätöksenteko- ja ratkaisuvalltuudet. Toimialat, tulosalueet ja -yksiköt vastaavat vastuullaan olevista, omaan osaamisalaansa liittyvistä hankinnoista itsenäisesti. Keskitetyistä konsernipalveluiden ja sivistystoimen hankinnoista vastaa logistikko.

Jämsän kaupunginvaltuusto hyväksyi kokouksessaan 28.11.2022 §159 Jämsän kaupungin strategian vuosille 2022–2025 (2022). Kaupunkistrategia on päätöksentekoa ja toimintaa ohjaava, pitkän tähtäyksen tulevaisuuden suunta tai kantava idea, joka ohjaa kaikkea kaupungin operatiivista toimintaa. Strategia määrittelee kaupungin arvomaailmaa noudattelevat toimintalinjat ja päämäärät. Jämsän kaupungin strategian arvoja ovat avoimuus, palveluhenkisyys ja yhteistyökykyisyys. Hankinnat ovat osa kaupungin perustoimintaa ja kaupunkistrategia ohjaa ja määrittää suuntaviivat myös hankintatoiminnalle. Tavoitteena on ohjata hankintavolyymiä strategisesti oikeaan suuntaan, jolloin saavutetaan parempia palveluja kuntalaisille sekä vahvistetaan kunnan elinvoimaisuutta. Jämsän kaupungin hiilineutraaliustavoitteeksi on strategiassa asetettu vuosi 2035.

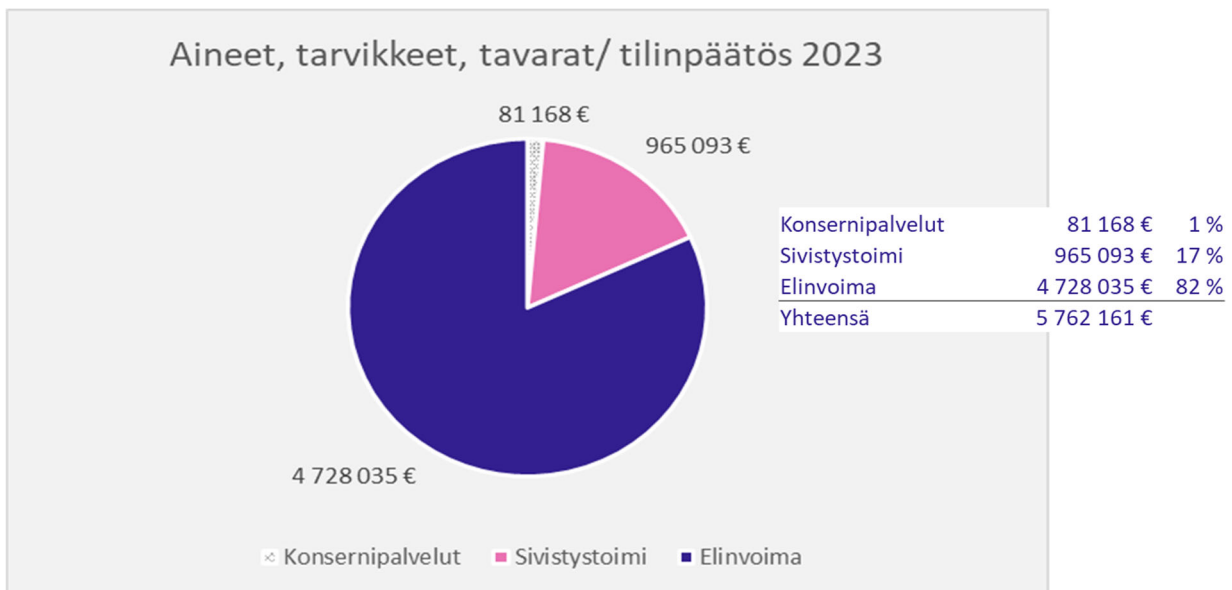
Kaupunginhallituksen 12.12.2022 §381 hyväksymä Jämsän kaupungin ympäristöohjelma (Jämsän ympäristöohjelma 2022) on kytköksissä kaupunkistrategiaan ja tukee sekä täydentää sitä. Ympäristöohjelmassa on mm. määritelty tavoitteelle ”ympäristövastuullinen operatiivinen toiminta” teema ”kilpailutukset ja hankinnat”. Teeman toimenpiteiksi on nimetty ympäristöystävällisten hankintakriteerien ja ympäristöystävällisyyden mittareiden määrittäminen ja niiden mukaisten hankintojen seuranta.

7.2 Kustannusten jakautuminen toimialoittain

Vuoden 2023 tilinpäätöksessä tiliryhmien ”palvelujen ostot” sekä ”aineet, tarvikkeet, tavarat” toteutuneet kustannukset jakautuivat toimialoittain kuvioiden 8 ja 9 mukaisesti. Jämsän kaupungin ”palvelujen ostojen” kokonaiskustannus vuonna 2023 oli noin 21 M€, niistä suurin osuus, 45 %, muodostui sivistystoimen toiminnasta. Kaupungin ”aineet, tarvikkeet, tavarat” -ostot olivat vuonna 2023 yhteensä noin 5,8 M€ ja niistä suurin osuus, 82 %, muodostui elinvoimatoimialalla.

Kuvio 8. Jämsän kaupungin palvelujen ostojen kustannusten jakautuminen toimialoittain.

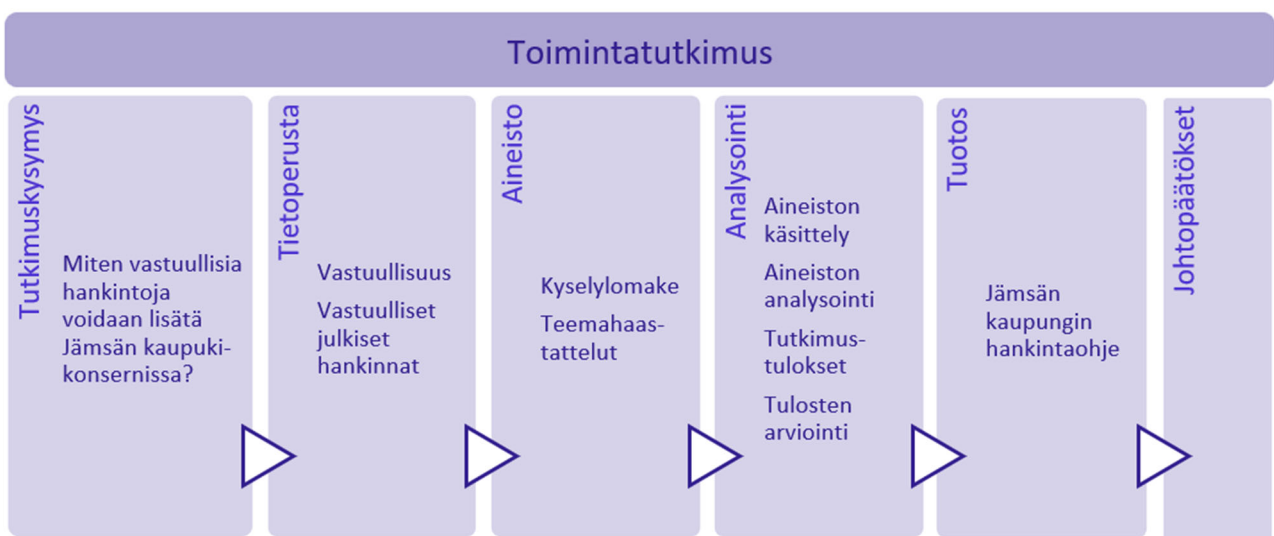

Kuvio 9. Jämsän kaupungin ”aineet, tarvikkeet, tavarat” -kustannusten jakautuminen toimialoittain.

7.3 Tutkimusprosessi

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Jämsän kaupungin hankintojen ja erityisesti vastuullisten hankintojen nykytilannetta sekä saada vastaus tutkimuskysymykseen; miten Jämsän kaupun-

kikonsernin vastuullisia hankintoja olisi mahdollista lisätä? Tutkimuskysymyksen perusteella määriteltiin kaksi teemaa, joiden pohjalta opinnäytetyön tietoperusta muodostui. Tietoperustan teemoilla tuetaan tutkimusta, sen tuloksia ja johtopäätöksiä. Opinnäytetyön tietoperustan teemoina ovat vastuullisuus ja julkisten hankintojen vastuullisuus. Tietoperustan kirjoittamisen jälkeen toteutettiin tutkimusaineiston kerääminen kyselylomakkeella ja teemahaastatteluilla. Kyselyllä ja haastatteluilla on selvitetty toteutuneiden kilpailutettujen hankintojen määrää, käytettyjä hankintamenettelyjä ja hankinnoissa käytettyjä hankintakriteereitä. Kuviossa 10 on kuvattu tutkimusprosessin kulku.

Kuvio 10. Tutkimusprosessin kulku.

7.4 Kysely

Toimintatutkimuksen pohja-aineisto hankittiin toteuttamalla Jämsän kaupunkikonsernissa hankintoja toteuttaville tahoille kysely, jolla selvitettiin hankintojen nykytilaa Jämsän kaupunkikonsernissa. Kyselylomake toimitettiin tutkittaville samassa yhteydessä, kun aikataulu teemahaastatteluille sovittiin. Kyselylomakkeessa oli kysymysten lisäksi kerrottu teemahaastattelun aiheet sekä tietoa haastattelun aiheista. Kyselylomake toimitettiin Jämsän kaupungin toimialojen hankintoja toteuttaville henkilöille, kolmelle käynnissä olevan hankkeen projektipäällikölle, Jämsän Vesi liikelaitokselle sekä konserniyhtiöille. Yhteensä vastauksia kyselylomakkeeseen saatiin 17 taholta, joista kolme tahoa ei osallistunut teemahaastatteluihin. Tutkimuksen kyselylomake on liitteenä 2.

7.5 Teemahaastattelut

Haastattelumuodoksi valikoitui teemahaastattelu. Haastateltaviksi valittiin Jämsän kaupungin eri toimialojen, Jämsän Vesi liikelaitoksen ja konserniyhtiöiden hankintojen toteuttamiseen osallistuva henkilöstö. Haastattelut toteutettiin pääosin pienryhmä- tai parihaastatteluina ja ne järjestettiin marraskuussa 2023. Haastatteluihin osallistui yhteensä 22 henkilöä. Haastattelut toteutettiin pääasiassa lähihaastatteluina ja haastatteluihin varattiin aikaa yksi tunti. Toteutetut teemahaastattelut on esitetty taulukossa 1. Haastattelut aloitettiin käymällä läpi ja täyttämällä etukäteen toimitettu kyselylomake, myös teemahaastattelun aiheet oli kerrottu kyselylomakkeessa (liite 2).

Taulukko 1. Toteutetut teemahaastattelut

Haastattelu	Ajankohta	Tapa	Osallistujien lukumäärä
Haastattelu 1	7.11.2023	Teams	2
Haastattelu 2	7.11.2023	Tapaaminen	2
Haastattelu 3	7.11.2023	Tapaaminen	2
Haastattelu 4	13.11.2023	Tapaaminen + Teams	3
Haastattelu 5	15.11.2023	Tapaaminen	2
Haastattelu 6	15.11.2023	Tapaaminen	2
Haastattelu 7	15.11.2023	Tapaaminen	1
Haastattelu 8	16.11.2023	Tapaaminen	5
Haastattelu 9	17.11.2023	Tapaaminen	1
Haastattelu 10	20.11.2023	Tapaaminen	1
Haastattelu 11	20.11.2023	Tapaaminen	1

Haastattelujen aiheena oli käynnissä oleva hankintaohjeen uudistaminen, lisäksi haastattelussa pyrittiin selvittämään kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilannetta ja vastaajien näkemyksiä vastuullisten hankintakriteerien käytön lisäämiseksi tulevissa hankinnoissa.

8 Aineiston analysointi

Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruu tapahtui kyselyllä ja teemahaastattelulla. Toteutettu kysely poikkeaa Survey-tutkimuksesta otantansa perusteella; tutkimukseen osallistujat edustivat Jämsän kaupunkikonsernissa hankintoja toteuttavia tahoja lähes kokonaisuudessaan. Kyselylomakkeella

kerätyt tiedot tarkastettiin ja tarkastettujen lomakkeiden tiedot syötettiin Excel-taulukkolaskenta-ohjelmaan havaintomatriisiin. Tiedot analysoitiin ohjelmassa ja niistä tehtiin kuvaajat.

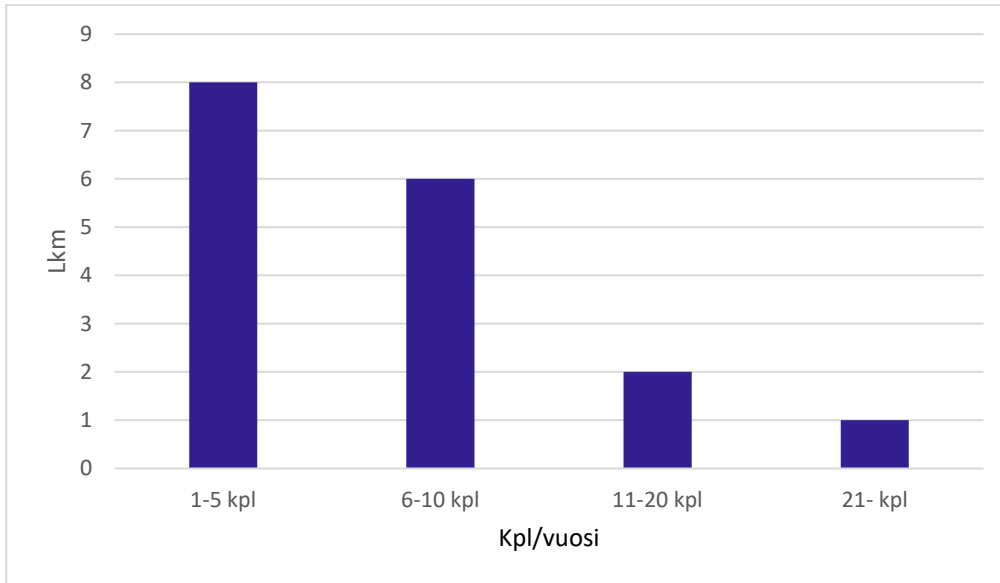
Yksi laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmistä on teemoittelu. Teema-analyysiä tehdään usein haastatteluaineistosta (Kallinen T. & Kinnunen T. 2021). Teemoittelussa haastattelulla saadusta aineistosta kerätään kunkin teeman alle se aineisto, jossa ko. teemasta puhutaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Haastatteluista tehtiin muistiinpanot. Yhteenveto haastattelujen aineistosta tarkastettiin ja tarvittaessa täydennettiin haastateltavien toimesta. Haastatteluaineiston analysointi tehtiin teemoittelulla. Teemoittelu perustui haastattelun teemoihin, käytettyyn teoriaan ja tutkimuskysymykseen. Teemoittelussa aineistosta tarkasteltiin haastateltaville yhteisiä asioita ja ilmiöitä. Ilmiöt voivat liittyä haastattelun teemoihin tai voivat olla haastattelussa esiin tulleita yllättäviäkin asioita. Analysointitapa riippuu tehtävän luonteesta ja sen tavoitteista. (Ojasalo ym. 2015, 110-111.) Aineiston analysointi on syytä tehdä mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen. Käytetyt teemat ovat Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistaminen, kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilanne sekä kestävien ja innovatiivisten hankintakriteerin käytön lisääminen tulevissa hankinnoissa.

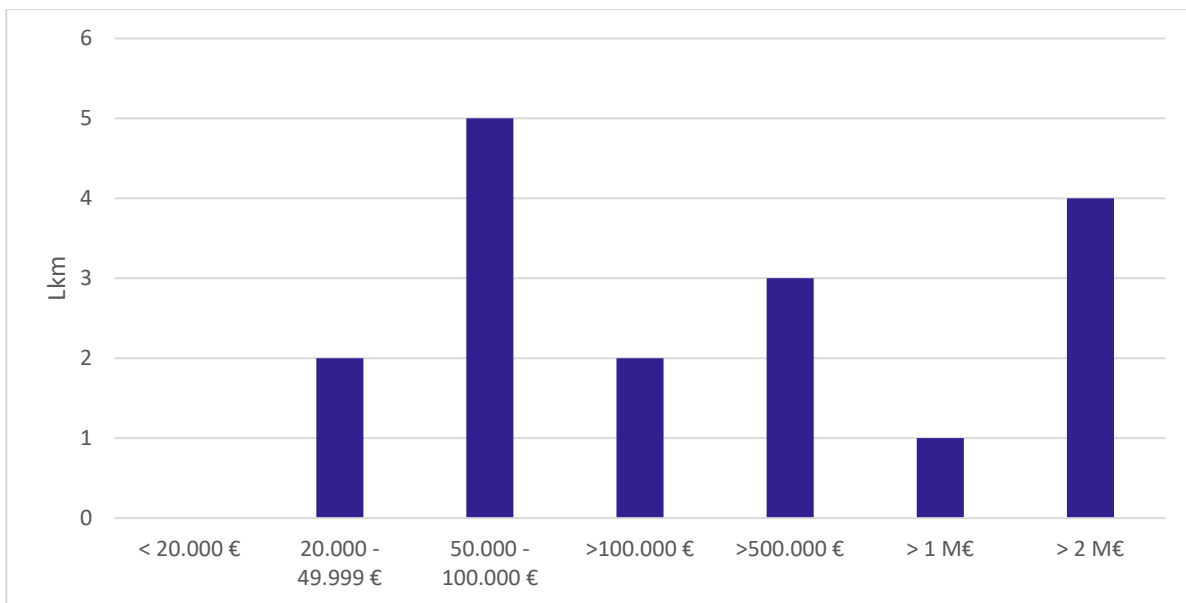
9 Tutkimustulokset

9.1 Kysely

Kyselylomakkeen tarkoituksena oli selvittää hankintojen nykykäytäntöjä Jämsän kaupunkikonsernissa. Ensimmäiseksi kyselyssä kysyttiin kilpailutettujen hankintojen määrää ja arvoa vuosittain. Tulokset on esitetty kuvioissa 11 ja 12. Vastausten perusteella kahdeksan vastaajaa tekee kilpailutuksia vuosittain alle viisi kappaletta ja vain yksi vastaaja kilpailuttaa yli 20 hankintaa vuosittain. Vastaajista noin 53 % kilpailuttaa vuosittain alle 0,5 miljoonan euron arvosta hankintoja. Yli 2 miljoonan euron arvosta hankintoja kilpailuttaa vuosittain noin 23 % vastaajista.

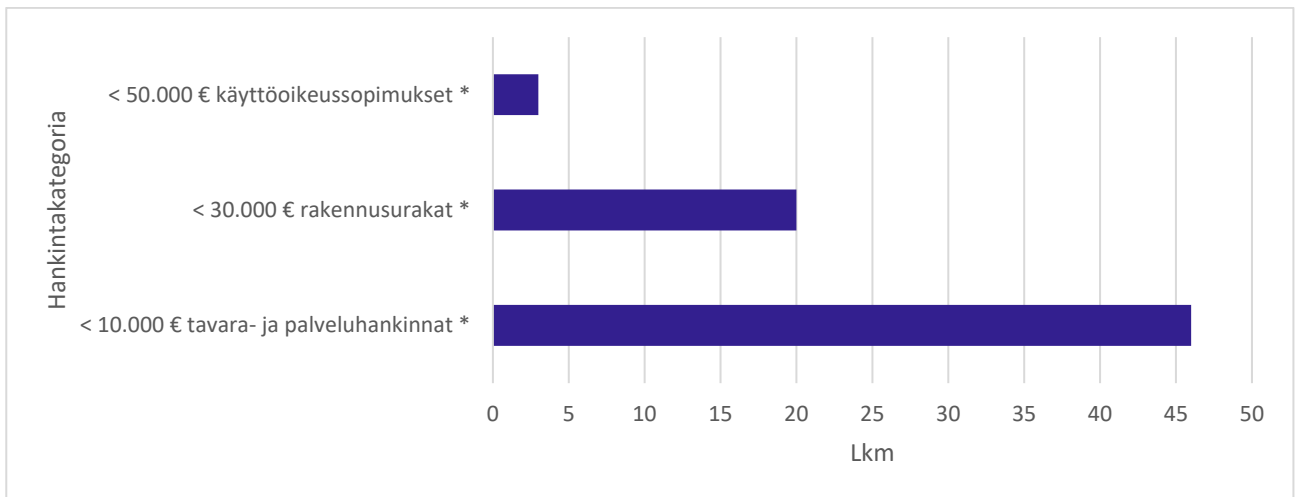

Kuvio 11. Toteutuneet kilpailutukset vuosittain.

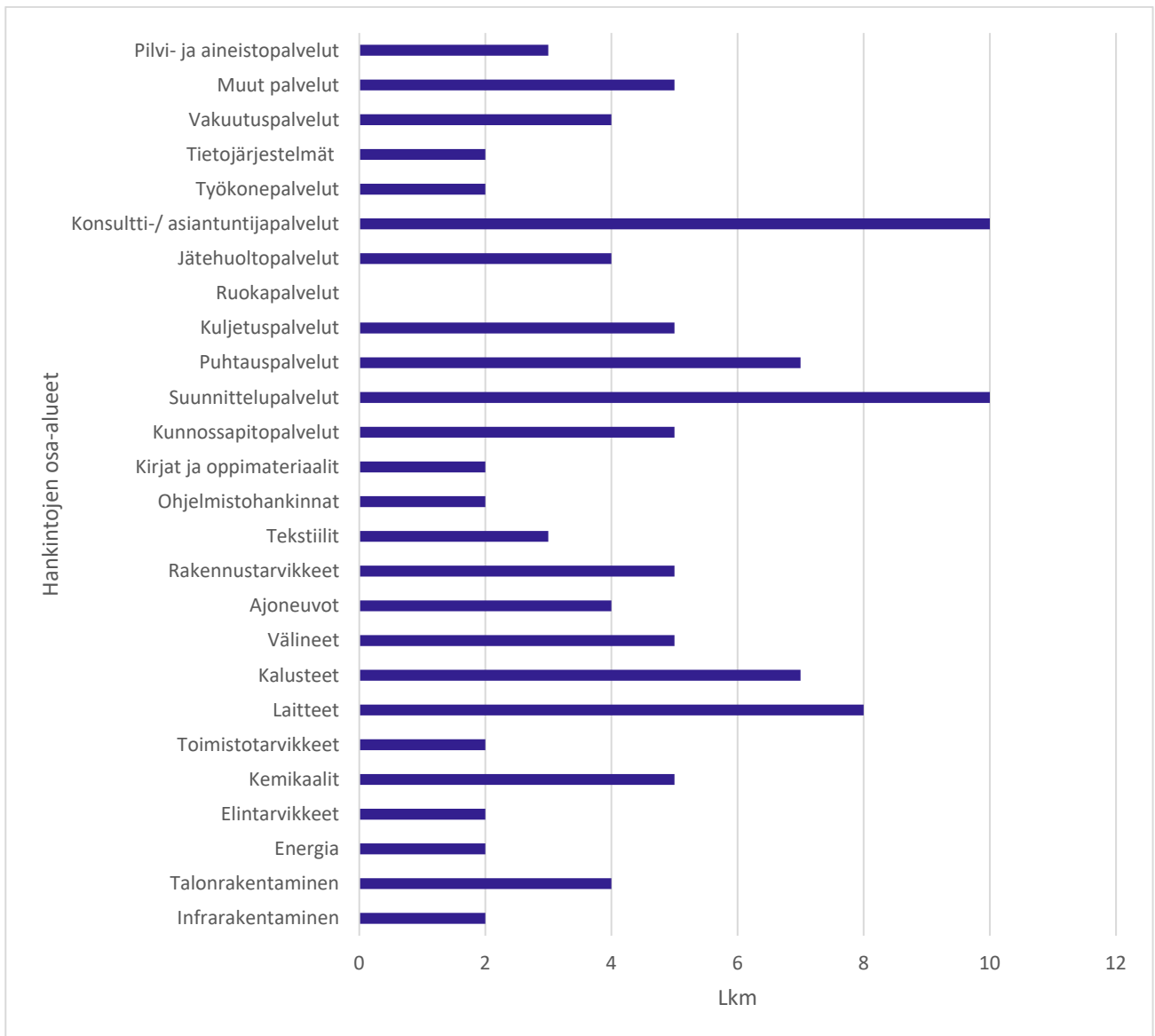
Kuvio 12. Kilpailutettujen hankintojen arvo €/ vuosi.

Lisäksi kyselyllä selvitettiin minkä verran tehdään uuteen hankintaohjeeseen esitettyjen Jämsän kaupungin pienhankintarajojen alittavia kilpailutettuja hankintoja vuosittain. Määrät on esitetty kuviossa 13. Vastausten perusteella hankintoja on tehty vuodessa 69 kappaletta. Näiden hankintojen osalta hankintaohjeen uudistaminen ja kaupungin pienhankintarajojen euromäärien nostaminen helpottaa hankintojen toteuttamisprosessia.

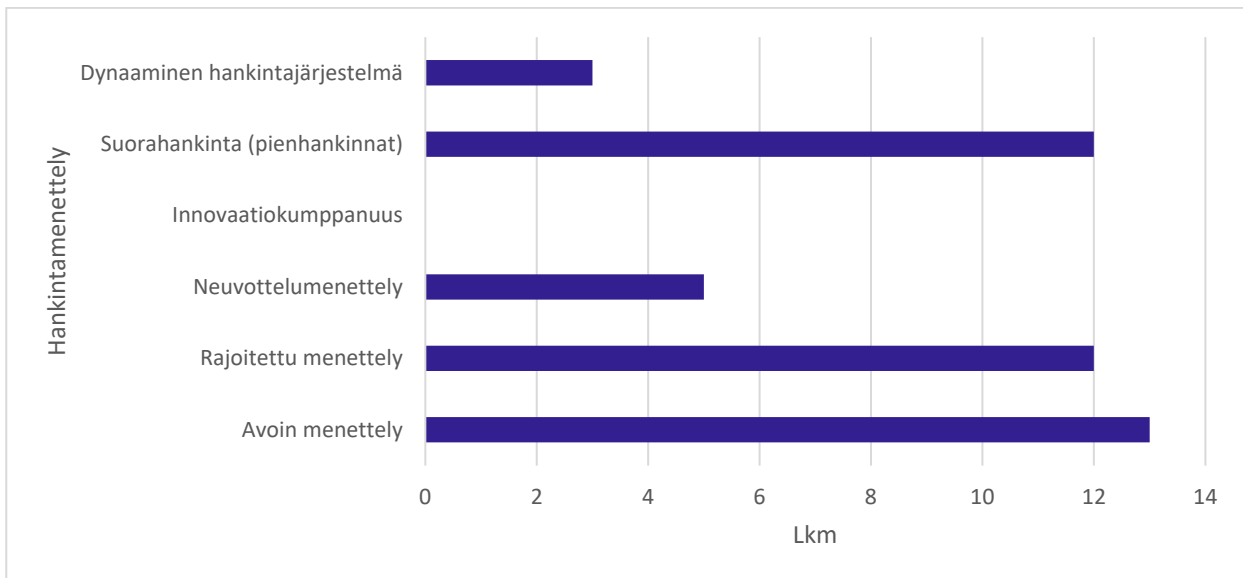
Kuvio 13. Uuden hankintaohjeen kaupungin pienhankintarajan alittavien kilpailutusten määrä vuosittain.

Seuraavaksi kyselyllä haluttiin selvittää mitä hankintojen osa-alueita kilpailutetaan, tulokset on esitetty kuviossa 14. Haastattelun yhteydessä osa-alueita täydennettiin konsultti-/asiantuntijapalvelut, työkonepalvelut, tietojärjestelmät ja vakuutuspalvelut -osa-alueilla. ”Muut palvelut” -osa-alueeseen sisältyy asennuspalveluiden, leasing-rahoituksen, tilavuokrauksen, kassa- ja painatuspalveluiden kilpailutus. Ruokapalveluita ei vastausten perusteella ole kilpailutettu ollenkaan, ruokapalvelut hankintaan kaupunkikonserniin kuuluvalta yhtiöltä sidosyksikköhankintana. Käyttöoikeussopimukseen liittyviksi hankinnoiksi tunnistettiin erilaisten pilvi- ja aineistopalvelujen hankinta. Vastausten perusteella Jämsän kaupunkikonsernin kilpailutukset kohdistuvat eniten erilaisiin suunnittelu-, konsultti- ja asiantuntijapalveluihin.

Kuvio 14. Kilpailutetut hankintojen osa-alueet.

Seuraavaksi kysyttiin kilpailutuksissa käytettyjä hankintamenettelyjä. Käytetyt hankintamenettelyt on esitetty kuviossa 15. Haastattelujen yhteydessä on kyselylomakkeeseen nimetty suora hankinta täsmennetty koskemaan pienhankintoja. Myös rajoitettu menettely on ollut pääosin käytössä kansallisen kynnsarvon alittavissa hankinnoissa. Vastausten perusteella pääosa kilpailutuksista on toteutettu avoimella tai rajoitetulla menettelyllä. Innovaatiokumppanuutta ei kyselyn perusteella ollut hyödynnetty ollenkaan.

Kuvio 15. Hankinnoissa käytetyt hankintamenettelyt.

Nykyiset puite- ja yhteishankintasopimukset

Voimassa olevia puitesopimuksia on vastausten perusteella käytössä yhteensä 27 kappaletta ja useimmat sopimuksista ovat hyödynnettävissä koko kaupunkikonsernissa. Puitesopimuksia on mm. erilaisiin pieniin suunnittelu- ja korjaustöihin, kunnossapitotöihin, laitehankintoihin sekä kalusteiden, hygieniä- ja puhdistustarvikkeiden ja maa- ja kiviainesten hankintaan. Yhteishankintayksiköiden hankintasopimuksia on neljä ja ne liittyvät sähköenergian, polttoaineiden, toimistotarvikkeiden ja koulukirjojen ja -tarvikkeiden hankintoihin.

Kyselyssä saatujen vastausten perusteella vuosittaisten kilpailutusten määrät ja arvot vaihtelevat merkittävästi vastaajittain/ toimialoittain. Kahdeksan vastaajaa kertoi tekevänsä vain 1–5 kilpailutettua hankintaa vuosittain. Uuteen hankintaohjeeseen esitettyjen kaupungin pienhankintarajojen alittavia pienhankintoja tehdään kyselyn perusteella vuosittain 69 kappaletta. Hankintojen ohjeistuksen tarve korostuu erityisesti silloin, kun tehdään pienhankintoja, tai hankintoja tehdään vain muutamia vuosittain.

9.2 Haastattelut

Teemahaastatteluja toteutettiin 11, ja niihin osallistui yhteensä 22 henkilöä. Haastatteluissa keskusteltiin käynnissä olevasta Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistamisesta ja selvitettiin kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilannetta ko. yksikössä. Lisäksi haastatteluissa pyrittiin selvittämään vastaajien näkemystä siihen, miten kestävien ja innovatiivisten hankintakriteerien käyttöä olisi mahdollista lisätä tulevaisuuden hankinnoissa.

9.2.1 Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistaminen

Haastattelujen perusteella uudelta hankintaohjeelta toivottiin lisää väljyyttä pienhankintojen rajoitukseen. Paikallisten yritysten hyödyntäminen on mahdollistettava paikallisen tarjonnan varmistamiseksi. Nykyisessä hankintaohjeessa olevat kaupungin euromääräiset pienhankintarajat koettiin käytännössä toimimattomiksi ja haastattelujen perusteella rajoja tulisikin nostaa. Hankintakalenterin käyttöönotto koettiin hyväksi avoimuuden, tarjoajien varautumisen ja suunnitelmallisuuden kannalta. Myös uudessa hankintaohjeessa ehdotetun toimialoille laadittavan vuosittaisen hankintasuunnitelman koettiin parantavan avoimuutta ja suunnitelmallisuutta. Hankintaohjeeseen toivottiin prosessikuvauksia hankintaprosessista, lisäksi toivottiin mallipohjaa tarjouspyynnöstä. Hankintaohjeen tulisi olla hyvä käytännön ohjeistus, jota on selkeä ja helppo käyttää. Kaupungin intraan toivottiin kerättäväksi aineistoa helpottamaan hankinnan valmistelua ja tarjouspyynnön laatimista. Intraan olisi hyvä kerätä myös voimassa olevat erilaiset puitesopimukset tarkkoine sisältöineen. Hankintaohjeessa esitetään kaupungille perustettavaksi hankintatyöryhmä ja haastatteluissa sen tehtävät toivottiin myös kirjattavaksi hankintaohjeeseen.

9.2.2 Kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilanne

Haastatteluissa tuotiin esiin, että hankinnoissa on jo vaadittu vastuullisuutta ja käytetty erilaisia hankintojen vastuullisuutta edistäviä kriteereitä. Ekologisen kestävyuden näkökulmasta on hankinnoissa huomioitu sekä energian tuottamisen ekologisuus, että energian käytön vähentäminen; kouluille on hankittu aurinkopaneeleita ja valaistusta on uudistettu katu-, puisto- ja piha-alueilla sekä kiinteistöjen sisätiloissa vähemmän energiaa kuluttavilla led-valaisimilla. Lisäksi konsernissa on mm. hankittu työmaiden käyttöön kaksi sähkökäyttöistä pakettiautoa.

Teollisuuden sivuvirtoja on hyödynnetty sekä maanrakentamisessa, että jätevedenpuhdistuksessa. Kiinteistöjen purku-urakoissa on edellytetty purkumateriaalin tarkkaa lajittelua, lajittelulla mahdollistetaan materiaalien uusiokäytön. Purkubetonia on hyödynnetty kadunrakentamisessa. Lisäksi kadunsaneerausten yhteydessä on sallittu nykyisessä purettavassa katurakenteessa mahdollisesti olevien hyödyntämiskelpoisten kiviainesmateriaalien käyttäminen uudessa katurakenteessa.

Erilaisia kuljetuksia kilpailuttaessa on yhdeksi kriteeriksi asetettu kaluston päästoluokitus ja esimerkiksi jätteiden käsittelylaitosta kilpailuttaessa on lyhyemmästä jätteen kuljetusmatkasta saanut paremmat vertailupisteet. Hankinnoissa on edellytetty kemikaaleilta käyttöturvallisuutta, lisäksi on hyödynnetty erilaisia sertifikaatteja ja ympäristömerkkejä. Elintarvikehankinnoissa on edellytetty lihan ja viljan kotimaisuutta, lisäksi kotimaisuus on hyödynnetty kasviksissa käynnissä olevan sesongin mukaisesti.

Tietokoneiden laitehankinnoissa hyödynnetään leasing-sopimusta, koneita ei osteta omaksi, vaan sopimuksen loputtua koneet palautetaan takaisin toimittajalle, joka kierrättää ne tietoturvallisesti esimerkiksi jatkokäyttöön kouluille. Leasing-sopimuksella toisaalta mahdollistetaan, että kaupungilla on käytössä usin ja tietoturvallisin kalusto.

Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta on kiinteistöjen ja yleisten alueiden rakentamisessa ja saneerauksissa huomioitu käytön esteettömyys. Lisäksi paikalliselta työvalmennussäätiöltä on tilattu kiinteistöjen piha-alueiden kunnossapitotyötä, pieniä huoneistoremontteja, muuttoja ja poistotekstiilin lajittelutyötä.

Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden näkökulmasta on hankinnoissa tarkastettu ennen sopimuksen allekirjoittamista tilaajavastuulain (L 1233/2006) mukaiset selvitykset, pitkissä sopimuksissa selvitykset tarkastetaan vähintään vuoden välein. EU-kynnysarvon ylittyessä on myös ennen sopimuksen allekirjoittamista tarkastettu yrityksen johto- ja vastuuhenkilöitä koskevat rikosrekisteriotteet. Urakoissa mahdolliset lisätyöt on hyväksyttävä tilaajalla ennen ko. työn toteuttamista. Vähäistä suuremmat lisätyöt sovitaan aina kirjallisesti. Urakoista tehdään verottajan edellyttämät rakentamisilmoitukset, joilla annettuja tietoja verohallinto hyödyntää mm. harmaan talouden torjunnassa. (Rakentamisilmoitukset n.d.)

Markkinakartoitusta on hyödynnetty hankintojen valmisteluvaiheessa, mutta varsinaisia markkinavuoropuheluja on käyty vielä vähän. Hankinnat, joissa markkinavuoropuhelua on käyty, on koettu onnistuneiksi ja markkinavuoropuheluihin osallistuneet yrittäjät ovat olleet tyytyväisiä, kun mahdollisuus vuoropuheluun ennen hankinnan käynnistymistä on annettu.

9.2.3 Kestävien ja innovatiivisten hankintakriteerin käytön lisääminen tulevissa hankinnoissa

Haastattelujen perusteella haastatellut arvioivat hankintojen elinkaaren, elinkaarikustannusten sekä hiilijalanjäljen muodostuvan tulevaisuudessa merkittäväksi osaksi hankintakriteeristöä. Markkinavuoropuheluja hyödyntämällä arvioidaan hankintojen kestävyttä ja innovatiivisuutta olevan mahdollista lisätä tulevissa hankinnoissa.

Kaupungilla ei tällä hetkellä ole juuri tarvetta uusien toimitiloille, yksi pieni hanke on kuitenkin suunnitteilla. Ko. toimitilan toteuttamisvaihtoehdoksi on esitetty elementtirakennetta, jolloin tilanteen muuttuessa rakennus on tarvittaessa siirrettävissä ja uudelleen käytettävissä. Maankäytön suunnittelulla pyritään mahdollistamaan innovatiivisia ratkaisuja. Suunnittelulla on vaikutuksia myös rakentamisen taloudellisuuteen.

Kaupunki voi omilla toimillaan edistää esimerkiksi uuden teknologian käyttöönottoa asettamalla hankinnalle kriteereitä ja vähimmäisvaatimuksia ja riittävän pitkän sopimuskauden. Useamman vuoden sopimuskausi mahdollistaa mm. yritysten kalustoinvestoinnit. Lisäksi hankintojen ennakointi, hyvä valmistelu ja hankintoihin liittyvään vuorovaikutus auttavat niin tilaajia, kuin yrityksiäkin varautumaan tulossa oleviin hankintoihin.

Haasteina vastuullisten hankintakriteerien käyttämisessä nähtiin erityisesti talouteen liittyvä riski; vastuullisempien tuotteiden arvioitiin olevan kalliimpia, kuin vastaavat perinteiset tuotteet. Lisäksi uusista vastuullisemmista raaka-aineista valmistettujen tuotteiden käyttöikä koettiin riskiksi; vesihuoltoverkoston käyttöikä on nykyisin käytettävillä materiaaleilla kymmeniä vuosia ja siksi riski uusista raaka-aineista valmistettujen putkimateriaalien käyttöönotolle koettiin liian suureksi. Työmaakäyttöön hankitun sähköpakettiauton akun kestävyys osoittautui kovalla pakkasella riittämättömäksi; hälytysvilkku ei toiminut -25 °C pakkasessa. Taloudelliset resurssit koettiin erilaisille, mahdollisesti riskialttiille, kokeiluille liian pieniksi, mutta isompien kaupunkien kokemuksia uusista käytännöistä seurataan ja otetaan käyttöön mahdollisuuksien mukaan. Haastatteluissa tuli

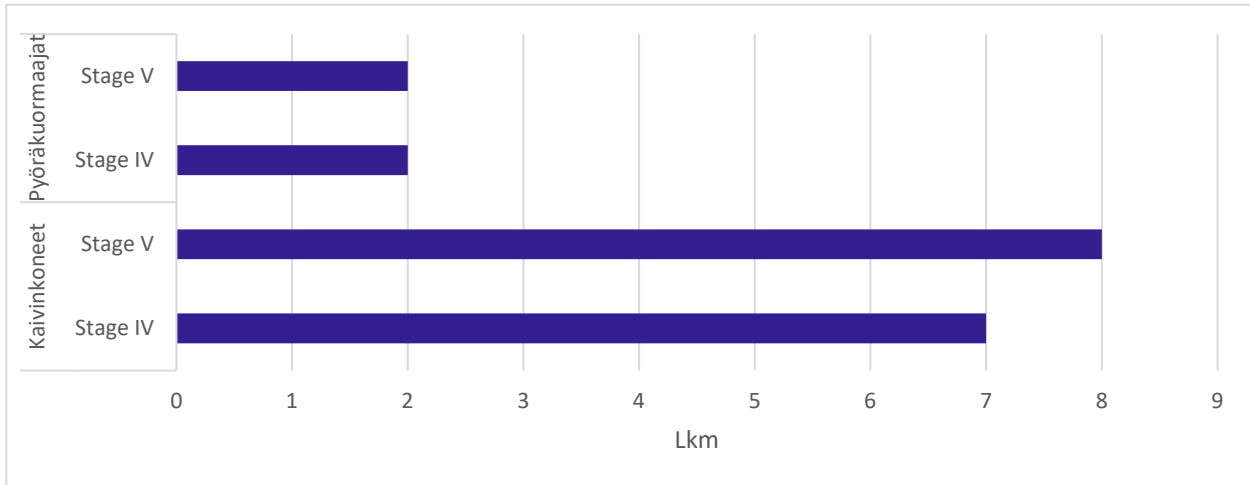
ilmi myös henkilöresurssin riittävyyteen ja hankintojen organisointiin liittyvät haasteet, uusin tieto ei välttämättä ole käytössä, kun asioihin ei ehditä riittävällä tavalla perehtyä ja koulututtua. Kaupungin hankintatyöryhmän perustamisen toivotaan osaltaan helpottavan tätä haastetta konsernin sisäisen tiedonjakamisen kautta.

9.3 Case työkone- ja kuljetuspalveluiden hankinta vuosille 2024–2026

Kunnallistekniikan rakentamiseen ja kunnossapitotöihin tarvittavat puitesopimukset työkone- ja kuljetuspalveluista vuosille 2024–2026 on kilpailutettu vuoden 2023 aikana. Edellinen sopimuskausi päättyi vuoden 2023 loppuun. Uuden sopimuskauden kilpailutuksen valmistelu käynnistettiin markkinavuoropuheluilla. Tietopyyntö markkinavuoropuhelua varten julkaistiin HILMA-kanavalla 11.5.2023. Markkinavuoropuheluun ilmoittautui viisi urakoitsijaa ja vuoropuhelut järjestettiin 14.-16.6.2023. Markkinavuoropuheluiden yhteydessä urakoitsijoilta pyydettiin tietoja heillä käytössä olevan kaluston päästöluokituksista. Työkoneiden osalta tietoja on pyydetty kalustosta päästöluokissa Stage IV ja V (kuvio 16) ja kuljetuskaluston osalta EURO 5 ja 6 päästöluokissa (kuvio 18). Työkoneiden pakokaasupäästöjä säädellään EU:ssa Stage-luokituksella ja ajoneuvojen osalta Euro-luokituksella. Luokituksissa on päästöille asetettu raja-arvot tyyppien oksideille (NO_x), hiukkaspäästöille (PM), hiilimonoksidille (CO) ja hiilivedyille (HC), jotka ovat hengitysilman laatua pilaavia päästöjä (Henkilöautojen päästömääräykset 2024). Tietoja kalustosta pyydettiin myös muilta tiedossa olevilta paikallisilta urakoitsijoilta, jotka eivät olleet markkinavuoropuheluun osallistuneet. Vastauksia saatiin kuudelta urakoitsijalta ja ne on esitelty tarkemmin kappaleissa 8.3.1 ja 8.3.2.

9.3.1 Työkonepalvelut

Urakoitsijoilta saatujen vastausten perusteella on työkoneita päästöluokissa Stage IV ja Stage V saatavilla kuvion 16 mukaisesti. Kaivinkoneita on kyselyn mukaisissa päästöluokissa käytettävissä 15 kappaletta ja pyöräkuormaajia on käytettävissä neljä.

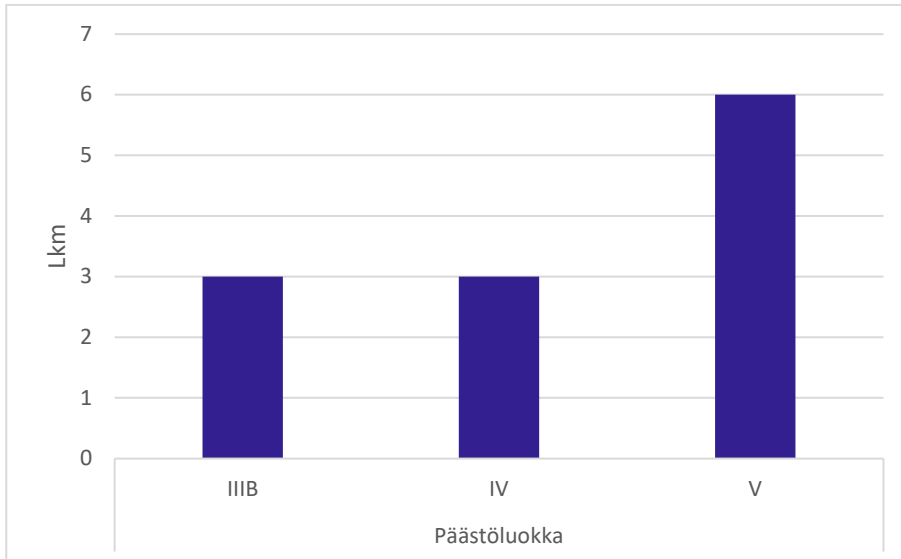

Kuvio 16. Urakoitsijoiden kaluston määrä päästöloukissa Stage IV ja V.

Kyselyn perusteella päätettiin tarjouspyyntöön asettaa työkoneiden päästöloukkavaatimukseksi Stage IIIB tai parempi. Tarjousten vertailussa käytettiin kokonaistaloudellisesti edullisin hinta-laatusuhteeltaan paras -periaatetta seuraavin painoituksin:

- tarjoushinta: max 77 pistettä
- työkoneen päästöloukka: max 20 pistettä
 - Stage V: 20 pistettä
 - Stage IV 15 pistettä
 - Stage IIIB: 6 pistettä
- maarakennusalan ammattitutkinto: max 3 pistettä

Tarjouspyynnön mukaisesti työkoneet jaetaan yhteensä 15 koneluokkaan, koneluokat pisteytetään omina ryhminään. Kolmeen koneluokkaan ei kilpailutuksessa saatu yhtään tarjousta. Kuviossa 17 on esitetty kunkin koneluokan parhaat pisteet saaneen työkoneen päästöloukka.

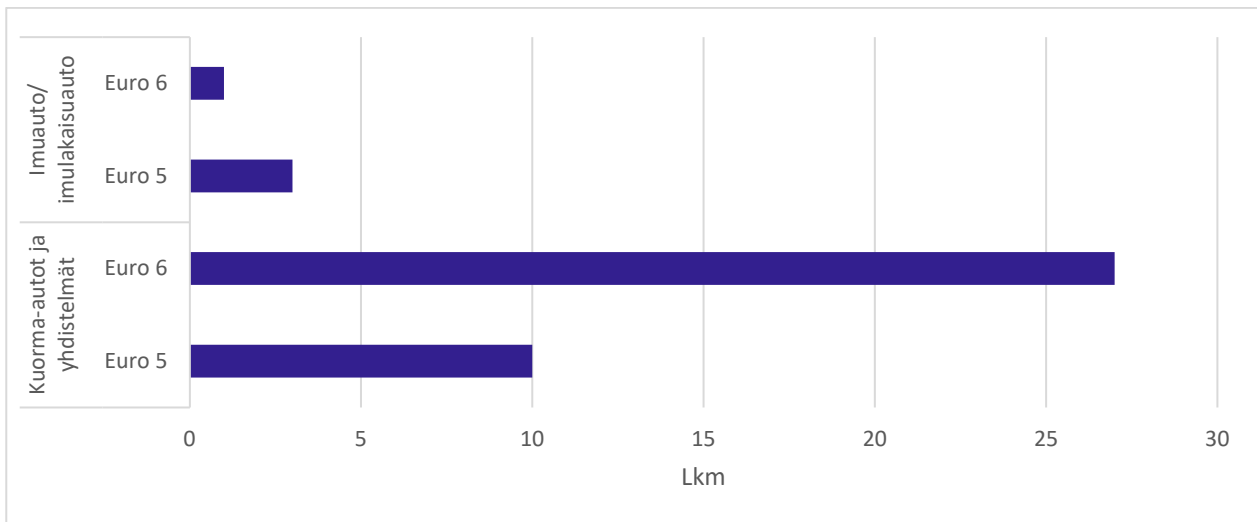

Kuvio 17. Koneluokan parhaat pisteet saaneen työkoneen päästöluokka.

Tulosten perusteella luokkansa voittaneista työkoneista 50 % on parasta Stage V päästöluokkaa ja 67 % kuuluu luokkiin Stage IV tai V. Koneluokissa, joiden voittajiksi tuli pisteytyksen perusteella päästöluokan IIIB työkone, oli kaksi koneluokkaan, joihin ei tullut kuin yksi tarjous, eli paremman päästöluokan kalustoa ei tarjolla. Koneluokat, joissa päästöluokan IIIB kalusto oli pisteytyksen mukaan paras, ovat vain satunnaisesti kaupungilla käytettäviä koneita, esim. täryjyrä.

9.3.2 Kuljetuspalvelut

Urakoitsijoilta saatujen vastausten perusteella kuljetuskalustoa on päästöluokissa Euro 5 ja 6 saatavilla kuvion 18 mukaisesti. Kuorma-autoja tai yhdistelmiä on kyselyn mukaisissa päästöluokissa käytettävissä yhteensä 37 kappaletta ja imuautoja/ lakaisukoneita neljä.

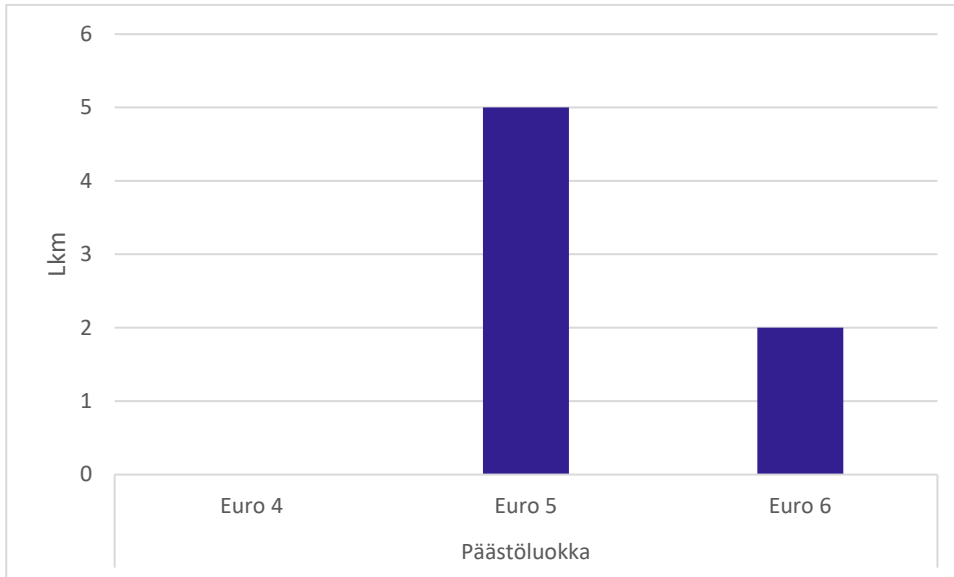

Kuvio 18. Urakoitsijoiden kaluston määrä päästöluokissa Euro 5 ja Euro 6.

Kyselyn perusteella päätettiin tarjouspyyntöön asettaa kuljetuskaluston päästöluokkavaatimukseksi EURO 4 tai parempi. Tarjousten vertailussa käytettiin kokonaistaloudellisesti edullisin hinta-laatusuhteeltaan paras -periaatetta seuraavin painotuksin:

- tarjoushinta: max 80 pistettä
- työkoneen päästöluokka: max 20 pistettä
 - EURO 6: 20 pistettä
 - EURO 5: 15 pistettä
 - EURO 4: 6 pistettä

Tarjouspyynnön mukaisesti kuljetuskalusto on jaettu seitsemään eri ryhmään erilaisiin kunnossapitotöihin sekä maan- ja louheenajoon jaoteltuina. Kuviossa 19 on esitetty kunkin ryhmän parhaat pisteet saanut kuljetuskalusto päästöluokittain jaoteltuina. Tuloksesta voidaan päätellä, että kaikki ryhmiensä parhaat pisteet saanut kalusto kuuluu joko Euro 5 tai Euro 6 -päästöluokkaan.

Kuvio 19. Työajiryhmien parhaat pisteet saaneen kuljetuskaluston päästöluokka.

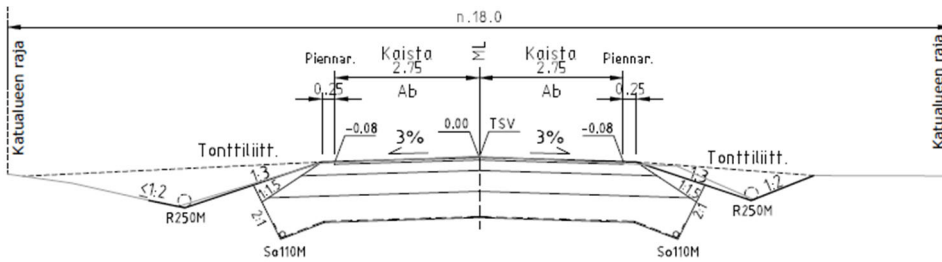
9.4 Case betonimurskeen hyödyntäminen kadunrakentamisessa

Jämsän kaupunki toteutti vuoden 2023 aikana Kankarisveden koulun B- ja D-osan purkamisen. Kuva purkutyömaasta on kuviossa 20. Purkamiseen liittyvissä hankinta-asiakirjoissa oli todettu ”Tilallaajalla on mahdollisuus ottaa vastaan uudelleenkäyttöön puhdas murskattu betonijäte max. 90 mm raekoolla”. Purkutyöhön valittu urakoitsija lajitteli purkutyöstä syntyvän materiaalin siten, että purkubetoni oli eroteltu muista materiaaleista. Purkutyön valmistuttua betoni murskattiin urakoitsijan kalustolla tilaajan tarjouspyynnössä edellyttämään raekokoon 90 mm. Murskattu betoni varastointiin työmaalle odottamaan hyödyntämistä. Purkutyöstä syntyi noin 500 m³ 90 mm raekoon betonimursketta. Betonimurskeesta on teetetty hyötykäyttökelpoisuusanalyysi, jonka perusteella on todettu murskeen soveltuvan hyötykäyttöön kaikissa valtioneuvoston asetuksen eräiden jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa (VNa 843/2017) eli Mara-asetuksen mukaisissa maanrakentamiskohteissa.

Kuvio 20. Kuva Kankarisveden koulun purkutyöstä.

Betonimurskeen hyödyntämisestä tehdään ELY-keskukselle ”ilmoitus jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa”. Ilmoituksessa on kerrottava mm. tiedot hyödyntämiskohteen pohjavesiolosuhteista ja läheisyydessä mahdollisesti sijaitsevista talousvesikaivoista. Lisäksi ilmoitukseen on liitettävä tiedot jätteen luovuttajan laadunhallintajärjestelmästä ja todistus jätteen hyötykäyttökelpoisuudesta. Mara-asetuksen mukainen hyödyntäminen edellyttää myös lakisääteistä suunnitelmaa, joka tässä tapauksessa on katusuunnitelma. Katusuunnitelmassa on betonimurskeen hyödyntäminen huomioitu kuvion 21 mukaisesti kadun rakennekerroksissa. Kadunrakennustyö kilpailutetaan ja tarjouspyynnössä urakoitsijan edellytetään kuormaavan, kuljettavan ja käyttävän purkukohteen pihaan varastoitu betonimurske kadun rakentamistyössä laaditun suunnitelman mukaisesti. Perinteisessä katurakenteessa betonimurskeen tilalla olisi kalliomurskettä, joten kohteessa säästetään 500 m³ luonnonkiviainesta. Lisäksi tässä kadunrakennuskohteessa betonimurskeen kuljetusmatka on lyhyempi kuin lähimpänä rakennuskohdetta oleva kiviaineksen ottoalue, joten myös kuljetuksesta syntyvät päästöt ovat pienemmät.

MATERIAALITAUUKKO KATU

Päällysrakenteen osat	Kerrosvahvuudet		
	5A	5F	5-tas
1 Kulutus. Ab 16/125	5	5	5
2 Kantava kerros KaM 0/56	15	15	15
3 Jakava kerros BeM 0/90	-	30	15
4 Suodatinkerros Hk	-	65	-
5 Tukikerros nyk. rak.kerr.	80	-	-
Yhteensä cm	100	115	35

6 Salaoja 110 M SN8, So-sora + suod.kangas N2

Kuvio 21. Kadun rakennekerrokset katusuunnitelmassa.

Vastaavalla tavalla on Jämsän kaupunki hyödyntänyt myös paperitehtaalta saatavaa tuhkapohjaista uusiomateriaalia. Tarjouspyynnössä oli edellytetty, että katusuunnitelman mukainen suodatinkerros on toteutettava paperitehtaan lento-/ kasatuhkasta, joka luovutetaan urakoitsijalle veloituksetta käyttöön. Lisäksi urakkaan oli sisällytetty lento- / kasatuhkan kuormaus- ja kuljetus paperitehtaan varastoalueelta.

9.5 Uusi hankintaohje

Kaikissa kunnissa ei hankintojen merkittävydestä huolimatta ole mahdollisuutta palkata pelkätään hankintoihin perehtynyttä henkilöstöä ja hankintoja tehdään usein muiden töiden ohella. Tämän prosessin helpottamiseksi kunnat laativat omia hankintaohjeita. Kuntien hankintaohjeet ovat hankintaprosessia ohjaavia käytännön toimintaohjeita, jotka täydentävät ja selventävät hankintalakia. Erityisesti hankintaohjeet ovat tarpeen, kun tehdään pieniä, hankintalain yleisen soveltamisalan ulkopuolelle jääviä hankintoja. (Oksanen 2010, 8–9.) Jämsän kaupungin voimassa oleva hankintaohje on hyväksytty kaupunginhallituksessa 31.3.2014 § 95. Hankintaohjetta on tarve päivittää, koska mm. hankintalaki on muuttunut vuoden 2017 alussa. Myös muuta hankintoja oh-

jaavaa lainsäädäntöä on tullut lisää. Lisäksi kaupungin omat pienhankintarajat on koettu käytännössä toimimattomiksi ja ohjeeseen on toivottu luvussa 9.2.1 ehdotettuja muutoksia. Hankintaohjeessa huomioidaan myös tämän opinnäytetyön tavoite vastuullisten hankintojen lisäämisestä.

Jämsän kaupungin johtoryhmän kokouksessa 9.10.2023 linjattiin hankintaohjeen laatimisesta, ettei kaupungille perusteta erillistä hankintajohtoryhmää. Toimialojen omat johtoryhmät käsittelevät tarvittaessa hankintoja omissa kokouksissaan. Hankintoja varten perustetaan kuitenkin hankintatyöryhmä, joka koostuu toimialoilta ja muusta konsernista nimettävistä hankintavastaavista ja joka kokoontuu vähintään kaksi kertaa vuodessa. Laadittava hankintaohje koskee jatkossakin koko Jämsän kaupunkikonsernia. Nykyisen hankintaohjeen osalta todettiin kaupungin pienhankintarajojen olevan toimimattomat, koska ne ovat liian alhaiset ja saattavat jopa aiheuttaa hintojen nousua, kun pieniä hankintoja kilpailutetaan hankinnan kokoon nähden liian raskaalla prosessilla. Erillistä pienhankintaohjetta ei laadita, vaan kaikki hankintojen ohjeistus sisältyy samaan hankintaohjeeseen. Hankintakalenterin käyttöönottoa edistetään. Lisäksi todettiin, että voimassa olevien puitesopimusten tiedot tulee kerätä kaupungin intraa, josta ne ovat helposti kaikille saatavilla.

Jämsän alueen yrityksille pidettiin kaksi tilaisuutta, joissa kerrottiin kaupungin hankintaohjeen päivittämisestä. Ensimmäinen tilaisuus pidettiin huhtikuussa, tilaisuudessa kerrottiin lähinnä hankintaohjeen päivittämistarpeesta. Toinen tilaisuus järjestettiin 8.11.2023 kuukausittain järjestettävän Yrittäjien aamukahvit –tilaisuuden yhteydessä. Marraskuun tilaisuudessa käytiin hankintaohjeeseen liittyen keskustelua erityisesti Jämsän kaupungin pienhankintarajoista. Hankintojen avoimuutta toivottiin lisättävän siten, että paikallisille yrityksille lähetetään käynnistyvästä hankinnasta heräteviesti sähköpostilla. Ennakointia, suunnitelmallisuutta, avoimuutta ja viestintää todettiin lisättävän käyttöön otettavan, kaupungin internet-sivuilla julkaistavan hankintakalenterin avulla. Tilaisuudessa kävi ilmi, että hankintojen vastuullisuus ja kestävyys teemat eivät olleet kaikille paikalla olleille yrityksille tuttuja.

Jämsän elinvoimaneuvottelukunta koostuu yritysten edustajista. Elinvoimaneuvottelukunta antoi lausunnon hankintaohjeesta kokouksessaan 13.12.2023. Elinvoimaneuvottelukunta on kokenut kaupungin pienhankintarajojen uusimisen järkevänä ja pienhankintoja sujuvoittavana. Hankintakalenterin käyttöönottoa, yrityspalvelujen kautta hankinnoista viestimistä sekä hankintatyöryhmän

perustamista pidettiin hyvinä ratkaisuinä. Myös koko hankintaohjeen uudistaminen koettiin ylipäänsä tärkeänä.

Jämsän kaupungin hankintaohje on kirjoitettu hankintalain (L 1397/2016) säädöksiin perustuen ja sen tavoitteena on edistää kaupunkistrategian mukaisten arvojen ja tavoitteiden toteutumista. Hankintaohjeen laadinnassa on lähteenä käytetty Valtiovarainministeriön Julkisten hankintojen käsikirjaa 2023 (2023), julkisten hankintojen neuvontayksikköä (n.d.) ja Kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomaista osaamiskeskusta (n.d.). Hankintaohjeen tarkoituksena on ohjata hankintojen toteuttamista määrittämällä noudatettavat toimintaperiaatteet, hankintojen organisointi, ohjeistaa hankintaprosessin toteuttamista sekä lisätä aktiivista vuoropuhelua ja viestintää yrittäjien kanssa. Hankintaohjeen tavoitteena on tehostaa kaupungin varojen käyttöä siten, että hankinnat ovat kustannustehokkaita ja saavuttavat tavoitellun laatutason.

Jämsän kaupungin uusi hankintaohje hyväksyttiin Jämsän kaupunginhallituksessa 5.2.2024 §17. Hankintaohje on liitteenä 1. Hankintaohjeen mukaisesti perustetaan toimialojen hankinnoista vastaavista henkilöistä koostuva hankintatyöryhmä. Hankintatyöryhmän tehtäviin sisältyy mm. kaupungin hankintatoiminnan kehittäminen, toimialojen hankintasuunnitelmien toteutumisen seuranta, hankintakalenterin ajantasaisuuden valvonta, puitesopimusten ja yhteishankintojen seuraaminen ja myös valmisteluun osallistuminen tarvittaessa. Työryhmä toimii hankintojen asiantuntijaryhmänä ja seuraa ekologisesti kestävien hankintojen toteutumista.

Hankintaohjeen mukaisesti toimialat laativat vuosittain hankintasuunnitelmat, joiden mukaiset hankinnat tiedotetaan kaupungin verkkosivuille toteutettavassa hankintakalenterissa. Hankintaohjeessa on linjattu viranhaltijoiden hankintavaltuudet. Lisäksi hankinnoissa noudatetaan kaupungin hallintosäännössä ja taloussuunnitelmassa annettuja määräyksiä ja ohjeita. Hankintaohjeessa on myös määritelty Jämsän kaupungin pienhankintarajat ja niihin sovellettavat hankintamenettelyt. Ohjeeseen on sisällytetty prosessikaavioita hankintojen toteuttamista helpottamaan ja sisäiseen käyttöön laadittiin myös hankintojen pikaohje. Jämsän kaupungin hankintaohje koskee kaupungin, Eteläisen Keski-Suomen työllisyysalueen, Jämsän Vesi liikelaitoksen ja soveltuvin osin koko muun kaupunkikonsernin hankintoja.

10 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä hankintojen vastuullisuus tarkoittaa ja miten hankintojen vastuullisuutta on mahdollista lisätä Jämsän kaupunkikonsernissa. Hankintojen nykytilannetta selvitettiin aluksi kvantitatiivisella kyselytutkimuksella ja varsinaiseen tutkimuskysymykseen haettiin vastausta teemahaastatteluilla. Haastateltaviksi valittiin kaupunkikonsernin yhtiöistä, liikelaitoksesta sekä kaupungin eri toimialoilta henkilöt, jotka toteuttavat työssään hankintojen kilpailutuksia. Tutkimuksen tulokset on esitelty luvussa 9. Vastausten perusteella voidaan havaita, että vastuullisia hankintoja tehdään organisaatiossa jo nyt, mutta vastuullisten hankintakriteerien käyttämistä olisi mahdollista myös merkittävästi lisätä. Hankinnoissa on nykyisin huomioitu erityisesti ekologisia kriteereitä, mutta hankintakriteerien asettaminen siten, että hankintojen ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys näkökulmat tulevat huomioiduksi yhdessä vaatii vielä työtä. Tutkimuksen perusteella tulisi hankinnoissa hyödyntää markkinavuoropuheluiden käyttöä aiempaa enemmän. Lainsäädännöllä, mutta myös konsernin sisäisellä ohjeistuksella ja hankintastrategian laatimisella olisi mahdollista sitouttaa niin viranhaltijat kuin päättäjätkin edistämään vastuullisia hankintoja. Uusia, kokeilevia ja innovatiivisia ratkaisuja on normaalia pienemmällä taloudellisella riskillä mahdollista edistää hakemalla kehityshankkeisiin saatavilla olevaa rahoitusta.

10.1 Markkinakartoituksen ja markkinavuoropuhelun hyödyntäminen

Tutkimuksen perusteella markkinavuoropuhelua hyödynnetään hankinnoissa vielä vähän. Markkinavuoropuhelun avulla olisi mahdollista ennen hankintaa selvittää mitä erilaisia vaihtoehtoja hankinnan toteuttamiseksi on jo olemassa ja olisiko hankinta mahdollista toteuttaa uudella ja innovatiivisella tavalla yhteistyössä yritysten kanssa. Markkinavuoropuhelujen hyödyntäminen tulevaisuudessa hankinnoissa nousikin haastatteluissa esille. Markkinakartoitus ja markkinavuoropuhelun hyödyntäminen on nostettu esille myös uudessa liitteenä 1 olevassa hankintaohjeessa. Markkinakartoituksella on tavoitteena lisätä markkinatuntemusta ja tietoa markkinoilla olevista ratkaisuvaihtoehdoista, lisäksi markkinavuoropuhelun avulla on mahdollisuus selvittää markkinoilla olevien toimijoiden toiminnan vastuullisuutta. Markkinakartoituksella saadaan parempi käsitys siitä, miten hankinnan kohteen määrittely on tarjouspyynnössä järkevää tehdä => kilpailun lisääminen!

10.2 Lainsäädännön ohjaava vaikutus

Pienissä organisaatioissa, joissa hankintoja tehdään usein substanssityön ohessa, on lainsäädännöllä merkittävä vaikutus vastuullisten hankintojen lisäämisessä. Lainsäädännöllä edellytetään kunnan toimintojen ja palvelujen järjestämistä siten, että myös vastuullisuus tulee huomioitua. Lainsäädäntö tulee edelleen kiristymään ja ohjaamaan nykyistä vahvemmin myös hankintoja vastuullisempaan suuntaan. Nähtävissä olevat lainsäädännön muutokset kannattaa huomioida ja ennakoida hankintayksiköissä ja toiminnan kehittämisessä jo nyt. Esimerkiksi muutettu jätelaki (L 714/2021, 36§) edellyttää, että kunnan on tietyissä hankinnoissa käytävä markkinavuoropuhelua. Lainsäädäntö tähtää myös loppusijoitettavan jätteen syntymisen vähentymiseen ja lajittelun sekä kierrätyksen lisääntymiseen. Kierrätystä on myös helpotettu muutamien materiaalien osalta asetuksella jätteeksi luokittelun päättymisestä, jolloin materiaalin hyödyntäminen ja kierrättäminen on helpompaa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (Ara) myöntämien purkuavustusta haettaessa on esitettävä selvitys purkujätteen kierrättämisestä, eikä avusta myönnetä jäteveron ja kaatopaikkamaksujen osuudesta.

Lailla ajoneuvo- ja liikennepalveluhankintojen ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimuksista pyritään edistämään liikenteestä aiheutuvien päästöjen vähentymistä. Lailla ohjataan nolla- ja vähäpäästöisten ajoneuvojen osuuden kasvattamista julkisissa hankinnoissa. (Vilkuna, Huikko & Peltola 2021.) Syksyllä 2023 voimaan tulleella energiatehokkuusdirektiivillä (EU) 2023/1791 puolestaan säädetään energiatehokkuuden EU- ja kansallisen tason tavoitteista, kansallisen tason energiasäästövelvoitteesta ja muista energiatehokkuutta edistävästä toimenpiteistä. Direktiivin kansallisen toimeenpanon odotetaan valmistuvan 31.12.2024 mennessä. (Energiatehokkuusdirektiivi (EED) 2023.)

Talouden ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta tilaajavastuulain (L 1233/2006) mukaisten selvitysten pyytäminen on vakiintunut käytäntö Jämsän kaupunkikonsernin hankinnoissa. Sosiaalisesti kestäviä hankintakriteereitä käytetään muuten vielä vähän ja niiden käyttöä tulisi lisätä. Hankintayksiköllä on hankintalain (L 1397/2016) perusteella mahdollisuus rajoittaa tarjouskilpailuun osallistuminen työkeskuksille. Tämä mahdollistaa Jämsässä toimivan Työvalmennussäätiö Avituksen resurssien hyödyntämisen erilaisissa pienissä hankinnoissa.

10.3 Konsernin sisäinen ohjeistus ja toiminta

Kaupunkikonsernilla on omilla ohjeistuksillaan mahdollista ohjata konsernin hankintoja. Uudella hankintaohjeella parannetaan hankintojen organisointia, kun Jämsän kaupunkikonsernille perustetaan hankintatyöryhmä, jonka yhtenä tehtävänä on toimia asiantuntijana ja apuna hankinnoissa. Hankintaohjeeseen on nostettu markkinakartoitus ja markkinavuoropuhelu näkyvämpään rooliin ja hankintojen avoimuutta ja viestintää pyritään parantamaan toimialojen hankintasuunnitelmien ja kaupungin verkkosivuille julkaistavan hankintakalenterin avulla. Myös erilaiset yrittäjille suunnatut tiedotustilaisuudet, hankintaillat, tulee ottaa käyttöön säännöllisesti. Hankintaohjeessa on hankinnoille esitetty vastuullisuuskriteereitä, joita hankinnoissa olisi hyvä huomioida. Ekologisesti kestävien hankintojen osalta tarjouspyynnöissä käytettyjä ympäristökriteerejä seurataan jatkossa hankintatyöryhmän toimesta vuositasolla. Sosiaalisen kestävyyden näkökulmasta on hankintaohjeeseen vastuullisuuskriteereihin nostettu myös lausuntojen pyytäminen hankintoihin liittyvistä suunnitelmista mm. vammaisneuvostolta. Suuremmista hankinnoista voidaan tehdä myös yritysvaikutusten arviointi.

Kaupungin pienhankintarajoja nostettiin uudessa hankintaohjeessa merkittävästi aiempaan verrattuna. Tämä mahdollistaa, tietyin rajauksin, suorahankinnan ja samalla myös mahdollisuuden valita vastuullisempi tuote tai palvelu, ilman joskus haasteelliseksi ja raskaaksi muodostuvaa tarjouspyyntömenettelyä ja tarjousten vertailua ja pisteytystä.

Myös organisaation sisällä tulee tehdä yhteistyötä ja viestintää, kun hankkeita ja hankintoja edistetään. Erilaiset toimialojen johtoryhmät kokoontuvat viikoittain ja hankinnat tulisi ottaa johtoryhmien esityslistalle säännöllisesti. Esimerkkinä elinvoimatoimialan sisällä riittävän ajoissa käyty keskusteltu rakennuksen purkamisesta, mahdollistaa hankkeesta saatavan purkumateriaalin hyödyntämisen suunnitellusti maanrakennuskohteessa. Hankintoja tekevien koulutukseen tulee panostaa ja kaupungille perustettavan hankintatyöryhmän on otettava roolia tarvittavien koulutusten järjestämisessä.

Laadittaviin rakennussuunnitelmiin tulee lisätä hankkeen elinkaaren liittyvien kustannusten laskea ja myös hankinnan hiilijalanjälki tulee laskea ennakkoon. Hankintakriteereiden toteutumisen seuraamista on tehtävä järjestelmällisesti ja säännöllisesti koko sopimuskauden ajan.

Yhteishankintayksikköjen kilpailutuksiin mukaan lähteminen voi olla myös hankinnan vastuullisuutta edistävää. Yhteishankintayksikössä hankintoja valmistelee asiantuntijajoukko, jolloin jo hankinnan valmisteluvaiheessa voidaan paremmin huomioida kaikki vastuullisuuden näkökulmat. Haasteena yhteishankintayksikköjen hankinnoissa on usein se, että hankinnan volyyymi on niin suuri, ettei paikkakunnan yritysten ole siihen mahdollista osallistua tarjoajina.

Jämsän kaupungilla ei ole tällä hetkellä hankintastrategiaa. Hankintastrategialla päättäjät voisivat ohjata kaupungin hankintojen toteuttamisen suuntaa enemmän kestävästä kehitystä huomioivaksi. Toisaalta hankintastrategian hyväksymällä myös päättäjät sitoutuisivat edistämään hankintoja tästä näkökulmasta ja myöntämään riittävän määrärahan ja muut resurssit kestävästä kehitystä tukeville ja edistäville hankinnoille.

Kestävän kehityksen tiekartassa (2022) todetaan, että kestävämpien kulutus- ja tuotantotapojen omaksumisen ja valtavirtaistamisen näkökulmasta muodostavat julkiset hankinnat merkittävän osuuden kiertotaloutta ja hyvinvointitaloutta vahvistavista päätöksistä. Vastuullisille julkisille hankinnoille tulee määritellä ekologiset, sosiaaliset, eettiset ja muut kestävyysulottuvuudet huomioivat yhtenäiset kriteerit. Kokeiluja ja innovatiivisia hankintoja vauhditetaan tieteen, yritysten ja kolmannen sektorin kanssa. (Kestävän kehityksen toimikunnan Agenda2030 -tiekartta 2022, 18.) Kestävien ja innovatiivisten hankintojen lisääminen edellyttää niin hankintoja toteuttavien, kuin myös päättäjien vahvaa sitoutumista vastuullisuuden edistämiseen. Kaupungin tulee tehdä arvovallintaa ja edellyttää, että hankinnat toteutetaan huomioiden hankintojen vastuullisuus. Uudella hankintaohjeella on pyritty ohjeistamaan, miten vastuullisuutta voi hankinnassa ja sen kriteereissä edistää.

10.4 Hanketoiminta ja asiantuntijayhteisöt innovaation mahdollistajana

Koska talous- ja henkilöresurssit ovat rajalliset ja eivät usein mahdollista uuden kokeilemista ja siitä mahdollisesti aiheutuvaa taloudellista riskiä, on erilaisilla avustuksilla toteutettavat hankkeet innovaatioiden mahdollistajia. Erityisesti ympäristönäkökulmasta toteutettaville hankkeille on viime vuosina ollut rahoitusta saatavilla. Tällä hetkellä Jämsän kaupungilla käynnissä olevilla hankkeilla etsitään esimerkiksi ratkaisuja kaupunkivesien hallintaan. Kaupungille on myönnetty avustusta pyöräpysäköinnin kehittämiseen, hankkeen avulla toteutettavan investoinnin toivotaan edistävän kävelyä ja pyöräilyä, siis kestävästä liikkumisesta. Hankkeessa toteutetaan pyöräpysäköinnin

lisäksi myös pyörien huoltopisteitä ja sähköpyörien latausasemia. Hanketoiminnalla olisi mahdollisuus etsiä myös erilaisia ratkaisuja kiertotalouden lisäämiseen. Jämsässäkin on saatavilla erilaisia tehtaiden ja lämpölaitosten prosesseissa syntyviä sivutuotteita, joiden hyödyntämistä olisi hanke-toiminnalla mahdollista selvittää.

Ympäristöministeriö on vuonna 2023 myöntänyt valtionavustusta 1,2 miljoonaa euroa 15 hankkeelle, joissa on tarkoitus kehittää rakennetun ympäristön keinoja, joilla mahdollistetaan päästöjen vähentyminen ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen. Rahoitusta hankkeisiin on myönnetty Vähähiilisen rakennetun ympäristön ohjelman hankehaussa. (Ympäristöministeriöltä avustusta 15 hankkeelle rakennetun ympäristön ilmastotyöhön 2023.)

Myös erilaisten asiantuntijayhteisöjen avulla on mahdollista edistää hankintojen vastuullisuutta. Tällainen asiantuntijayhteisö on esimerkiksi Kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen Keino-osaamiskeskus, jonka toimintaa ohjataan ja rahoitetaan Työ- ja elinkeinoministeriön toimesta. Keino-osaamiskeskuksen sivustolta löytyy mm. ohjeistusta kestävien ja innovatiivisten hankintojen tekemiseen. (Keino-osaamiskeskuksen toiminta n.d.) Toisena esimerkkinä voisi mainita UUMA-yhteistyöfoorumin (Mitä uusiomaarakentaminen on? n.d.), joka tavoitteena on edistää uusiomaarakentamista Suomessa. Myös valtion kestävän kehityksen yhtiö Motiva Oy (n.d.) tukee julkista sektoria kestävän kehityksen ja innovaatioiden edistämässä.

Business Tampere on toteuttanut kevään 2024 aikana haastekilpailun: käytetyn hiekoitusseppelin uusiokäyttö (2024). Myös Jämsässä käytetään vuosittain merkittävä määrä hiekoitussepeleitä liukaudentorjuntaa ja on joka keväinen haaste miettiä, miten tätä käytettyä hiekoitussepeleä voisi hyödyntää. Toivottavasti kilpailun tuloksena syntyy ratkaisuja, joita voi hyödyntää myös muiden kuntien ja kaupunkien infran kunnossapitäjät. Suurten kaupunkien resurssit innovointiin on paremmat ja siksi verkostoituminen esimerkiksi erilaisissa koulutuksissa edesauttaa myös vastuullisuuden lisäämistä hankinnoissa.

11 Pohdinta

11.1 Tutkimuksen toteutus, tulokset ja johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää vastaus tutkimuskysymykseen; miten Jämsän kaupunkikonsernin vastuullisia hankintoja olisi mahdollista lisätä? Tietoperustan teemat, vastuullisuus ja julkisten hankintojen vastuullisuus ja kestävyys, tukevat tutkimuskysymystä.

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin toimintatutkimuksena. Tutkimuksen teoriaosuus oli pääosin tehty ennen haastatteluja ja myös opinnäytetyön tuotoksena syntyneen hankintaohjeen laatiminen oli käynnissä. Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä toimivat vastuullisuus sekä julkisten hankintojen vastuullisuus ja kestävyys. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksella ja teemahaastatteluilla. Teemahaastatteluja järjestettiin yhteensä 11 kappaletta. Haastateltaviksi valittiin kohdeorganisaatiosta ne tahot, jotka toteuttavat työssään hankintoja. Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että vastuullisia hankintakriteereitä on jo hyödynnetty kaupunkikonsernin hankinnoissa, mutta tarkkaa seuranta ei vastuullisuuskriteereiden käytölle ole. Tutkimuksella saatiin hyvä kuva organisaation hankintojen nykytilanteesta, mutta muuten tutkimuksessa ei uutta tietoa syntynyt. Haastattelujen perusteella on todettavissa kaupunkikonsernin sisällä vastuullisten hankintakriteerien käytössä eroja ja siksi käytännöt vastuullisuuskriteereiden käyttämisestä tulee saada koko konsernin kattaviksi. Toivon haastattelujen toimineen herätteenä vastuullisuuden kaikkien näkökulmien huomioimiseen ja lisäämiseen hankinnoissa. Opinnäytetyön tuotoksena toteutetussa Jämsän kaupungin hankintaohjeessa on hankintojen vastuullisuutta pyritty edistämään kirjaamalla vastuulliset hankintakriteerit niin ekologisen, sosiaalisen kuin taloudellisen kestävyuden osalta näkyviin hankintaohjeeseen. Tutkimuksessa tehtyjen haastattelujen perusteella ovat tutkittavat ymmärtäneet, että vastuullisuusnäkökulmat on otettava huomioon hankintoja suunnitellessa ja toteutettaessa. Erityisesti ympäristövuosuuden painoarvon tunnistetaan kasvavan hankinnoissa koko ajan. Vastuullisia hankintakriteereitä on jo mukana useissa hankinnoissa, mutta mahdollisuuksia vastuullisuuden ja vastuullisten hankintakriteerien käytön lisäämiseen vielä on. Haastatteluissa tuotiin esille, mitä mahdollisia riskejä esimerkiksi uusien innovatiivisten tuotteiden hankintaan saattaa liittyä. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin kaupungin eri toimialojen erilaisuus hankintojen näkökulmasta, osa vastaajista tekee vain muutamia pieniä hankintoja vuosittain ja erityisesti tällöin organisaation ohjeistus ja tuki hankinnan onnistumisessa on kriittistä.

11.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusprosessi on kuvattu luvussa 6.3. Toimintatutkimus oli tähän organisaation toiminnan kehittämiseen tähtäävään tutkimukseen hyvin soveltuva menetelmä. Tutkimuksen toteuttamiseen organisaatiossa oli saatu tutkimuslupa. Toimintatutkimus aloitettiin nykytilanteen selvittämällä. Nykytilanteen selvittämiseen käytettiin kyselylomaketta, joka oli kaikille vastaajille samansisältöinen. Kaikki tutkittavat, joille lomake lähetettiin, vastasivat lomakkeen kysymyksiin ja kyselyn tulokset ovat kaupunkikonsernin näkökulmasta kattavat. Kyselylomakkeeseen oli myös sisällytetty teemahaastattelun aiheet, jotka liittyivät uuteen hankintaohjeeseen sekä kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilanteeseen ja niihin liittyvien hankintakriteerien käytön lisäämiseen tulevilla hankinnoissa. Haastattelujen teemat pohjautuivat tutkimuskysymykseen ja opinnäytetyön tietoperustaan. Haastattelujen teemat ja tarkoitus kerrottiin haastateltaville etukäteen haastatteluajan sopimisen yhteydessä. Lisäksi kestäviä ja innovatiivisia hankintoja oli lyhyesti kuvattu haastateltaville toimitetussa kyselylomakkeessa, eli tutkittavat saivat mahdollisuuden perehtyä haastattelujen aiheeseen ennen haastattelua. Teemahaastattelut onnistuivat hyvin ja kaikki, joille haastattelukutsu lähetettiin, järjestivät ajan haastattelulle. Suhtautuminen tutkimukseen oli positiivista ja haastattelut etenivät avoimesti keskustellen.

Tutkimuksessa on noudatettu hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita; luotettavuutta, rehellisyyttä, arvostusta ja vastuunkantoa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Koska toteutettuja haastatteluja ei nauhoitettu, on haastatteluista tehtyjen muistiinpanojen yhteenveto lähetetty haastatteluille tarkastettavaksi ja tarvittaessa täydennettäväksi. Tällä on pyritty eliminoimaan tutkijan vaikutusta haastatteluaineiston sisältöön. Tutkija työskentelee tutkimuksen kohteena olevassa organisaatiossa tulosaluejohtajana ja osallistuu työssään myös hankintojen valmisteluun. Haastattelujen aineisto on raportoitu anonyymisti. Opinnäytetyö ja tutkimus on raportoitu noudattaen Jyväskylän ammattikorkeakoulun ohjeistusta.

11.3 Tutkimuksen hyödyntäminen ja jatkokehittäminen

Kuntien palvelujen järjestäminen perustuu lainsäädäntöön. Kunnat toteuttavat taloutensa ja henkilöstönsä resurssien asettamissa rajoissa samoja tehtäviä ja siksi tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset ovat hyödynnettävissä vastaavan kokoisissa kuntaorganisaatioissa.

Jämsän kaupungin strategiassa on kaupungin hiilineutraaliustavoitteeksi asetettu vuosi 2035 ja siksi erityisesti hankintojen ympäristövastuullisuutta on jatkossa tarkoitus seurata perustettavan hankintatyöryhmän toimesta. Lainsäädännön kiristymisen myötä sosiaalisesti kestävien hankintakriteerien käyttö tulee nousemaan nykyistä merkittävämmäksi. Uuden hankintaohjeen jalkauttaminen ja organisaatiossa olevien hyvien käytäntöjen levittäminen on priorisoitava hankintatyöryhmän tehtävissä ensimmäiseksi. Jatkokehittämissuunnitelmaksi on hankintastrategian laatiminen Jämsän kaupungille. Hankintastrategialla viranhaltijat ja päättäjät sitoutetaan vastuullisten hankintojen edistämiseen ja myös päätösilmapiiri olisi mahdollista saada myönteisemmäksi innovatiivisille kokeiluille.

Lähteet

55-valmiuspaketti: miten EU muuttaa ilmastotavoitteet lainsäädännöksi. 2024. Eurooppa-neuvoston verkkosivut. Viitattu 28.4.2024. <https://www.consilium.europa.eu/fi/infographics/fit-for-55-how-the-eu-will-turn-climate-goals-into-law/>.

Alhola K, Ryding S- O, Salmenperä H & Busch N. 2018. Exploiting the Potential of Public Procurement Opportunities for Circular Economy. Viitattu 7.10.2023.

Buying green! A handbook on green public procurement. 2016. Publications Office of the European Union. Viitattu 9.9.2023. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8c2da441-f63c-11e5-8529-01aa75ed71a1/language-en>.

Corporate sustainability and responsibility. N.d. European Commission. Viitattu 9.9.2023. https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en.

Energiatehokkuusdirektiivi (EED). 2023. Motiva Oy -verkkosivut. Viitattu 6.4.2024. https://www.motiva.fi/ratkaisut/ohjaukeinoit/direktiivit/energiatehokkuusdirektiivi_%28eed%29.

EU:n yritys vastuudirektiivi sai taakseen määränemmistön tuen Coreperissa. 2024. Uutinen Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla 15.3.2024. Viitattu 31.3.2024. <https://tem.fi/-/eu-n-yritysvas-tuudirektiivi-sai-taakseen-maaraenemmiston-tuen-coreperissa>.

Haapalehto S. 2018. Korruptio ja eettisyys kunnassa. Kuntaliitto. Viitattu 30.9.2023. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2018/1949-korruptio-ja-eettisyys-kunnassa>.

Haastekilpailu: Käytetyn hiekoitussepin uusiokäyttö. 2024. Business Tampere verkkosivut. Viitattu 26.4.2024. <https://business tampere.com/fi/haastekilpailu-kaytetyn-hiekoitussepin-uusiokaytto/>

Harmaan talouden torjunnan työohje hankintayksiköille. 2023. Valtiovarainministeriö. Viitattu 7.10.2023. <https://vm.fi/documents/10623/15348578/Harmaan-talouden-toiminnan-ty%C3%B6hje.pdf/2ab623f2-243f-5a53-ec8a-a10f2342a222/Harmaan-talouden-toiminnan-ty%C3%B6hje.pdf?t=1685449977107>.

Heikkinen H. ja Kaukko M. Salo P. 2023. Toimintatutkimus, käytännön opas. E-kirja. Toimitettu Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. Viitattu 20.1.2024. <https://janet.finna.fi/>.

Hellström E. ja Parkkonen P. 2022. Vastuullisuuden tulevaisuus; Miten vastuullisuus kohtaa kestävyden ja vaikuttavuuden? Sitra. Viitattu 22.10.2023. https://www.sitra.fi/app/uploads/2022/06/sitra_vastuullisuuden_tulevaisuus.pdf.

Henkilöautojen päästömääräykset. 2024. Motiva Oy verkkosivut. Viitattu 11.4.2024. https://www.motiva.fi/ratkaisut/kestava_liikenne_ ja_liikkuminen/valitse_auto_viisaasti/henkilo-autojen_paastomaaraykset.

Hermundsdottir F. & Aspelund A. 2020. Sustainability innovations and firm competitiveness: A review. Kirjallisuuskatsaus. Elsevier. Viitattu 12.11.2023. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652620347594>.

Ilmoitus jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa. 2023. Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriö. Viitattu 18.2.2024 <https://www.ymparisto.fi/fi/luvat-ja-velvoitteet/ysl-kertaluonteiset-ilmoitusmenettelyt/jatteiden-hyodyntaminen-maarakentamisessa>.

Innovaatiot. N.d. Valtiovarainministeriö. Viitattu 21.10.2023. <https://vm.fi/hankinnat-innovaatiot>.

Julkiset hankinnat ja reilut kilpailutukset. N.d. Oikeusministeriö. Viitattu 7.10.2023. <https://korrup-tiontorjunta.fi/julkiset-hankinnat>.

Julkiset hankinnat ovat säädeltyjä. N.d. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 21.10.2023. <https://tem.fi/julkiset-hankinnat>.

Julkisten hankintojen käsikirja 2023. 2023. Helsinki. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:60.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö. N.d. Julkisten hankintojen neuvontayksikkö – verkkosivut. Viitattu 10.1.2024. <https://www.hankinnat.fi/>.

Jämsän kaupungin organisaatio. 2023. Jämsän kaupungin verkkosivut. Viitattu 4.2.2024. <https://www.jamsa.fi/uploads/sites/2/2023/04/jamsan-kaupungin-organisaatio.pdf>.

Jämsän kaupungin strategia 2022–2025. 2022. Asiakirja Jämsän kaupungin verkkosivuilla. Viitattu 4.2.2024. <https://www.jamsa.fi/jamsan-kaupunki/strategia-ja-talous/kaupungin-strategia/>.

Jämsän ympäristöohjelma. 2022. Asiakirja Jämsän kaupungin verkkosivuilla. Viitattu 4.2.2024. <https://www.jamsa.fi/uploads/sites/2/2023/03/jamsan-kaupungin-ymparistoohjelma.pdf>.

Jätehuolto ja kierrätys. N.d. Kiertotalous-Suomi-verkkosivut. Viitattu 18.2.2024. <https://kiertotaloussuomi.fi/tieto/ohjauskeinot/jatteiden-kasittely-ja-jatehuolto/>.

Jätetilasto. N.d. Tilastokeskus. Viitattu 20.4.2024. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_jate/statfin_jate_pxt_12qz.px/.

Kallinen T. & Kinnunen T. 2021. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 3.2.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>.

Kansallinen julkisten hankintojen strategia. 2020. Valtiovarainministeriö ja kuntaliitto. Viitattu 27.8.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162418/Kansallinen%20julkisten%20hankintojen%20strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Keino-osaamiskeskuksen toiminta. N.d. KEINO, kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus -verkkosivut. Viitattu 12.4.2024. <https://www.hankinta-keino.fi/fi/mika-osaamiskeskus/keino-toiminta>.

Kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus Keino. N.d. Keino, kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus -verkkosivut. Viitattu 10.1.2024. <https://www.hankintakeino.fi/fi>.

Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030. N.d. Valtioneuvoston kanslia. Viitattu 9.9.2023. <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>.

Kestävän kehityksen toimikunnan Agenda2030 -tiekartta. 2022. Valtioneuvosto. Viitattu 9.9.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164088>.

Kestävät julkiset hankinnat ja investoinnit. 2022. Ympäristöhallinto -verkkosivut. Viitattu 9.9.2023. <https://www.ymparisto.fi/fi/kierto-ja-biotalous/kestava-kulutus/kestavat-julkiset-hankinnat-ja-investoinnit#Vahvista%20osaamista>.

Koiste V., Siranko H ja Lemola W. 2023. Ratkaisut julkisten hankintojen pullonkauloihin, Tiekartta kohti taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyttä edistäviä hankintoja sekä toimivia markkinoita. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:34. Viitattu 26.11.2023.

Kunta- ja hyvinvointialalla työskennellään virka- ja työsuhteissa. 2023. Kunta- ja hyvinvointialue-työnantajat -verkkosivut. Viitattu 30.9.2023. <https://www.kt.fi/palvelussuhde/alkaminen>.

Kurittu K. 2021. Yritysvastuuraportointi; Kiinnostavan viestinnän käsikirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Viitattu 2.9.2023.

Kynnysarvot. N.d. Julkisten hankintojen neuvontayksikkö. Viitattu 21.10.2023. <https://www.hankinnat.fi/mika-julkinen-hankinta/kynnysarvot>.

Laadullinen tutkimus. 2021. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 3.2.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>.

L 740/2021. Laki ajoneuvo- ja liikennepalveluhankintojen ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimuksista. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210740>.

L 1397/2016. Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161397>.

L 714/2021. Laki jätelain muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210714#Pidm46651395932912>.

L 1233/2006. Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061233>.

Lingegård S, Olsson J, Kadefors A & Uppenbergs S. 2021. Sustainable Public Procurement in Large Infrastructure Projects—Policy Implementation for Carbon Emission Reductions. Viitattu 29.10.2022.

Linking the GRI Standards and the European Directive on non-financial and diversity disclosure. 2017. Global Reporting Initiative (GRI) & Global Sustainability Standards Board (GSSB). Viitattu 10.9.2023. <https://www.globalreporting.org/media/mwydx52n/linking-gri-standards-and-european-directive-on-non-financial-and-diversity-disclosure.pdf>.

Lipponen K. ja Mäkelä T. 2019. Vastuullisuuden suunnannäyttäjät; Käytännön työkaluja ja esimerkkejä yritys vastuun johtamiseen. Elinkeinoelämän keskusliitto EK. Viitattu 16.9.2023. https://ek.fi/wp-content/uploads/EK_Vastuullisuusjulkaisu_final_net_11.9.2019.pdf.

Mikä innovatiivinen hankinta? N.d. KEINO, Kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus -verkkosivut. Viitattu 21.10.2023. <https://www.hankinta-keino.fi/fi/kestavat-ja-innovatiiviset-hankinnat/mika-innovatiivinen-hankinta>.

Mikä kestävä hankinta? N.d. KEINO, Kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus -verkkosivut. Viitattu 9.9.2023. <https://www.hankintakeino.fi/fi/kestavat-ja-innovatiiviset-hankinnat/mika-kestava-hankinta>.

Mitä kiertotalous on ja miksi sillä on merkitystä? 2023. Euroopan parlamentti -verkkosivut. Viitattu 21.10.2023. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/economy/20151201STO05603/mita-kiertotalous-on-ja-miksi-silla-on-merkitysta>.

Mitä on kestävä kehitys? 2023. Ympäristöministeriö -verkkosivut. Viitattu 6.4.2024. <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>.

Mitä uusiomaarakentaminen on? N.d. Uuma yhteistyöfoorumi -verkkosivut. Viitattu 21.4.2024. <https://uusiomaarakentaminen.fi/>.

Motiva – valtion kestävä kehityksen yhtiö. N.d. Motiva Oy -verkkosivut. Viitattu 21.4.2024. <https://www.motiva.fi/motiva>.

Mäntylä N., Karjalainen V., Korhonen N., Siikavirta K., Wenander H. ja Annola V. 2022. Virkavastuu julkishallinnon muuttuvassa toimintaympäristössä. Valtioneuvosto. Viitattu 30.9.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163833/VNTEAS_2022_14.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Määrällinen tutkimus. 2015. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 3.2.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>.

Nieminen S. 2016. Hyvä hankinta -parempi bisnes. E-kirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Viitattu 6.10.2023. <https://janet.finna.fi/>, Bisneskirjasto.

Oikeusvaltiokertomus 2023: Suomi edistynyt merkittävästi uuden kansallisen korruptionvastaisen strategian täytäntöönpanossa. 2023. Lehdistö tiedote Euroopan komission verkkosivuilla. Viitattu 28.4.2023. https://finland.representation.ec.europa.eu/uutiset/oikeusvaltiokertomus-2023-suomi-edistynyt-merkittavasti-uuden-kansallisen-korruptionvastaisen-2023-07-05_fi.

Ojasalo K., Moilanen T. ja Ritalahti J. 2015. Kehittämistyön menetelmät, Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. E-kirja. Sanoma Pro Oy Helsinki. Viitattu 7.2.2024. <https://www.elibrary.com/fi/bookshelf>.

Oksanen A. 2010. Kuntien yleiset hankintaohjeet. Kuntaliitto. Viitattu 1.8.2023. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Oksanen_kuntien_yleiset_hankintaohjeet_alkuosa_v_23.8.2010.pdf.

Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin. 2017. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 6.10.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80010/3_2017_Opas_Sosiaalisesti_vastuulliset_hankinnat_31052017_WEB.pdf.

Rakennusteollisuuden eettiset periaatteet. N.d. Rakennusteollisuus RT ry -verkkosivut. Viitattu 8.9.2023 <https://www.rt.fi/Rakennusteollisuus-RT/eettiset-periaatteet2/>.

Rakentamisilmoitukset. N.d. Verohallinto -verkkosivut. Viitattu 20.4.2024. <https://www.vero.fi/yriytykset-ja-yhteisot/verot-ja-maksut/rakentamisilmoitukset/>.

Ratsula N. 2016. Compliance: eettinen ja vastuullinen liiketoiminta. Helsinki: Alma Talent Oy. Viitattu 3.9.2023.

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 3.2.2024. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Sachs J. D., Lafortune G., Fuller G. & Drumm E. 2023. Sustainable Development Report 2023, Implementing the SDG Stimulus. Dublin University Press. Viitattu 31.3.2024. <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2023/sustainable-development-report-2023.pdf>.

Shayan N.F., Mohabbati-Kalejahi N., Alavi S. ja Zahed M. A. 2022. Sustainable Development Goals (SDGs) as a Framework for Corporate Social Responsibility (CSR). MDPI Journal, Sustainability 2022, volume 14, issue 3. Viitattu 22.10.2023. <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/3/1222>.

Siiskonen S-T., Alhola K. ja Nissinen A. 2022. Vähähiiliset julkiset hankinnat; Keinoja ja mahdollisuuksia päästövähennyksiin. Suomen ympäristökeskus. Viitattu 10.9.2023. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/ee3c3cb1-b6cd-453f-a604-197fa5e8deef/content>.

Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisesta julkisissa hankinnoissa, 2nd edition. 2021. Euroopan komissio. Viitattu 6.10.2023. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45767>.

Sosiaalisesti vastuulliset julkiset hankinnat. N.d. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 6.10.2023. <https://tem.fi/sosiaalisesti-vastuulliset-julkiset-hankinnat>.

Taloudellinen kestävyys. N.d. KEINO, kestävien & innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus -verkkosivut. Viitattu 24.10.2023. <https://www.hankintakeino.fi/fi/kestavat-ja-innovatiiviset-hankinnat/mika-kestava-hankinta/taloudellinen-kestavyys>.

Tilaajavastuulla tuetaan työehtojen noudattamista. N.d. Työ- ja elinkeinoministeriö -verkkosivut. Viitattu 8.10.2023. <https://tem.fi/tilaajavastuu>.

Toikko T. ja Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. Viitattu 20.1.2024.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023 Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Viitattu 4.5.2024. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf.

Uptake of Corporate Social Responsibility (CSR) by European SMEs and Start-ups; Good Practice Document. 2021. European Commission. Viitattu 2.9.2023. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/069c66f2-570c-11ec-91ac-01aa75ed71a1>.

Uusi laki yritysvastuun laajentamisesta. 2023. Lehdistötiedote Euroopan parlamentin www-sivuilla 1.6.2023. Viitattu 10.9.2023. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20230524IPR91907/uusi-laki-yritysvastuun-laajentamisesta>.

Valtioneuvosto. 2020. Tiedote valtioneuvoston www-sivuilla 8.10.2020. Viitattu 9.9.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/valtioneuvoston-kestavan-kehityksen-selonteko-eduskuntaan>.

Valtioneuvoston asetus betonimurskeen jätteeksi luokittelun päättymisen arviointiperusteista; Soveltamisohje. 2022. Ympäristöministeriö. Viitattu 10.9.2023. <https://ym.fi/documents/1410903/38678498/Betonimurske-EEJ-asetuksen+soveltamisohje+31082022.pdf>.

Vastuullisuusraportointi. N.d. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 8.9.2023. <https://tem.fi/vastuullisuusraportointi>.

VNa 843/2017. Valtioneuvoston asetus eräiden jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa. Viitattu 18.2.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170843>

Vilkuna J., Huikko K. & Peltola V. 2021. Laki ajoneuvo- ja liikennepalveluhankintojen ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimuksista ("laki puhtaista ajoneuvoista"). Kuntaliitto Yleiskirje 13/2021, 29.9.2021. Viitattu 6.4.2024. <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2021/laki-ajoneuvo-ja-liikennepalveluhankintojen-ymparisto-ja>.

Ympäristöministeriöltä avustusta 15 hankkeelle rakennetun ympäristön ilmastotyöhön. 2023. Tiedote Ympäristöministeriön verkkosivuilla 22.5.2023. Viitattu 3.2.2024. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/ymparistoministeriolta-avustusta-15-hankkeelle-rakennetun-ympariston-ilmastotyohon>.

Liitteet

Liite 1. Hankintaohje, Jämsän kaupunki

Hankintaohje

Hyväksytty kaupunginhallitus 5.2.2024 §17

Voimaantulo 6.2.2024

Sisällys

1. Julkiset hankinnat	3
2. Hankintaohjeen tarkoitus	3
3. Kuntastrategia ja hankinnat	4
4. Hankintoja ohjaava lainsäädäntö	4
5. Hankintojen periaatteet	5
6. Esteellisyys ja eturistiriidat	6
7. Hankintojen organisointi	6
7.1. Hankintatyöryhmä	7
8. Hankintavaltuudet	7
9. Yhteishankinnat ja hankinnat sidosyksiköltä	7
10. Sisäinen valvonta	8
11. Hankintojen suunnittelu ja valmistelu	8
11.1. Hankintasuunnitelma	8
11.2. Hankintojen suunnittelu	9
11.3. Olemassa olevien sopimusten käyttö	9
11.4. Ohjostojen välttäminen	9
11.5. Markkinoiden kartoitus ja markkinavuoropuhelu	9
12. Hankinnoista viestiminen ja hankintakalenteri	10
13. Kynnysarvot	10
14. Ennakoidun arvon laskeminen	11
15. Kestävyys, innovatiivisuus ja vaikuttavuus	12
15.1. Kestävät, vastuulliset hankinnat	12
15.2. Hankintojen innovatiivisuus ja vaikuttavuus	12
15.3. Yritysvaikutusten arviointi	13
16. Tietoturvallisuus, tietosuoja ja turvallisuus	13
17. Pienhankinnat	14
17.1. Jämsän kaupungin pienhankintarajat ja pienhankintojen hankintamenettelyt	14
17.2. Pienhankintojen suoramarkintaperusteet	16
17.3. Tarjouskilpailun järjestäminen	16
18. Hankintamenettelyt kansallisen kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa	16
18.1. Hankintamenettelyt kansallisissa hankinnoissa	16
19. Tarjouspyyntö	18

19.1. Tarjouspyynnön sisältö	18
19.2. Hankintailmoitus	18
19.3. Tarjousten jättämisen määräajat	19
20. Tarjousten käsittely	19
20.1. Tarjousten vastaanotto ja avaaminen	19
20.2. Tarjousten tarjouspyynnön mukaisuuden tarkistaminen	19
20.3. Tarjoajien soveltuvuuden arviointi ja muut selvitykset	20
20.4. Pakolliset poissulkemisperusteet	20
20.5. Tarjoajan ja tarjousten poissulkeminen	21
20.6. Tarjousten vertailu	21
21. Hankinnan keskeyttäminen	21
22. Hankintapäätös	22
22.1. Hankintapäätöksen sisältö	22
22.2. Muutoksenhaku	23
22.3. Hankintaoikaisu	23
23. Tilaajavastuulaki	24
24. Hankintaa koskeva sopimus	24
25. Hankinta-asiakirjojen julkisuus	26
26. Hankinta-asiakirjojen säilytys	26
27. Hankintaprosessi asian- ja sopimuksenhallintajärjestelmässä	26
28. Hyödyllisiä linkkejä ja lähteitä:	28

Kuvat:

1. Hankintojen periaatteet
2. Hankinnan arvon vaikutus hankintamenettelyyn ja kilpailuttamisveloitteeseen
3. Pienhankintaprosessi
4. Hankintaprosessi asian- ja sopimuksenhallintajärjestelmässä

Liitteet:

1. Hankintoja ohjaava lainsäädäntö
2. Vastuullisia hankintakriteereitä
3. Hankinta- ja sopimusprosessi
4. Esimerkki hankintapäätöksestä

1. Julkiset hankinnat

Julkisia hankintoja tekevät valtio, kunnat ja kuntayhtymät, valtion liikelaitokset sekä muut hankintalainsäädännössä määritellyt hankintayksiköt oman organisaationsa ulkopuolelta. Julkisella hankinnalla tarkoitetaan tavaroiden ja palveluiden ostamista ja vuokraamista sekä urakalla teettämistä näihin liittyvine suunnittelu-, valmistelu-, päätöksenteko- ja seurantatoimintoihin. Hankintoja ovat myös palveluja koskevista käyttöoikeuksista sopiminen ja suunnittelukilpailujen toteuttaminen.

Julkiset hankinnat on tehtävä noudattaen kansallisia hankintalakeja ja EU:n hankintadirektiivejä. Pääasiallisena tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä ja myös parantaa eurooppalaisten yritysten – siis myös suomalaisten yritysten – kilpailukykyä. Näin pyritään turvaamaan tavaroiden, palveluiden, pääomien sekä työntekijöiden vapaa liikkuvuus. Nämä ovat Euroopan unionin perustamissopimuksessa sovittuja perusvapauksia.

2. Hankintaohjeen tarkoitus

Hankintayksiköiden tehtävänä on huolehtia oman hankintatoimintansa riittävästä ohjeistamisesta. Organisaation omissa säännöissä, esimerkiksi hallintosäännössä, voidaan antaa määräyksiä hankintatoiminnasta ja hankintatoimintaa voidaan myös ohjeistaa organisaation muissa ohjesäännöissä, esimerkiksi tässä hankintaohjeessa.

Hankinnat tulee toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti olemassa olevat kilpailuolosuhteet hyväksi käyttäen sekä ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat huomioon ottaen. Hankinnoissa on huomioitava valtionosuus- ja työllisyyslainsäädännön ohjeet sekä määräykset ja mahdolliset erillirahoitukseen, esim. valtionavustukseen tai hankerahoitukseen liittyvät erityisehdot. Lisäksi huomioidaan Jämsän kaupungin strategian arvot ja tavoitteet sekä hyvän hallinnon periaatteet.

Jämsän kaupungin hankintaohje on kirjoitettu hankintalain (1397/2016) säädöksiin perustuen ja sen tavoitteena on edistää kaupunkistrategian mukaisten arvojen ja tavoitteiden toteutumista. Hankintaohjeen laadinnassa on lähteenä käytetty Valtiovarainministeriön Julkisten hankintojen käsikirjaa 2023, julkisten hankintojen neuvontayksikköä (hankinnat.fi) ja Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomaista osaamiskeskusta (hankintakeino.fi) Hankintaohjeen tarkoituksena on ohjata hankintojen toteuttamista määrittämällä noudatettavat toimintaperiaatteet, hankintojen organisointi, ohjeistaa hankintaprosessin toteuttamista sekä lisätä aktiivista vuoropuhelua ja viestintää yrittäjien kanssa. Hankintaohjeen tavoitteena on tehostaa kaupungin varojen käyttöä siten, että hankinnat ovat kustannustehokkaita ja saavuttavat tavoitellun laatutason. Lisäksi ohjeen mukaisesti toimimalla on tavoitteena kehittää markkinoita siten, että tulevaisuudessa palvelujen tarjonta lisääntyy eikä vähene.

Jämsän kaupungin hankintaohje koskee kaupungin, Eteläisen Keski-Suomen työllisyysalueen, Jämsän Vesi liikelaitoksen ja soveltuvin osin koko muun kaupunkikonsernin hankintoja. Hankintaohje täydentää hankintalain, kuntalain ja hallintolain säädöksiä sekä Jämsän kaupungin hallintosääntöön ja taloussuunnitelmaan sisältyviä määräyksiä ja ohjeistuksia.

3. Kuntastrategia ja hankinnat

Jämsän kaupunginvaltuusto hyväksyi kokouksessaan 28.11.2022 §159 Jämsän kaupungin strategian vuosille 2022–2025. Kaupunkistrategia on pitkän tähtäyksen päätöksentekoa ja toimintaa ohjaava tulevaisuuden suunta tai kantava idea, joka ohjaa kaikkea kaupungin operatiivista toimintaa. Strategia määrittelee kaupungin arvomaailmaa noudattelevat toimintalinjat ja päämäärät. Jämsän kaupungin strategian arvoja ovat avoimuus, palveluhenkisyys ja yhteistyökykyisyys. Hankinnat ovat osa kaupungin perustoimintaa ja kaupunkistrategia ohjaa ja määrittää suuntaviivat myös hankintatoiminnalle. Tavoitteena on ohjata hankintavolyymiä strategisesti oikeaan suuntaan, jolloin saavutetaan parempia palveluja kuntalaisille sekä vahvistetaan kunnan elinvoimaisuutta.

Kaupunginhallituksen 12.12.2022 §381 hyväksymä Jämsän kaupungin ympäristöohjelma on kytköksissä kaupunkistrategiaan ja tukee sekä täydentää sitä. Ympäristöohjelmassa on mm. määritelty tavoitteelle ”ympäristövastuullinen operatiivinen toiminta” teema ”kilpailutukset ja hankinnat”. Teeman toimenpiteiksi on nimetty ympäristöystävällisten hankintakriteerien ja ympäristöystävällisyyden mittareiden määrittäminen ja niiden mukaisten hankintojen seuranta.

4. Hankintoja ohjaava lainsäädäntö

Julkisia hankintoja koskee kolme keskeistä lakia ja niitä vastaavat direktiivit sekä muutoksenhakua koskeva direktiivi:

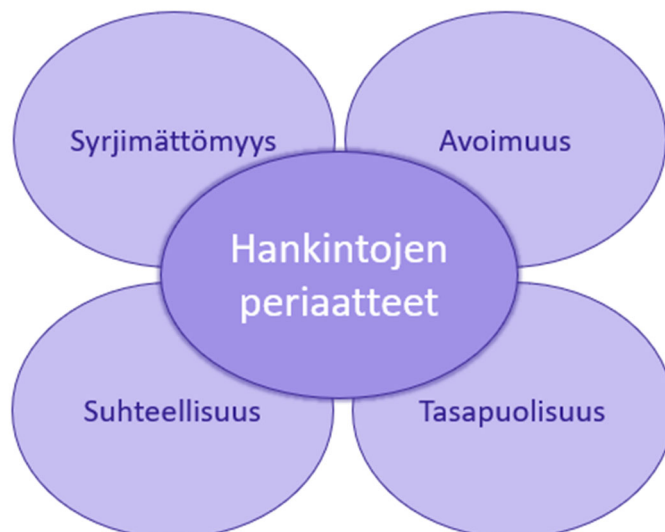
- laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016)
- vesi- ja energihuollon, liikenteen ja postipalvelualalla toimivia hankintayksiköitä koskeva ns. erityisalojen hankintalaki (1398/2016)
- puolustus- ja turvallisuushankintojen osalta säännökset ovat niitä koskevassa hankintalaissa eli ns. PUTU-laissa (1531/2011)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit 2014/23/EU, 2014/24/EU ja 2014/25EU sekä 2007/66/EY.

Lisätietoja hankintalainsäädännön soveltamisesta ja tulkinnasta saa hankintalakeja koskevasta hallituksen esityksestä HE 108/2016 ja eduskunnan talousvaliokunnan mietinnöstä 31/2016 sekä hankintalakiin tehtyjä muutoksia koskevista hallituksen esityksistä (HE 244/2020 ja HE115/2022).

Muu hankinnoissa noudatettava lainsäädäntö on esitetty liitteessä 1.

5. Hankintojen periaatteet

Hankintayksikön on kohdeltava hankintamenettelyn osallistujia ja muita toimittajia tasapuolisesti ja syrjimättömästi sekä toimittava avoimesti ja suhteellisuuden vaatimukset huomioon ottaen.

Kuva 1. Hankintojen periaatteet

Tasapuolisuus

Tarjouspyyntöä tai muita hankinta-asiakirjoja ei saa laatia siten, että hankinnan kohteen määrittely asettaa tarjoajat epätasa-arvoiseen asemaan. Tarjoajien ja tarjousten arvioinnissa tasapuolisuusvaatimus edellyttää, että asetetut vaatimukset koskevat samalla tavoin kaikkia tarjoajia. Toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei saa kohdella eri tavoin eikä erilaisia tilanteita kohdella samalla tavoin, ellei tällainen kohtelu ole objektiivisesti perusteltua.

Syrjimättömyys

Ehdokkaita ja tarjoajia on kohdeltava julkisissa hankinnoissa samalla tavalla riippumatta sellaisista tekijöistä, jotka eivät liity hankinnan toteuttamiseen. Tällaisia tekijöitä ovat erityisesti ehdokkaiden tai tarjoajien kansallisuus taikka sijoittautuminen johonkin jäsenvaltioon tai alueelle. Syrjimätön kohtelu edellyttää siten myös, että eri paikkakunnilta olevia ehdokkaita tai tarjoajia kohdellaan samalla tavoin kuin esimerkiksi oman kunnan PK-yrityksiä. PK-yritysten huomioiminen on kuitenkin sallittua esim. hyväksymällä osatarjoukset. Näin ylläpidetään markkinoilla kilpailua ja mahdollistetaan uusien yritysten ja liikeideoiden syntymistä.

Avoimuus

Avoimuus tarkoittaa, että hankintaprosessi on toteutettu annettujen ohjeiden mukaisesti hankinnan arvo ja luonne huomioiden. Avoimuusperiaate edellyttää, että pienimpiä hankintoja lukuun ottamatta hankinnasta

ilmoitetaan siten että tarjoajat saavat siitä tietää, tarjouskilpailun ratkaisemisesta tiedotetaan tarjouskilpailuun osallistuneille ja että hankintaa koskevat asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia. Avoimuusperiaatteen takia on tarjouspyyntö saatettava avoimesti kaikkien halukkaiden saataville tai niille, jotka esimerkiksi rajoitetussa menettelyssä on valittu tarjousmenettelyyn.

Avoimuusperiaatteen toteuttamista rajoittavat eräät salassapitotarpeet, jotka on yksilöity viranomaisten toiminnan julkisuutta koskevassa lainsäädännössä.

Suhteellisuus

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että hankintamenettelyn vaatimukset ovat oikeassa suhteessa tavoiteltavan päämäärän kanssa. Hankinnan vaatimukset ja toimintamallit suhteutetaan hankinnan arvoon ja luonteeseen. Esimerkiksi tarjoajien soveltuvuusehtojen asettamisessa on huomioitava hankinnan luonne ja arvo. Myös tarjouspyynnön sisältöön tai tarjousmenettelyn ehtoihin liittyvien vaatimusten tulee olla oikeassa suhteessa hankinnan laatuun nähden. Suhteellisuusperiaatteen on katsottu oikeuskäytännössä merkitsevän myös kohtuullisuuden vaatimusten huomioon ottamista. Hankintayksikkö ei esim. saa asettaa liian korkeita liikevaihtovaatimuksia tarjouskilpailuun osallistuville toimittajille.

6. Esteellisyys ja eturistiriidat

Hankinta-asian valmisteluun ja päätöksentekoon osallistuva henkilö ei saa olla esteellinen. Hankintasopimuksen tai sen tulkintaa koskevan asian käsittelyyn taikka tavaran tai palvelun tarkistamiseen osallistuvan henkilön tulee olla esteetön. Esteellisyydestä hankinta-asioissa on voimassa mitä siitä on erikseen säädetty kuntalaissa (410/2015) ja hallintolaissa (434/2003).

Hankintayksikön velvollisuus on turvata tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu. Esteellisyys tarkoittaa sitä, että viranhaltija on sellaisessa suhteessa tai asemassa hankinta-asiaan tai siinä mukana olevaan henkilöön, joka voi saattaa hänen puolueettomuutensa kyseenalaiseksi. Ei riitä, että henkilö omasta mielestään toimii puolueettomasti, vaan myös yleisön näkökulmasta henkilön tulee toimia siten, ettei puolueettomuutta ole syytä epäillä. Esteellinen henkilö ei saa osallistua hankinnan käsittelyyn ja päätöksentekoon. Esteellisen henkilön on itse todettava itsensä esteelliseksi.

Jos ehdokas, tarjoaja tai tarjoajaan liittyvä yritys on osallistunut hankinnan valmisteluun, on hankintayksikön hankintalain mukaan varmistettava, että tämä ei vääristä kilpailua tai johda eturistiriitoihin. Silloin on myös selvitettävä, onko kyse jostain harkinnanvaraisesta poissulkemisperusteesta ehdokkaan tai tarjoajan osalta.

7. Hankintojen organisointi

Jämsän kaupungin hankinnat on järjestetty hajautetusti, eikä kaupungilla ole keskitettyä hankintatoimea. Hallintosäännössä on määritelty hankintojen päätöksenteko- ja ratkaisuvalltuudet. Toimialat, tulosalueet ja -yksiköt vastaavat vastuullaan olevista, omaan osaamisalaansa liittyvistä hankinnoista itsenäisesti. Keskitetyistä konsernipalveluiden ja sivistystoimen hankinnoista vastaa logistikko/ hankinta-asiantuntija.

7.1. Hankintatyöryhmä

Jämsän kaupungille perustetaan 1.1.2024 alkaen hankintatyöryhmä, johon toimialat nimeävät tarvittavat hankinnoistaan vastaavat henkilöt. Hankintatyöryhmä kokoontuu 2-3 kertaa vuodessa. Hankintatyöryhmän puheenjohtajana ja koolle kutsujana toimii logistikko. Vuoden ensimmäinen hankintatyöryhmän kokous kutsutaan koolle tammi-helmikuun vaihteessa. Vuoden ensimmäisessä kokouksessa käydään läpi toimialojen hankintasuunnitelmat ja täydennetään niiden perusteella kaupungin hankintakalenteri. Lisäksi kokouksissa käydään läpi muut hankintoihin liittyvät ajankohtaiset asiat.

Hankintatyöryhmän tehtävät:

- Jämsän kaupungin hankintatoiminnan kehittäminen
- Toimialojen hankintasuunnitelmien toteutumisen seuranta
- Hankintakalenterin ajantasaisuuden valvonta
- Puitesopimusten ja yhteishankintojen seuraaminen ja valmisteluun osallistuminen tarvittaessa
- Hankintojen asiantuntijaryhmänä toimiminen
- Ekologisesti kestävien hankintojen toteutumisen seuraaminen (kpl/v)

8. Hankintavaltuudet

Jämsän kaupungissa noudatettavat hankintoihin liittyvät viranhaltijoiden hankintavaltuudet:

Viranhaltija	Hankintavaltuus (alv 0 %)
Kustannuspaikan esimies	≤ 10.000 €
Tuloyksikön esimies	≤ 20.000 €
Tulosalueen esimies ja tietohallintopäällikkö	≤ 60.000 €
Elinvoiman tulosalueiden esimies ja vesihuoltopäällikkö	≤ 100.000 €
Toimialajohtajat	≤ 100.000 €
Ao. toimielin	> 100.000 €

Lisäksi on noudatettava hallintosäännössä ja taloussuunnitelmassa annettuja määräyksiä ja ohjeita. Hallintosäännössä on määrätty päätöksenteko- ja ratkaisuvalltuuksista, valtuudet on tarkastettava voimassa olevasta hallintosäännöstä ja merkittävä näkyviin hankintapäätökseen. Mikäli hankinta ylittää tulosalue- ja toimialajohtajien päätösvaltuudet, hankinta viedään päätettäväksi ao. lautakuntaan, Jämsän Vesi liikelaitoksen johtokuntaan tai konsernipalveluiden osalta kaupunginhallitukseen.

9. Yhteishankinnat ja hankinnat sidosyksiköltä

Yhteishankinta tarkoittaa hankintaa, jossa tavaroita tai palveluita hankitaan samanaikaisesti useamman hankintayksikön tarpeisiin. Hankinnan suorittamisesta yhteishankintana päättää se toimielin tai viranhaltija, jolla muutoinkin on oikeus päättää asianomaisesta hankinnasta.

Hankintayksiköt voivat sopia yksittäisen hankinnan toteuttamisesta yhdessä. Kun hankintaa lähdetään toteuttamaan yhdessä muiden hankintayksiköiden kanssa, tulee yhteistyön ehtoista laatia sopimus hankintaan osallistuvien hankintayksiköiden kesken.

Tavaroita ja palveluita voi hankkia myös yhteishankintayksiköltä. Yhteishankintayksikön kilpailutuksiin voi osallistua vain, jos kaupunki on yhteishankintayksikön omistaja tai jos kaupungille on erikseen annettu oikeus olla tietyn yhteishankintayksikön yhteishankinnoissa mukana.

Hankintalaki ei sovelleta hankintaan, jonka hankintayksikkö tekee sidosyksiköltään (esimerkiksi kaupungin omistama osakeyhtiö). Edellytyksenä on, että sidosyksikkö harjoittaa vain hankintalaissa määritellyn osuuden liiketoiminnastaan muiden tahojen kuin määräysvallan omaavien hankintayksiköiden kanssa. Sidosyksikössä ei saa olla muiden kuin hankintayksiköiden pääomaa. (Hankintalaki 15 § ja erityisalojen hankintalaki 25 §).

10. Sisäinen valvonta

Hankintojen tarkoituksenmukaisuutta ja taloudellisuutta seurataan hallintosäännön määrittelemien vastuiden sekä talousarvion sitovuudesta ja sisäisen valvonnan toteuttamisesta annettujen ohjeiden mukaisesti. Viranhaltijapäätökset annetaan myös tiedoksi ao. toimialan lautakunnalle, Jämsän Vesi liikelaitoksen johtokunnalle tai konsernipalveluiden osalta kaupunginhallitukselle.

11. Hankintojen suunnittelu ja valmistelu

Hankintalain 2 §:n 2 momentin mukaan hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti.

11.1. Hankintasuunnitelma

Kaupungin toimialat laativat vuoden alussa toimialakohtaiset hankintasuunnitelmat.

Hankintasuunnitelmien avulla on mahdollista saada selville kaupungin kaikki yksittäiset samaa tuote- tai palveluryhmää koskevat vuoden aikana toistuvat hankinnat. Suunnitelmassa huomioidaan mahdollisuuksien mukaan myös taloussuunnitelmavuosien hankinnat. Hankinnat kannattaa pyrkiä yhdistämään tarkoituksenmukaisiksi kokonaisuuksiksi, huomioiden kuitenkin PK-yritysten osallistumismahdollisuudet esim. sallimalla tarvittaessa osatarjoukset. Suunnitellut hankinnat kannattaa myös pyrkiä kilpailuttamaan yhdessä päällekkäisen työn vähentämiseksi.

Toimialat laativat omat hankintasuunnitelmansa sekä investointien, että käyttötalouden osalta vuosittain. Hankintasuunnitelmaan on määriteltävä ja aikataulutettava kaikki merkittävimmät hankinnat. Toimialojen laatimat hankintasuunnitelmat kootaan kaupungin yhteiseksi hankintakalenteriksi (luku 12).

11.2. Hankintojen suunnittelu

Hankintojen valmistelu aloitetaan tarveharkinnalla ja varmistamalla, että käytettävissä on riittävä määräraha hankinnan suorittamiseksi. Hankintoja valmisteltaessa on otettava huomioon, mitä esimerkiksi taloussuunnitelmassa on määrärahojen käytöstä ohjeistettu. Lisäksi varmistetaan, onko hankinnan kohteesta jo olemassa olevaa hankintasopimusta. Uuden hankinnan suunnittelu on aloitettava hyvissä ajoin ennen sopimuskauden loppua.

Hankintojen suunnitteluvaiheessa tulee päättää, mitkä hankinnat voidaan tehdä keskitetysti tai yhteistyössä eri yksiköiden välillä ja mitkä hankinnat tehdään hajautetusti eri yksiköissä.

Hankintoja suunnitellessa huomioidaan hankinnan koko elinkaaren kokonaiskulut. Hankintojen suunnittelu- ja valmisteluvaiheet eivät saa aiheuttaa tasapuolisuuden ja syrjimättömyyden periaatteiden vastaista kohtelua tarjoajien välille.

Hankinnoissa huomioidaan mahdollisuuksien mukaan kotimaisen tuotannon edistämistä ja paikkakunnan resurssien käyttöä koskevat näkökohdat, jollei lainsäädännöstä muuta johdu.

11.3. Olemassa olevien sopimusten käyttö

Hankintaa valmisteltaessa tulee aina ensin selvittää, onko organisaatiossa jo tehty ko. tuote- tai palveluryhmää tai urakkaan kuuluvaa työtä koskeva sopimus, jota voidaan käyttää.

Jos tarpeeseen soveltuvaa sopimusta ei ole olemassa, hankinta toteutetaan omana hankintana ja kilpailutetaan hankintaohjeen mukaisesti.

Jämsän kaupungin voimassa olevat puite- ja yhteishankintasopimuksista kerätään tiedot kaupungin intraan hankintoja koskeville sivuille. Puite- ja yhteishankintasopimuksista ja niiden voimassaolosta kerätään listaus myös kaupungin verkkosivuille. Tietojen päivittämisestä vastaa kunkin hankinnan vastuuhenkilö.

11.4. Ohioistojen välttäminen

Viranhaltijoiden ja työntekijöiden tulee sitoutua tehtyihin hankintasopimuksiin ja välttää ohioistoja. Johtavien viranhaltijoiden tulee valvoa, että heidän vastuualueellaan tehtävissä tilauksissa ja ostoissa noudatetaan voimassa olevia hankintasopimuksia.

11.5. Markkinoiden kartoitus ja markkinavuoropuhelu

Jos tarpeeseen sopivaa sopimusta ei ole jo olemassa, kannattaa ennen kilpailutusta selvittää, mitä markkinoilla on tarjolla. Markkinatarjontaa voi selvittää esimerkiksi internetin kautta, alaa koskevista julkaisuista, messuilta tai järjestämällä markkinavuoropuhelukierroksen.

Ennen lopullisen hankintamenettelyn aloittamista toteutettava markkinakartoitus on osa hankinnan suunnittelua. Hankinnan laajuus, erityisosaamisen vaatimus ja toimittajamarkkinoiden tunteminen ennestään vaikuttavat markkinakartoituksen tarpeellisuuteen ja laajuuteen.

Markkinakartoituksen tavoitteena on lisätä markkinatuntemusta ja tietoa markkinoilla olevista ratkaisuvaihtoehdoista. Lisäksi markkinakartoituksella saadaan parempi käsitys siitä, miten hankinnan kohde kannattaisi tarjouspyynnössä määritellä => kilpailun lisääminen!

Toimittajien kanssa on mahdollisuus käydä ns. markkinavuoropuhelua ennen lopullisen tarjouspyynnön lähettämistä.

Markkinakartoituksessa ja markkinavuoropuhelussa voidaan käyttää apuna riippumattomia asiantuntijoita sekä muita viranomaisia tai toimittajia. Markkinakartoitus ja -vuoropuhelu eivät kuitenkaan saa aiheuttaa kilpailun vääristymistä eivätkä vaarantaa syrjimättömyyden ja avoimuuden periaatteita.

Jos markkinakartoituksella selviää, että markkinoilla ei ole vielä toimijoita tai niitä ei ole riittävästi, voi hankintayksikkö osallistua omalta osaltaan markkinoiden luomiseen ja toimivuuden edistämiseen. Tämä voidaan tehdä tiedottamalla hyvissä ajoin etukäteen avoimesti ja aktiivisesti tulevista hankintasuunnitelmista organisaation verkkosivuilla tai ennakoilmoituksella. Potentiaalisille tarjoajille voidaan myös järjestää informaatio- ja keskustelutilaisuuksia, joissa käydään läpi hankintayksikön tulevia hankintoja ja niihin liittyviä tarpeita ja vaatimuksia.

12. Hankinnoista viestiminen ja hankintakalenteri

On tärkeää ottaa hankinnan suunnitteluvaiheessa huomioon myös markkinatoimijat. Hankintasuunnitelmien julkaiseminen edistää avoimuutta ja tasapuolisuutta, kun markkinatoimijoiden pystyvät ennakoimaan ostajaorganisaatioiden tulevia tarpeita.

Jämsän kaupungilla otetaan käyttöön hankintakalenteri, johon julkaistaan toimialojen hankintasuunnitelman mukaiset kuluvan vuoden hankinnat. Hankintakalenterin vuoden ensimmäinen täydennys tehdään hankintatyöryhmän kokouksessa. Tämän jälkeen hankintakalenterin ylläpito on toimialojen hankinnoista vastaavien vastuulla. Hankintakalenteri julkaistaan kaupungin verkkosivuilla. Hankinnat aikataulutetaan hankintakalenteriin neljännesvuositasolla.

Hankinnat toteutetaan sähköisessä hankintajärjestelmässä, tästä voi poiketa ainoastaan vähäisissä, kaupungin pienhankintarajan alle jäävissä hankinnoissa. Kansallisen kynnysarvon ylittävien hankintojen hankintailmoitukset julkaistaan HILMA:ssa, lisäksi käynnissä olevista tarjouskilpailuista lisätään hankintailmoitus myös kaupungin verkkosivuille tarjouspyynnöt-välilehdelle.

Hankinnasta vastaava taho ilmoittaa käynnistyneestä tarjouskilpailusta sähköpostilla osoitteeseen yrityspalvelut@jamsa.fi. Yrityspalvelut lähettävät tiedon tarjouskilpailusta yritysrekisteristä löytyville yrityksille kuukausittain lähetettävässä yrittäjäkirjeessä.

13. Kynnysarvot

Hankintalakia sovelletaan vain EU-kynnysarvot ja kansalliset kynnysarvot ylittäviin hankintoihin. Kynnysarvojen alle jääviin niin sanottuihin pienhankintoihin ei sovelleta hankintalakia. Se onko kyse pienhankinnasta ja alittaako hankinta kansallisen kynnysarvon, määritellään laskemalla ensin hankinnan ennakoitu arvo.

Kansalliset kynnyksarvot (ilman arvonlisäveroa):

Hankintalaki 25§

Hankinnan laji	Euroa
Tavarat, palvelut ja suunnittelukilpailut	60.000
Rakennusurakat	150.000
Sosiaali- ja terveystalvet (Liite E kohdat 1-4)	400.000
Muut erityiset palvelut (Liite E kohdat 5-15)	300.000
Käyttöoikeussopimukset	500.000

EU kynnyksarvot (ilman arvonlisäveroa) 1.1.2024 alkaen:

Hankintalaki 26§

Hankinnan laji	Euroa
Tavarat, palvelut ja suunnittelukilpailut	221.000
Rakennusurakat	5.538.000

Lisäksi tarvittaessa huomioidaan erityisalojen hankintalaki 13§.

Ajantasaiset kynnyksarvot on tarkastettava lainsäädännöstä.

14. Ennakoidun arvon laskeminen

Hankinnan ennakoitu arvo tarkoittaa suurinta hankinnasta mahdollisesti maksettavaa kokonaiskorvausta ilman arvonlisäveroa hankintamenettelyn alkamisajankohtana eli käytännössä kilpailutettavien hankintojen osalta hankintailmoituksen julkaisemisajankohtana. Ennakoituun arvoon huomioidaan kustannukset koko sopimusajalta, myös mahdolliset optiot. Toistaiseksi voimassa olevissa tai yli 48 kuukautta voimassa olevissa hankintasopimuksissa käytetään kuukausiarvoa kerrottuna luvulla 48. **Hankintoja ei saa pilkkoa eriin tai laskea hankinnan arvoa poikkeuksellisin menetelmin hankintalain säännösten kiertämiseksi.**

Hankinnan arvo vaikuttaa valittavaa hankintamenettelyyn ja kilpailuttamisveloitteeseen:

Kuva 2. Hankinnan arvon vaikutus hankintamenettelyyn ja kilpailuttamisveloitteeseen.

Kansallisten ja EU-kynnyksarvojen ylittävät hankinnat on kilpailutettava. Tarvittaessa huomioidaan erityisalojen hankintalain säädökset (esim. Jämsän Vesi liikelaitoksen hankinnat).

15. Kestävyys, innovatiivisuus ja vaikuttavuus

15.1. Kestävät, vastuulliset hankinnat

Hankintalain tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden, innovatiivisten ja kestävien hankintojen tekemistä. Hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman **taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti** olemassa olevat kilpailuolosuhteet hyväksi käyttäen ja **ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat huomioon ottaen**.

Vastuullisuus tulee ottaa huomioon hankinnan kaikissa vaiheissa; suunnittelussa, hankinnan vähimmäisvaatimuksissa ja vertailukriteereissä sekä sopimusehdoissa. Hankintojen avulla on mahdollista tukea uusia, kestäviä ratkaisuja ja edistää hyviä käytäntöjä. Hankintaa on tarkasteltava hankinnan koko elinkaaren ajalta, valmistuksesta käyttöön ja käytöstä poistamiseen/ hävittämiseen. Olennaista on tunnistaa vastuullisuuden kannalta ne näkökohdat, joihin hankinnalla on mahdollista vaikuttaa. Sopimuskaudella toimittajan ja toimitusketjun toimintaa seurataan ja puututaan tarvittaessa epäkohtiin. Vastuullisia hankintakriteereitä on esitelty liitteessä 2.

15.2. Hankintojen innovatiivisuus ja vaikuttavuus

Innovatiivinen julkinen hankinta on uuden tai merkittävästi parannetun tavarahan, palvelun tai urakan hankintaa, joka lisää julkisen palvelun tuottavuutta, laatua, kestävyttä ja/tai vaikuttavuutta. Se voi koskea

hankinnan kohdetta, hankintaprosessia tai toteutustapaa. Kohteen innovatiivisuus voi tarkoittaa uudenlaisen tuotteen tai palvelun hankintaa, olemassa olevien tuotteiden ja/tai palvelujen uudenlaista yhdistämistä tai innovatiivista toteutustapaa. Innovatiivinen julkinen hankinta voi tarkoittaa myös innovaatiomyönteistä hankintaa, jossa etsitään uudenlaisia ratkaisukeinoja tai lopputulosta tai innovaatioihin sysäävää hankintaa, jossa hankintaan voi kuulua tutkimus- ja kehitysvaiheita, joiden avulla luodaan kokonaan uusia ratkaisuja. Markkinavuoropuhelua kannattaa hyödyntää innovatiivisten ratkaisujen löytämiseksi. Hankintalain mukaisesti on hankintamenettelyksi mahdollista valita myös innovaatiokumppanuus.

Jämsän kaupungilla toteutetaan hankintoja innovatiivisesti silloin, kun siitä on mahdollista saada lisäarvoa kaupungille tai konsernille ja se on kaupungin toiminnan ja talouden kannalta perusteltua. Asiaa arvioidaan tapauskohtaisesti. Innovatiivinen hankinta ei ole tarkoituksenmukainen silloin, jos hankinnassa ei synny riittävästi kilpailua tai hankintaan liittyvät riskit olisivat merkittävät (esim. määrärahan ylittyminen).

Hankintojen vaikuttavuudella tarkoitetaan hankinnalla tavoiteltuja positiivisia yhteiskunnallisten muutosten tai hyötyjen toteutumista keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä. Tavoitteena voi olla parantaa uusilla tai merkittävästi parannetuilla tuotteilla, prosesseilla tai toimintatavoilla julkisten palvelujen tuottavuutta, laatua tai kestävyyttä. Vaikuttavuusperusteisessa hankinnassa määritellään tavoiteltu lopputulos ja tuloksen perusteella maksettavan palkkion perusteet. Toimittajan tehtävänä on ratkaista tavoitteeseen pääsemisen keinot ja toteutustapa (=> toimittajan hyvät käytännöt ja innovaatiot käyttöön).

15.3. Yritysvaikutusten arviointi

Hankintojen yritysvaikutukset (yrva) paikalliseen yritys- ja elinkeinotoimintaan on arvioitava kaikissa merkittävässä hankinnoissa. Arvioinnin dokumentoimiseksi löytyy kaupungin intranetistä erillinen lomake ja se on liitettävä päätöksenteon tueksi. Arviointi suoritetaan tarvittaessa elinvoimaneuvottelukunnan toimesta.

Hankkeen laajuudesta ja kohteesta riippuen voi myös hankinnasta vastaava taho/ ryhmä tehdä hankinnan yritysvaikutusten arvioinnin.

16. Tietoturvallisuus, tietosuoja ja turvallisuus

Hankinnan valmisteluvaiheessa on otettava huomioon hankintaa koskevat tietoturvallisuuteen, tietosuojaan ja muuhun turvallisuuteen ja tiedonhallintaan liittyvät seikat. Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019), EU:n yleinen tietosuoja-asetus ((EU) 2016/679) ja tietosuoja laki (1050/2018) on otettava huomioon jo hankinnan valmisteluvaiheessa, jos hankintaan liittyy henkilötietojen käsittelyä.

Käytännössä tietoturvallisuutta, tietosuoja ja muut turvallisuutta koskevat vaatimukset otetaan tarvittaessa osaksi tarjouspyyntöön liitettävää sopimusluonnosta sekä sen tietoturvallisuus ja tietosuoja vaatimuksia ja muita turvallisuusvaatimuksia koskevia liitteitä. Näissä tilanteissa tulee lisäksi selvittää, tuleeko toimittajan henkilöstöstä tehdä turvallisuus selvitykset tai tuleeko heidän antaa vaitiolositoumukset.

17. Pienhankinnat

Hankintalain mukaiset kansalliset kynnysarvot alittavat hankinnat ovat pienhankintoja. Pienhankintoihin ei sovelleta hankintalakia, lukuun ottamatta hankintaoikaisua koskevaa osaa (hankintalaki 135 §). Koska pienhankintojen kilpailutus on jätetty hankintalain soveltamisen ulkopuolelle, voidaan hankinnat toteuttaa kevyemmällä ja joustavammilla menetelmillä. Pienhankintojen osalta ei hankintayksiköllä ole velvollisuutta julkaista hankintailmoitusta Hilma -kanavalla. Pienhankinta on mahdollista tehdä suorana ostona toimittajalta vain poikkeustapauksessa.

Pienhankintojenkin osalta on noudatettava julkisten hankintojen peruseriaatteita, eli hankinnat on toteutettava noudattaen avoimuutta, suhteellisuutta, tarjoajien tasapuolista ja syrjimätöntä kohtelua, suunnitelmallisuutta, taloudellisuutta ja hyödyntäen markkinoiden kilpailuolosuhteita. Lisäksi on noudatettava hyvän hallinnon periaatteita.

Lukuun ottamatta vähäisiä, kaupungin pienhankintarajan alittavia hankintoja, tulee pienhankinnatkin pääsääntöisesti kilpailuttaa ja hyödyntää markkinoilla olemassa oleva kilpailu mahdollisuuksien mukaan.

Jämsän kaupungin pienhankinnat toteutetaan näiden ohjeiden mukaisesti. Hankinnan koosta riippumatta tehdään hankinnat aina noudattaen huolellisuutta ja hyvää hankintatapaa.

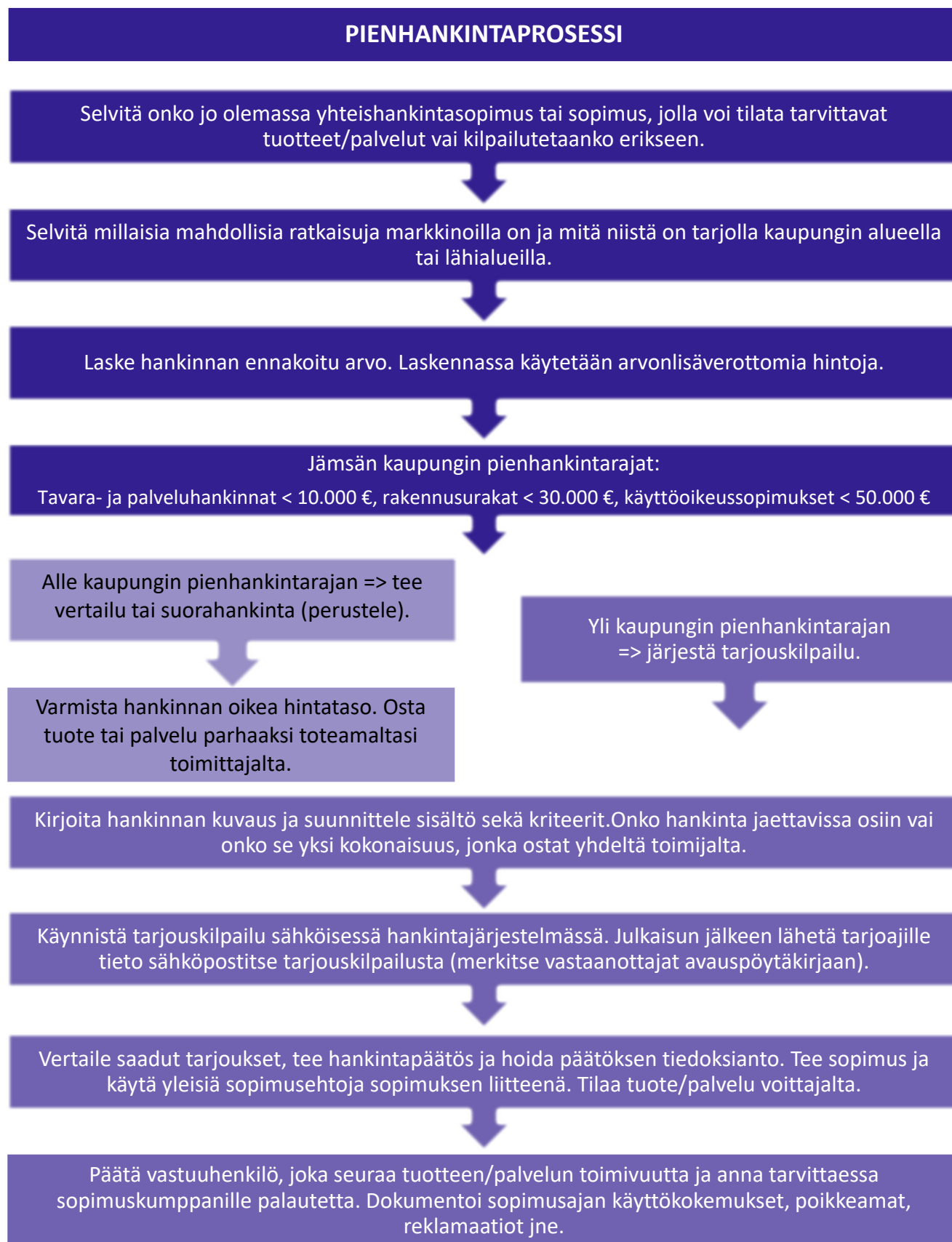
17.1. Jämsän kaupungin pienhankintarajat ja pienhankintojen hankintamenettelyt

Jämsän kaupungin pienhankinnat toteutetaan seuraavasti:

	Jämsän kaupungin pienhankintaraja	Jämsän kaupungin pienhankintarajan ylittävät pienhankinnat
Tavara- ja palveluhankinnat	< 10.000 €	10.000–59.999 €
Rakennusurakat	< 30.000 €	30.000–149.999 €
Käyttöoikeussopimukset	< 50.000 €	50.000–499.999 €
	Noudatetaan pienhankintojen suorahankinta perusteita	Kilpailutetaan sähköisellä hankintajärjestelmällä, tarjouspyyntö vähintään kolmelle yritykselle ja/ tai tarjouspyynnön julkaisu kaupungin verkkosivuilla
	Ei erillistä hankintapäätöstä	Kirjallinen hankintapäätös, johon liitetään oikaisuohje
	Jos pienhankinnasta on järjestetty tarjouskilpailu, hankinnasta tehdään aina hankintapäätös.	

Pienhankinnoissa on huomioitava, että tilaajavastuulaki voi soveltua myös pienhankintaan.

Jämsän Vesi liikelaitoksen 50.000 €- 443.000 € hankinnat kilpailutetaan sähköisellä hankintajärjestelmällä, tarjouspyyntö lähetetään vähintään 3 yritykselle ja/tai tarjouspyyntö julkaistaan kaupungin verkkosivuilla.

Kuva 3. Pienhankintaprosessi

17.2. Pienhankintojen suorahankintaperusteet

Pienhankinnoissa suorahankinnalla tarkoitetaan pääsääntöisesti sitä, että pienhankinta tehdään suoraan yhdeltä toimittajalta ilman kilpailutusta. Hankinta voidaan toteuttaa suoraan ostamalla, jos hankinnan arvo on vähäinen (alle kaupungin pienhankintarajan), laatu- ja hintataso ovat tiedossa, hankittavaa tavaraa ei ole muualta saatavissa, kysymyksessä on lisähankinta tai tarjouskilpailun kustannukset ohittavat kilpailutuksessa saatavan hyödyn.

Suorahankinnalla ei tarkoiteta tilauksia, jotka kunta tekee kilpailutettujen sopimusten puitteissa. Tilaukset ovat tällöin jo kilpailutettujen sopimusten täytäntöönpanemista.

Kilpailuttamatta jättämisen syy on aina perusteltava, hankintayksikölle jäävään tilaukspaleeseen, tietojärjestelmään tai hankintapäätökseen.

Vaikka hankinnan ennakoitu arvo olisikin alle Jämsän kaupungin pienhankintarajan eli hankinnan arvo on vähäinen, kannattaa kuitenkin aina tapauskohtaisesti harkita, olisiko syytä kartoittaa markkinoita ja selvittää 2–3 tarjoajalta tuotteen, palvelun tai urakkaa koskevan työn hinta- ja saatavuustiedot.

17.3. Tarjouskilpailun järjestäminen

Jämsän kaupungin pienhankintarajoja suuremmat, mutta kuitenkin alle kansallisten kynnysarvojen jäävät hankinnat, toteutetaan tarjouskilpailulla. Tarjouskilpailussa hankinnan sisältö määritellään tarjouspyynnössä ja toimittajat tarjoavat tarjouspyynnön mukaisesti.

Pienhankintojen tarjouskilpailut toteutetaan sähköisellä hankintajärjestelmällä. Hankintajärjestelmä helpottaa hankintayksikön työtä, hankintaprosessi on hallitumpi ja yhteneväisempi ja virheiden mahdollisuus vähenee. Hankintajärjestelmässä on paljon hankintoja helpottavaa ohjeistusta ja sinne on mahdollista tallentaa tarjouspyyntömalleja tulevien hankintojen avuksi. Järjestelmä mahdollistaa pienhankintojen seuraamisen. Järjestelmän avulla hoidetaan myös hankintailmoitukset, jolloin tieto avoimista kilpailutuksista lisääntyy. Sähköisen palvelun avulla on myös tarjoaminen helpompaa.

18. Hankintamenettelyt kansallisen kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa

Päätös siitä, mitä hankintamenettelyä käytetään, tehdään hankintakohtaisesti. EU-kynnysarvot ylittävien hankintojen hankintamenettelyt on kuvattu hankintalain luvussa 5.

Hankinnat tulee toteuttaa käyttäen jotain hankintalakiin kirjatusta menettelyistä.

18.1. Hankintamenettelyt kansallisissa hankinnoissa

Kansallisia hankintoja ovat kansallisen kynnysarvon suuruiset tai ylittävät ja EU-kynnysarvon alittavat tavara- ja palveluhankinnat, rakennusurakat ja suunnittelukilpailut. Kansallisen kynnysarvon ylittävien hankintojen toteuttamisesta määrätään hankintalaissa.

Hankintayksikön tulee kuvata hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä hankinnassa käytettävä hankintamenettely. Koska hankintalaissa ei ole kuvattu kansallisten hankintojen kilpailuttamisessa

käytettäviä hankintamenettelyjä, käytetään hankinnassa jotain hankintalain mukaista EU-hankintojen hankintamenettelyjä.

Määrittelyssä tulee ottaa huomioon hankinnan arvo ja luonne. Tavoitteena on pitää kansalliset hankintamenettelyt joustavina, jotta mahdollisimman moni tarjoaja voisi osallistua tarjouskilpailuun.

Yleisimpien hankintamenettelyjen kuvauksia:

Avoin menettely	Avoimessa menettelyssä hankintayksikkö julkaisee hankintailmoituksen ja asettaa samalla sähköisesti ja avoimesti kaikkien saataville tarjouspyynnön, joiden perusteella halukkaat toimittajat voivat tehdä tarjouksen.
Rajoitettu menettely	Kaksivaiheinen, käynnistetään hankintailmoituksella, neuvottelumahdollisuus, edellyttää aina laissa määriteltyjen neuvottelumenettelyn edellytysten täyttymistä, ei saa neuvotella tarjouspyynnössä esitetyistä pakollisista eli vähimmäisvaatimuksista eikä vertailuperusteista. Neuvottelut käydään alustavien tarjousten pohjalta. Tarkoituksena on mukauttaa tarjoukset vastaamaan hankintayksikön vaatimuksia. Neuvottelujen tuloksena on lopullinen tarjouspyyntö. Lopullisten tarjousten jälkeen ei neuvotella.
Neuvottelumenettely	Kaksivaiheinen, käynnistetään hankintailmoituksella, neuvottelumahdollisuus, edellyttää aina laissa määriteltyjen neuvottelumenettelyn edellytysten täyttymistä, saa neuvotella kaikista hankintaan liittyvistä näkökohdista. Tarkoituksena on löytää hankintayksikölle soveltuva ratkaisumalli, joka parhaiten täyttää sen tarpeet. Lopullisten tarjousten saavuttua parhaan tarjoajan kanssa voidaan tarjouksesta neuvotella rahoitussitoumusten tai muiden tarjousehtojen viimeistelemiseksi, jollei olennaisesti muuta tai syrji tai vääristä kilpailua.
Suorahankinta	Yksivaiheinen, ei hankintailmoitusta, neuvottelumahdollisuus yhden tai useamman toimittajan kanssa. Edellyttää aina laissa määriteltyjen suorahankinnan edellytysten täyttymistä. Vapaaehtoinen suorahankintaa koskeva ilmoitus.
Puitejärjestely	Yhden tai usean hankintayksikön ja yhden tai usean toimittajan välinen sopimus, sovitaan joko kaikista hankintaan sovellettavista ehdoista tai osa ehdoista jätetään auki. Käynnistetään yleensä avoimella, rajoitetulla tai neuvottelumenettelyllä, mutta muitakin voi käyttää. Toimittajavalinta ja hankinta puitejärjestelyn perusteella tehdään puitejärjestelyn kilpailutuksessa määritellyin säännöin joko suoraan tekemällä sopimus ainoan toimittajan kanssa, valitsemalla toimittaja ranking-menettelyn sääntöjen mukaan, järjestelmällä kevennetty kilpailutus tai näiden yhdistelmällä
Dynaaminen hankintajärjestelmä (DPS)	Täysin sähköinen hankintamenettely tavanomaisille ja markkinoilla yleisesti saatavilla oleville hankinnoille (eli tuotteille). Avoin kaikille DPS:n ehdot täyttävillä tarjoajilla sen keston ajan. Kaikki DPS:ään perustuvat hankinnat on kilpailutettava DPS:ään valittujen toimittajien kesken

Avoin ja rajoitettu menettely ovat ensisijaisia. Neuvottelumenettelyä kannattaa hyödyntää tilanteissa, joissa hankinnan määrittely on haasteellista tehdä tai markkinoilla ei ole tarjolla suoraa ratkaisua. Hankintalain mukaisia muita hankintamenettelyjä voidaan käyttää, jos niiden käyttöedellytykset täyttyvät.

19. Tarjouspyyntö

Kilpailutuksen tärkein vaihe on tarjouspyynnön laatiminen. Tarjouspyyntö on tehtävä kirjallisesti ja se on laadittava niin selkeästi, että sen perusteella on mahdollista antaa keskenään vertailukelpoisia tarjouksia.

19.1. Tarjouspyynnön sisältö

Tarjouspyyntöön tulee sisällyttää seuraavat tiedot:

- Hankintayksikön nimi, yhteystiedot sekä yhteys henkilön tiedot
- Hankinnan kohteen määrittely tai hankekuvaus ja hankinnan kohteeseen liittyvät muut laatuvaatimukset
- Viittaus julkaistuun hankintailmoitukseen
- Määräaika (päivämäärä ja kellonaika) ja tapa lisätietopyynnöille
- Määräaika tarjousten tekemiselle (päivämäärä ja kellonaika)
- Osoite, johon tarjoukset on toimitettava
- Kieli tai kielet, joilla tarjous on laadittava
- Tarjousasiakirjojen esittämistä ja muotoa koskevat muut vaatimukset
- Kilpailullisessa neuvottelumenettelyssä neuvottelujen alkamispäivä sekä neuvotteluissa käytettävä kieli
- Ehdokkaiden tai tarjoajien soveltuvuutta koskevat vaatimukset (taloudellinen ja rahoituksellinen tilanne, tekninen soveltuvuus ja ammatillinen pätevyys) ja muut vaatimukset ja luettelo asiakirjoista, joita ehdokkaan tai tarjoajan sekä tarjouskilpailun voittaneen tarjoajan on soveltuvuuden arviointia varten toimitettava. EU- hankinnoissa lisäksi pyyntö täydentää yhteinen eurooppalainen asiakirja (ESPD-lomake)
- Kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteet (halvin hinta, kustannuksiltaan edullisin tai hintalaatusuhteeltaan paras)
- Tarjousten voimassaoloaika
- Keskeiset sopimusehdot (YSE, JYSE, KSE, JIT...)
- Muut tiedot, joilla on olennaista merkitystä hankinnassa

Tarjouspyynnön tiedot riippuvat hankinnan sisällöstä, koosta tai luonteesta, lähtökohta on, että tarjoajille annetaan riittävät tiedot vertailukelpoisten tarjousten tekemiseksi.

19.2. Hankintailmoitus

Julkisten hankintojen avoimuuden periaate edellyttää, että hankinnasta tiedotetaan avoimesti ja riittävän laajasti. Hankintayksikön velvollisuus on hyödyntää markkinoilla oleva kilpailu ja huolehtia siitä, että tieto hankinnan käynnistymisestä on ehdokkaiden ja tarjoajien saatavilla.

Kansallisen kynnysarvon ylittävien hankintojen osalta hankintailmoitus julkaistaan HILMA-kanavalla (hankintailmoitukset.fi) ja EU-kynnysarvon ylittävien hankintojen osalta ilmoitus toimitetaan HILMAsta edelleen julkaistaviksi Euroopan unionin virallisen lehden täydennysosassa (S-sarja) sekä TED-tietokannassa (Tenders Electronic Daily). Sähköisessä hankintajärjestelmässä hankintailmoitus muodostuu tarjouspyynnön perusteella.

Hankintailmoitus julkaistaan myös kaupungin verkkosivuilla tai esim. sanoma- tai ammattilehdessä, myös kaupungin some-kanavat kannattaa hyödyntää. Ilmoitusta ei kuitenkaan saa julkaista ennen kuin ilmoitus on julkaistu HILMA-kanavassa.

Pyydettyessä on osoitettava, minä päivänä hankintailmoitus on lähetetty julkaistavaksi. Euroopan unionin julkaisutoimisto toimittaa vahvistuksen ilmoituksen vastaanottamisesta ja toimitettujen tietojen julkaisemisesta mainiten julkaisupäivämäärän. Tämä vahvistus on osoitus tapahtuneesta julkaisemisesta.

19.3. Tarjousten jättämisen määräajat

Pienhankinnoissa määräajat riippuvat hankinnan kohteesta, lyhyt viikon määräaika voi olla riittävä, mikäli tarjoajalta pyydetään esimerkiksi vain yksikköhintoja helposti saatavilla oleville tuotteille tai palveluille. Mikäli tarjouksen jättäminen edellyttää tarjoajalta tutustumista hankinnan kohteeseen tai esimerkiksi määrien laskemista on määräaika oltava vähintään 2 viikkoa.

Hankintalaissa ei ole määritelty vähimmäismääräaikoja kansallisille hankinnoille, mutta määräajan tulee olla kohtuullinen tarjoajien kannalta ja hankinnan kohdetta ajatellen. Kansallisessa hankinnassa ei voida määritellä yhtä ja oikeaa vähimmäismääräaika, mutta lähtökohtaisesti tarjoajilla olisi hyvä olla useampi viikko aikaa tarjousten jättämiseen. Määräajassa on huomioitava varaus myös tarjouspyyntöä koskeville kysymyksille ja vastauksille.

EU-hankinnoissa on säädetty tarkat määräajat sille, kuinka kauan tarjoajilla on oltava aikaa tarjouksen jättämiselle. Voimassa olevat määräajat tarkastetaan hankintalaista.

20. Tarjousten käsittely

20.1. Tarjousten vastaanotto ja avaaminen

Tarjoukset otetaan vastaan tarjouspyynnössä määritellyllä tavalla ja säilytetään avaamattomana tarjousajan loppuun. Tarjoukset avataan yhtä aikaa tarjousten jättöajan jälkeen ja niistä laaditaan avauspöytäkirja. Myöhästyneitä tarjouksia ei tule hyväksyä eikä ottaa käsittelyyn.

Tarjoukset käsitellään noudattaen tarjoajien tasapuolisen ja syrjimättömän kohtelun periaatteita ja tarjouspyynnön ehtoja.

Jos tarjouspyyntöä ei poikkeuksellisesti ole julkaistu käyttäen sähköistä hankintajärjestelmää (vähäiset pienhankinnat), voidaan tarjoukset ottaa vastaan joko osoitteessa kirjaamo@jamsa.fi tai elinvoiman osalta osoitteessa tekninen@jamsa.fi, ei henkilökohtaiseen sähköpostiin.

20.2. Tarjousten tarjouspyynnön mukaisuuden tarkistaminen

Tarjoaja kantaa vastuun siitä, että tarjous on hankintailmoituksessa ja tarjouspyynnössä asetettujen vaatimusten mukainen ja tarjoajan tulee tämä osoittaa tarjouksessaan.

Tarjousista tarkistetaan, että tarjotut palvelut täyttävät tarjouspyynnön hankinnan kohteen kuvauksessa määritellyt vaatimukset ja että tarjous on muuten tarjouspyynnössä asetettujen ehtojen mukainen.

20.3. Tarjoajien soveltuvuuden arviointi ja muut selvitykset

Tarjouskilpailun voittajan osalta tulee tarkistaa ennen hankintasopimuksen tekemistä, että tarjoaja täyttää asetetut soveltuvuusvaatimukset ja että tarjoajan antamassa vakuutuksessa olevat tiedot pitävät paikkansa. Ehdokas tai tarjoaja, joka ei vastaa asetettuja soveltuvuusvaatimuksia, on suljettava tarjouskilpailusta.

Tässä yhteydessä tarkistetaan myös, ettei voittanutta tarjoajaa koske tarjouspyynnössä mainittu mahdollinen harkinnanvarainen poissulkemisperuste (Hankintalaki §81).

20.4. Pakolliset poissulkemisperusteet

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava tarjouskilpailun ulkopuolelle ehdokas tai tarjoaja tai alihankkija, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokas, tarjoaja tai alihankkija tai sen hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu jostakin hankintalaissa mainitusta rikoksesta.

Hankintayksiköllä ei ole tässä kohtaa harkintavaltaa, vaan poissulkeminen on tehtävä. Hankintalaissa on mainittu pakollisina poissulkemisperusteina seuraavat rikokset:

- Lahjuksen ja törkeän lahjuksen antaminen, RL 16 luvun 13 ja 14 §:t.
- Lahjuksen ja törkeän lahjuksen antaminen kansanedustajalle, RL 16 luvun 14a ja 14b §:t.
- Osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, RL 17 luku 1a §.
- Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa, RL 25 luku 3 ja 3a §:t.
- Veropetos, törkeä veropetos, työeläkevakuutusmaksupetos, törkeä työeläkevakuutusmaksupetos, avustuspetos, törkeä avustuspetos, avustuksen väärinkäyttö ja törkeä avustuksen väärinkäyttö, RL 29 luvun 1, 2, 4a, 4b, 5, 6, 7 ja 7a §:t.
- Lahjominen ja törkeä lahjominen sekä lahjuksen ottaminen ja törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa, RL 30 luvun 7, 7a, 8, 8a §:t.
- Rahanpesu, törkeä rahanpesu, salahanke törkeään rahanpesun tekemiseksi tai tuottamuksellinen rahanpesu, RL 32 luvun 6, 7, 8 ja 9 §:t.
- Terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos, sen valmistelu, terroristiryhmän johtaminen, terroristiryhmän toiminnan edistäminen, koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, värväys terroristirikoksen tekemiseen ja terrorismin rahoittaminen, RL 34a luku 1, 2, 3, 4, 4a, 4c, 5 §:t.
- Työturvallisuusrikos, työaika-suojelurikos, työsyryntä, kiskonnantapainen työsyryntä, työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaaminen tai luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttäminen, RL 47 luku 1, 2, 3, 3a, 5, 6a §:t.

20.5. Tarjoajan ja tarjousten poissulkeminen

Jos tarjous ei vastaa hankintailmoitusta, tarjouspyyntöä tai tarjousmenettelyn ehtoja, on tarjous suljettava tarjouskilpailusta. Samoin on suljettava pois ehdokas tai tarjoaja, joka ei täytä soveltuvuusvaatimuksia tai jota koskee jokin poissulkemisperuste.

Tarjoaja voi esittää näyttöä luotettavuudestaan ja siitä, että se on tehnyt korjaavia toimenpiteitä poistaakseen poissulkemisperusteen vaikutuksia. Jos hankintayksikkö katsoo näytön ja luotettavuuden riittäväksi, se ei saa sulkea tarjoajaa pois tarjouskilpailusta. Tarjoajan tai tarjouksen poissulkemista tarjouskilpailussa koskeva päätös voidaan tehdä joko omana poissulkemispäätöksensä tai osana varsinaista hankintapäätöstä. Päätökseen liitetään muutoksenhakuohjeet ja se annetaan tiedoksi niille, joita päätös koskee. Poissulkemispäätös voidaan tehdä saman aikaan hankintapäätöksen kanssa yksivaiheisessa hankintamenettelyssä. Monivaiheisessa hankintamenettelyssä poissulkemispäätös kannattaa tehdä jo päätettäessä rajoitettuun tai neuvottelumenettelyyn tai muuhun monivaiheiseen hankintamenettelyyn valituista tarjoajista.

20.6. Tarjousten vertailu

Tarjouksista on valittava kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous eli se tarjous, joka on hinnaltaan halvin, kustannuksiltaan edullisin tai hinta-laatusuhteeltaan paras, käyttäen ainoastaan tarjouspyynnössä ilmoitettuja vertailuperusteita.

Vertailun toteuttaminen ja vertailun lopputulos kuvataan hankintapäätöksessä ja vertailuperusteiden käyttäminen perustellaan siten, että kuvataan keskeisimmät perusteet, joilla tarjousten vertailu on tehty.

21. Hankinnan keskeyttäminen

Hankinta voidaan keskeyttää vain todellisesta ja perustellusta syystä. Hankinnan keskeyttämisestä on tehtävä hankintapäätös, johon liitetään muutoksenhakuohjeet. Keskeyttämisspätös on annettava tiedoksi, kuten hankintapäätös.

Hankinnan keskeyttämisen perusteet:

- Ei ole saatu lainkaan osallistumishakemuksia tai tarjouksia tai mikään tarjouksista ei vastaa tarjouspyyntöä
- Kaikki tarjoukset ovat liian kalliita, ylittävät hankintaan varatun määrärahan
- Olosuhteet (rahoitustilanne, hankintatarve, muut suunnitelmat) ovat muuttuneet tarjouskilpailun aikana
- On saatu vain yksi tarjous, joten ei ole todellista kilpailutilannetta
- Hankinnassa on tehty menettelyvirhe
- Tarjouspyyntö on epäselvä, virheellinen tai tulkinnanvarainen

Jos hankinta keskeytetään sen jälkeen, kun tarjoukset on saatu ja avattu, on järkevää määritellä tarjousasiakirjat salassa pidettäviksi. Tällä varmistetaan se, että kilpailevat tarjoajat eivät voi hyötyä toistensa tarjoustiedoista, jos hankinta kilpailutetaan uudestaan.

22. Hankintapäätös

Ehdokkaiden ja tarjoajien asemaan vaikuttavista ratkaisuista sekä tarjousmenettelyn ratkaisuista on tehtävä kirjallinen hankintapäätös, joka on aina perusteltava. Jos käytetään halvin hinta -perustetta, on sen käyttö perusteltava hankinta-asiakirjoissa, hankintapäätöksessä tai hankintaa koskevassa kertomuksessa.

Myös suora hankinnasta on tehtävä hankintapäätös, mutta hankintapäätöstä ei tarvitse hankintalain mukaan tehdä hankintalain 41 §:n lisätilauksesta (tarkoituksena on aikaisemman toimituksen tai laitteiston osittainen korvaaminen tai laajentaminen). Hankintapäätöstä ei tarvitse tehdä myöskään hankinnan väliaikaisesta järjestämisestä tai puitejärjestelyyn perustuvasta hankinnasta, joka tehdään ilman kilpailutusta tai EU-kynnysarvon alittavasta kevennetystä kilpailutusta.

Hankinnasta laaditaan kirjallinen esitys hankintapäätökseksi. Hankintapäätöksen tekee henkilö, toimitus- tai viranhaltija, jolla on hallintosäännön mukaisesti ratkaisovalta hyväksyä. Päätöksentekijä ei saa olla esteellinen.

Vastuu tehdystä hankintapäätöksestä on päätöksentekijällä. Esittelijä vastaa siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty. Hankintapäätöksessä on päättäjän nimi ja asema ja päiväys. Hankintapäätös allekirjoitetaan sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.

Päätöksestä tai siihen liittyvistä asiakirjoista on käytävä ilmi ratkaisuun olennaisesti vaikuttavat seikat. Esimerkki hankintapäätöksestä on liitteenä 4.

Hankintapäätös perusteluineen ja muutoksenhakuohjeineen on annettava tiedoksi kaikille tarjouksen jättäneille sekä niille, joita asia koskee, viipymättä hankintapäätöksen tekemisen jälkeen. Päätös julkaistaan myös kaupungin verkkosivuilla.

22.1. Hankintapäätöksen sisältö

Hankintapäätökseen on sisällytettävä vähintään seuraavat tiedot:

- Voittaneen tarjoajan nimi
- Hankinnan kohde ja määrä
- Valittu hankintamenettely sekä selvitys siitä, miten hankinnasta on ilmoitettu
- Hankinnan kokonaishinta kaikkine kuluineen ilman arvonlisäveroa
- Ehdokkaan tai tarjoajan tai tarjouksen poissulkemisen perusteet
- Keskeiset perusteet, joilla hyväksytyjen tarjousten vertailu on tehty (tarjouspyynnössä ilmoitetut valinta- ja vertailuperusteet)
- Tiedot vertailuperusteiden soveltamisesta sellaisella tarkkuudella, että tarjoajille käy ilmi oma sijoittuminen suhteessa muihin tarjoajiin (tarjousten avauspöytäkirja, tarjousvertailu)
- Perustelut halvimman hinnan käyttämiselle palveluhankinnassa, jos perustelut eivät ole hankintakertomuksessa tai muussa hankinta-asiakirjassa
- Tieto siitä, että hankintasopimus syntyy kirjallisen sopimuksen allekirjoittamisella
- Päätöksen tekijän ratkaisovalta (Hallintosääntö)
- Tieto pakollisen odotusajan pituudesta (Hankintalaki 129 §, EU-hankinnat)
- Liitteeksi muutoksenhakuohjeet

22.2. Muutoksenhaku

Hankintapäätökseen tai muuhun hankintamenettelyssä tehtyyn ratkaisuun tyytymätön voi vaatia hankintalain 132–135 §:n mukaan hankintaoikaisua. Hankintaoikaisua voi vaatia hankintayksiköltä kirjallisesti tarjouskilpailuun osallistunut tarjoaja tai osallistumishakemuksen tehnyt ehdokas tai muu taho, jota asia koskee. Kansalliset kynnyсарvot ylittävissä hankinnoissa muutoksenhaku tapahtuu hankintalain mukaisella hankintaoikaisuvaatimuksella tai valituksella markkinaoikeuteen. Muutoksenhakukeinot ovat rinnakkaiset eivätkä sulje toisiaan pois. Myös muutoksenhaku aika alkaa kulua niissä samanaikaisesti.

Se mikä muutoksenhakuohje päätökseen liitetään, määräytyy hankintailmoitukseen hankinnalle merkityn ennakoitun arvon mukaisesti. Jos siis hankintailmoituksessa on ilmoitettu hankinnan olevan kansallisen kynnyсарvon ylittävä hankinta, noudatetaan muutoksenhakuohjeessa hankintailmoitusta, vaikka valittu tarjous olisikin jäänyt kansallisen kynnyсарvon alapuolelle.

Hankintapäätökseen liitettävä muutoksenhakuohje:

Pienhankinnat	oikaisuohje eli ohje hankintaoikaisua koskevan oikaisuvaatimuksen tekemisestä hankintayksikölle
Kansallisen kynnyсарvon tai EU-kynnyсарvon ylittävä hankinnat	valitusosoitus eli ohje muutoksenhakua varten markkinaoikeudelle ja ohje hankintaoikaisua koskevan oikaisuvaatimuksen tekemisestä hankintayksikölle

22.3. Hankintaoikaisu

Hankintayksikkö voi itse poistaa virheellisen päätöksensä tai peruuttaa muun hankintamenettelyssä tehdyn ratkaisun, jolla on oikeudellisia vaikutuksia ehdokkaiden tai tarjoajien asemaan, ja ratkaista asian uudelleen (hankintaoikaisu), jos päätös tai muu hankintamenettelyssä tehty ratkaisu perustuu lain soveltamisessa tapahtuneeseen virheeseen tai jos asiaan on tullut sellaista uutta tietoa, joka voi vaikuttaa päätökseen, ratkaisuun tai hankintasopimuksen tekemisen edellytyksiin.

Päätöksen tai ratkaisun oikaiseminen ei edellytä asianosaisen suostumusta.

Hankintayksikkö voi ottaa hankintaoikaisun käsiteltäväkseen omasta aloitteestaan tai asianosaisen vaatimuksesta. Hankintayksikön on ilmoitettava hankintaoikaisun vireilletulosta välittömästi niille, joita asia koskee, vähintään kaikille tarjouskilpailuun osallistuneille.

Asianosaisen on esitettävä vaatimus hankintaoikaisun vireilletulosta 14 päivän kuluessa siitä, kun asianosainen on saanut tiedon hankintayksikön päätöksestä tai muusta hankintamenettelyssä tehdystä ratkaisusta. Tiedoksisaantipäivää ei lasketa mukaan valitusaikaan. Hankintayksikkö voi itse ottaa hankintapäätöksen tai ratkaisun korjattavakseen 90 päivän kuluessa siitä, kun hankintaoikaisun kohteena oleva päätös tai ratkaisu on tehty.

Jos hankintapäätös hankintaoikaisun perusteella muuttuu, tulee uuteen päätökseen liittää uudelleen muutoksenhakuohjeet. Mikäli perustetta alkuperäisen hankintapäätöksen muuttamiselle ei ole ja päätetään, ettei alkuperäistä hankintapäätöstä muuteta, ei päätökseen liitetä muutoksenhakuohjetta.

23. Tilaajavastuulaki

Lakia tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (1233/2006, tilaajavastuulaki) sovelletaan sekä kansallisiin että pienhankintoihin.

Tilaajavastuulaki koskee yli 9 000 euron arvoista työtä, joka tehdään tilaajaorganisaatiossa tai yli 10 päivän vuokratyötä. Työn tulee liittyä tilaajan työtiloissa tai työkohteessa tavanomaisesti suoritettaviin tehtäviin tai kuljetuksiin.

Jos tilaajavastuulain edellytykset täyttyvät, valitulta toimittajalta tulee vaatia ennen sopimuksen/tilauksen tekemistä tilaajavastuulain mukaiset selvitykset (kaupparekisteri-, ennakkoperintärekisteri- ja työnantajarekisteriote, todistus verojen ja eläkevakuutusten maksamisesta, selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta ja työterveyshuollon järjestämisestä).

24. Hankintaa koskeva sopimus

Hankintapäätöksen ja odotusajan jälkeen hankinnasta on tehtävä sopimus. Sopimus syntyy vasta erillisen kirjallisen sopimuksen tekemisellä, ei hankintapäätöksen tiedoksiannon perusteella. Sopimus tehdään tarjouspyynnön liitteenä olleen sopimusluonnoksen tai vakiosopimusehtojen pohjalta ja siihen kirjoitetaan kaikki hankinnan edellyttämät tiedot ja ehdot.

Hankintasopimuksen on hyvä sisältää vähintään seuraavat tiedot (hankinnan luonne huomioon ottaen):

- Sopimuksen numero (esimerkiksi asianhallintajärjestelmän asianumero)
- Sopijapuolten nimet, yhteystiedot ja – henkilöt sekä y-tunnukset
- Hankinnan kohteen kuvaus ja vaatimukset
 - Hankittavat tuotteet/palvelut
 - Tuotekoodit ja määrät
 - Tekniset vaatimukset
 - Palvelukuvaukset
- Osapuolten vastuut ja velvoitteet
- Hintatiedot
 - Yksikköhinnat / Kokonaishinnat
 - Indeksiehto
- Toimitusaika tai sopimuskausi
- Toimitusehto (tarkka toimitusosoite ja muut toimitusta koskevat tiedot)
- Maksuehto
- Verkkolaskutusohjeet
- Palveluhankinnassa laadun seurantaan liittyvät asiat
- Seuraamukset toimittajan virheestä tai viivästyksestä
- Vahingonkorvaus
- Mahdolliset immateriaalioikeudet
- Luottamuksellisuus, tietoturva
- Sopimuksen purkaminen, irtisanominen, siirto ja muuttaminen
- Asiakirjojen pätevyysjärjestys
- Erimielisyyksien ratkaiseminen

- Sovellettava laki
- Sopimusehdot, JYSE, JIT, KSE tai YSE
- Muut tarvittavat tiedot
- Päiväykset ja allekirjoitukset

On tärkeää varmistaa, että tuotteiden ja palvelujen vaatimuksenmukaisuutta, kestävyttä/vastuullisuutta, vaikuttavuutta ja muuta sopimusehtojen toteutumista valvotaan sopimuskaudella.

Valvontaa voidaan tehdä esimerkiksi pyytämällä toimittajaa raportoimaan säännöllisin väliajoin sopimuksessa sovitusta tiedoista ja käsittelemällä vaatimusten noudattamista ja raportointitietoja toimittajayhteistyötapaamisissa, työmaakokouksissa jne. Raportointivelvollisuuden sisältövaatimukset on tärkeä käydä läpi tarjoajien kanssa jo markkinavuoropuhelussa, jolloin voidaan varmistua siitä, että tarjoajien järjestelmät kykenevät tuottamaan vaaditut raportit.

Muita valvontakeinoja ovat pistokokeiden tekeminen, toimittajalle lähetettävä itsearviointikysely, hankintayksikön tekemä tarkastus tai kolmannen riippumattoman tahon toimittama auditointi. Tarkastusoikeus voidaan sopimuksessa ulottaa tarvittaessa myös toimittajan alihankkijoihin.

Sopimushallintaan liittyviä tehtäviä

- Hankintasopimuksen vastuuhenkilön määrittäminen ja vastuuhenkilön toimivallan rajat
- Sopimusluonnoksen laatiminen, neuvottelut, sopimuksen viimeistely, allekirjoituksesta huolehtiminen, jakelu, tiedoksianto sekä sopimuksen katselmointi
- Sopimusmuutosten laatiminen ja hyväksyttäminen
- Sopimuksen toimeenpanon, toteutusaikataulun ja/tai projektisuunnitelman seuranta, toimituksen tai palvelutuotannon valvonta, vastaanoton, testauksen ja koulutuksen järjestäminen ja sopimusriskienhallinta
- Sopimuksen toimeenpanoon liittyvien ongelmien ja erimielisyyksien selvittäminen viipymättä ja siirtäminen tarvittaessa ylemmälle tasolle, kirjallinen reklamointi tarvittaessa kohtuullisessa ajassa
- Sopimuksen laskutuksen ja varojen käytön seurannan järjestäminen sekä tarvittaessa laskujen asiallinen tarkastaminen ja hyväksyminen
- Sopimuksen toteuttamisessa käytettävän hankintayksikön omaisuuden sekä takuuajan ja vakuuksien valvonnan järjestäminen, hankinnan kohteen vakuuttaminen (esim. ajoneuvot)
- Sopimuksen toimeenpanoon liittyvä dokumentointi ja viestintä osapuolille ja sidosryhmille

Sopimukset tallennetaan asianhallintajärjestelmään sopimusten hallintaan ja allekirjoitetaan ensisijaisesti sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.

25. Hankinta-asiakirjojen julkisuus

Hankinta-asiakirjat tulevat julkisiksi julkisuuslain mukaisesti hankinnan arvosta riippumatta.

Asiakirja	Julkiseksi tulemisen ajankohta
Tarjouspyyntö	Tarjouspyyntö tulee julkiseksi kaikille, kun se on allekirjoitettu tai vastaavalla tavalla varmennettu, lukuun ottamatta salassa pidettäviä tietoja
Hankintapäätös perusteluineen	Hankintapäätös tulee julkiseksi kaikille, kun hankintapäätös on allekirjoitettu tai vastaavalla tavalla varmennettu, lukuun ottamatta salassa pidettäviä tietoja Asianosaisilla eli mm. tarjouskilpailuun osallistuneilla tarjoajilla on oikeus saada tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä lukuun ottamatta salassa pidettäviä tietoja. Tieto tarjousten vertailussa käytetystä kokonaishinnasta on kuitenkin aina annettava asianosaisille tietosuojavelvoitteet huomioiden.
Osallistumishakemukset, tarjoukset ja muut hankintaa koskevat asiakirjat	Osallistumishakemukset, tarjoukset ja muut hankintaa koskevat asiakirjat tulevat julkiseksi kaikille, kun hankintaa koskeva sopimus on tehty lukuun ottamatta salassa pidettäviä tietoja. Asianosaisilla eli mm. tarjouskilpailuun osallistuneilla tarjoajilla on oikeus saada tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä lukuun ottamatta salassa pidettäviä tietoja

26. Hankinta-asiakirjojen säilytys

Hankintaan kuuluvat alkuperäiset hankinta-asiakirjat/hankinnan tietoaineistot (hankintailmoitukset, tarjouspyynnöt, tarjouspyynnön kysymykset ja vastaukset, tarjoukset ja niiden täsmennykset, avauspöytäkirjat, tarjoajien arviointipöytäkirjat, hankintapäätökset, perustelumuistiot, sopimukset, sopimusmuutokset, tilaukset, tilausvahvistukset, reklamaatiot, sopimuskaudella pidettyjen kokousten muistiot ym.) diarioidaan hankinnasta asianhallintajärjestelmään avattua asianumeroa käyttäen (asianumero/ vuosi). Asiakirjat säilytetään hankintakohtaisesti yhdistettynä asianhallintajärjestelmässä tiedonohjaussuunnitelman mukaisesti. Hankinnan tietoaineistoja suositellaan säilytettäväksi 10 vuoden ajan asian ratkaisusta, kuitenkin koko sopimuskauden ajan, jos sopimuskausi on em. aikaa pitempi. Laskut säilytetään osana taloushallinnon tietoaineistoja. Ne tarjoukset, jotka eivät ole johtaneet sopimukseen tai tilaukseen, säilytetään muiden kyseisen hankinnan tietoaineistojen yhteydessä. Tietoaineisto, jota ei ole määrätty tiedonohjaussuunnitelmassa pysyvästi säilytettäväksi, tulee hävittää järjestelmästä sille määrätyn säilytysajan jälkeen siten, että tietosuoja ja tietoturva on varmistettu.

27. Hankintaprosessi asian- ja sopimuksenhallintajärjestelmässä

Kaikille kansallisen kynnyksarvon ylittäville hankinnoille ja sellaisille hankinnoille, joista laaditaan hankintasopimus, avataan oma asianumero asianhallintajärjestelmään. Muut hankinnat voidaan kirjata tulosityksikön hankintoja koskevalle yhteiselle asianumerolle.

Asianumerolle viedään kaikki hankintaan liittyvät asiakirjat. Sopimus viedään asianhallintajärjestelmän sopimusten hallintaan, sopimus allekirjoitetaan ensisijaisesti sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.

Kuva 4. Hankintaprosessi asian- ja sopimuksenhallintajärjestelmässä

28. Hyödyllisiä linkkejä ja lähteitä:

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161397>

Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161398>

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö (JHNY) <https://www.hankinnat.fi/>

Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162418>

Julkisten hankintojen käsikirja 2023

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165114/VM_2023_60.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus KEINO

<https://www.hankintakeino.fi/fi>

Kriteeripankki <https://kriteeripankki.fi/>

Motiva https://www.motiva.fi/julkinen_sektori

Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80010/3_2017_Opas_Sosiaalisesti_vastuulliset_hankinnat_31052017_WEB.pdf

Varautuminen hankinnoissa <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2178-varautuminen-hankinnoissa>

Vaikuttavuuden hankinta <https://media.sitra.fi/app/uploads/2017/02/Selvityksia115-2.pdf>

1. Hankintoja ohjaava lainsäädäntö

1.1. Hankintalainsäädäntö ja käsitteet

Julkisia hankintoja koskee kolme keskeistä lakia ja niitä vastaavat direktiivit sekä muutoksenhakua koskeva direktiivi:

- laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016)
- vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelualalla toimivia hankintayksiköitä koskeva ns. erityisalojen hankintalaki (1398/2016)
- puolustus- ja turvallisuushankintojen osalta säännökset ovat niitä koskevassa hankintalaissa eli ns. PUTU-laissa (1531/2011)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit 2014/23/EU, 2014/24/EU ja 2014/25EU sekä 2007/66/EY.

Lisätietoja hankintalainsäädännön soveltamisesta ja tulkinnasta saa hankintalakeja koskevasta hallituksen esityksestä HE 108/2016 ja eduskunnan talousvaliokunnan mietinnöstä 31/2016 sekä hankintalakiin tehtyjä muutoksia koskevista hallituksen esityksistä (HE 244/2020 ja HE115/2022).

1.2. Kaikille yhteinen julkisissa hankinnoissa noudatettava lainsäädäntö

Hankintayksiköiden on noudatettava julkisia hankintoja tehdessään lisäksi seuraavia säädöksiä:

- laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
- liikesalaisuuslaki (595/2018)
- EU:n yleinen tietosuoja-asetus ((EU) 2016/679)
- laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019)
- EU:n tietosuojadirektiivi ((EU) 2016/680)
- tietosuojalaki (1050/2018)
- laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018)
- hallintolaki (434/2003)
- laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (1233/2006)
- laki kaupallisten sopimusten maksuehdoista (30/2013)
- arvonalisäverolaki (1501/1993)
- kansainvälinen julkisten hankintojen instrumentti eli vastavuoroisuusasetus ((EU) 2022/1031).

1.3. Teemakohtaisia säädöksiä

Hankintoihin liittyvissä muissa laeissa on myös määräyksiä, jotka tulee ottaa huomioon hankintoja tehtäessä joko hankinnan kohteen määrittelyn, hinnoittelun, vastuullisuuden tai muusta näkökulmasta.

- hankintalaki 108 §: Sosiaali- ja terveystalveluja hankittaessa tulee ottaa huomioon myös kyseistä palvelua koskeva lainsäädäntö
- EU:n saavutettavuusdirektiivi ((EU) 2016/2102), saavutettavuusvaatimukset.
- Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (306/2019), saavutettavuusvaatimukset
- EU:n esteettömyysdirektiivi, ((EU) 2019/882,) esteettömyysvaatimukset
- laki ajoneuvo- ja liikennepalveluhankintojen ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimuksista (740/2021), ympäristö- ja energiatehokkuusvaatimukset
- elintarvikemarkkinalaki (1121/2018), mm. maksuaikaa koskeva vaatimus
- jätelaki (646/2011), mm. markkinakartoitusta ja hankinnan jakamista koskeva vaatimus sekä sidosyksikköäsitteen määrittelyä koskeva poikkeus
- laki työvoimapalveluiden järjestämisestä (380/2023), mm. työvoimakoulutuksen yhteishankinta

1.4. Muu julkisia hankintoja koskeva lainsäädäntö kunnille

Kuntien hankintoihin liittyy edellä kuvattujen lakien lisäksi mm. Kuntalaki (410/2015). Kuntalain mukaan kunnan hallintosäännössä annetaan tarpeelliset määräykset muun ohella myös sisäisestä valvonnasta, riskienhallinnasta ja sopimusten hallinnasta.

Vastuullisia hankintakriteereitä

Kestävä eli vastuullinen hankinta tarkoittaa ympäristö- eli ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen vastuun eli kestävyden tavoitteiden edistämistä ja näihin liittyvien näkökohtien huomioon ottamista hankintoja tehtäessä. Vastuullisuus tulee ottaa huomioon hankinnan kaikissa vaiheissa; suunnittelussa, hankinnan vähimmäisvaatimuksissa ja vertailukriteereissä sekä sopimusehdoissa. Vuonna 2020 julkaistun [Kansallisen julkisten hankintojen strategian](#) visio on, että ”Suomi on 2020-luvulla eurooppalainen edelläkävijä julkisten hankintojen johtamisessa, osaamisessa tiedon hyödyntämisessä, innovatiivisuudessa sekä taloudellisessa, ekologisessa ja sosiaalisessa vastuullisuudessa”. Julkisten hankintojen merkittävä ostovolyymi mahdollistaa fiksusti käytettynä koko kansantaloudelle merkityksellisen yhteiskunnallista vaikuttavuuden saavuttamisen ja parantaa julkisen talouden kestävyttä.

Kriteeripankista (www.kriteeripankki.fi) on mahdollista hakea hankinnoissa sovellettavia vastuullisuuskriteereitä hankittavan tuotteen tai palvelun sekä hankinnassa huomioitavan vastuullisuustavoitteen perusteella. Julkisissa hankinnoissa on mahdollista hyödyntää palveluille ja tuotteille tietyin perustein myönnettäviä vastuullisuussertifikaatteja, asiakirjoja tai todistuksia, esimerkiksi ympäristömerkit. Vaadittavan ympäristömerkin tulee liittyä hankinnan kohteeseen ja sen tulee olla avoimesti vahvistettu, puolueettomin ja syrjimättömin perustein todennettava ja kaikkien saatavilla. Lisäksi tulee hyväksyä, että tarjoaja voi osoittaa hankinnan kohteelle asetettujen vaatimusten täyttymisen myös joillakin muilla asianmukaisilla tavoilla. Näitä voivat olla esimerkiksi muut vastaavat merkit tai valmistajan tekniset asiakirjat.

Ekologisesti kestävät hankinnat

Jämsän kaupunkistrategiassa on tavoitteeksi määritelty, että Jämsä on hiilineutraali vuonna 2035. Tavoitteen saavuttamiseksi tulee hankinnoissa edistää hankintojen ekologista kestävyttä. Hankinnan valmistelun yhteydessä tehdään tarkastelu ekologisuuuden näkökulmasta ja kartoitetaan markkinoilla olevia vaihtoehtoja.

Hankinnoissa otetaan huomioon, hankinnan kohde ja laajuus huomioiden, seuraavat ekologista kestävyttä edistävät toimenpiteet:

- Energiatehokkuuden edistäminen => energiankulutuksen vähentäminen ja energiätehokkuuden lisääminen
- Vähähiilisyden edistäminen => ilmaston lämpenemisen ja kasvihuonekaasupäästöjen (mm. CO₂) vähentäminen, fossiilisen energian tuotannon ja käytön vähentäminen, uusiutuvan energiantuotannon ja käytön lisääminen, ruokahävikin vähentäminen ja kasvisruoan käytön edistäminen
- Kiertotalouden edistäminen ja materiaalitehokkuuden edistäminen => materiaalikierron, kierrätyksen ja uusiokäytön edistäminen, jätteiden määrän ja haitallisuuden vähentäminen, tuotteen elinkaaren ja käyttöiän pidentäminen, käytön intensiteetin lisääminen (yhteiskäyttö, vuokraus), uusiutumattomien luonnonvarojen käytön vähentäminen, uusiutuvien luonnonvarojen järkevä käyttö
- Haitallisten aineiden käytön vähentäminen

- Kestävän ruokajärjestelmän edistäminen => hyvien viljelymenetelmien edistäminen, elintarviketurvallisuuden edistäminen, eläinten hyvinvoinnin edistäminen, ravitsemussuositusten käytön edistäminen
- Luonnon monimuotoisuuden edistäminen => kestävien tuotantotapojen edistäminen
- Rehevöitymisen ehkäisy
- Ilmansaasteiden vähentäminen
- Vesistön ja maaperän pilaantumisen ehkäisy

Selvitä, onko hankinnassa mahdollista käyttää kriteereinä:

- ympäristösertifikaattia tai ympäristömerkkiä
- toimijan ympäristönhallintajärjestelmää
- teknisiä määrittelyjä hankinnan kohteelle (esim. päästöluokka)
- toiminnallisia määrittelyjä hankinnan kohteelle (esim. energiatehokkuus, kierrätettävyys)
- toimittajan referenssejä aiemmista kestävästä ja ympäristöystävällisistä toteutuksista
- ympäristö- ja laadunhallintasuunnitelmaa
- elinkaarikustannuksia
- huomioi hankinnan suunnittelussa myös markkinoilla olevien eri vaihtoehtojen ympäristökuormitus elinkaaren aikana (raaka-aine → valmistus → kuljetus → käyttö → poisto/kierrätys)

Muista seurata kriteerien toteutumista sopimuskauden aikana!

Ekologista kestävyttä edistäneiden kilpailutusten osalta toimialat raportoivat logistikolle vuosittain (käsittely vuoden ensimmäiseen hankintatyöryhmässä) niiden hankintojen määrän, joissa ekologisen kestävyden toimenpiteitä on huomioitu.

Sosiaalisesti kestävät hankinnat

Hankinnoissa otetaan huomioon, hankinnan kohde ja laajuus huomioiden, seuraavat sosiaalista kestävyttä edistävät toimenpiteet:

- Oikeudenmukaisten työolojen edistäminen => Ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien noudattamisen edistäminen sekä ihmisarvoisen työn edistäminen, esim. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten noudattaminen; Vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteiden eli code of conduct -liitteen käyttäminen
- Työperäisen hyväksikäytön torjuminen => **Tilajavastuulain selvitysten pyytäminen**, ulkomaisen työvoiman työnteko-oikeuden selvittäminen, työntekijän työoikeuksien noudattaminen
- Hankinnoilla työllistämisen edistäminen => Muita heikommassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden (nuoret, pitkäaikaistyöttömät, iäkkäät, vammaiset, osatyökykyiset, ulkomaiset työntekijät, maahanmuuttajat) työllistämisen edistäminen työpaikkojen tai oppisopimuspaikkojen avulla tai työkokeilun tai työharjoittelun avulla
- Hankinnan varaaminen työkeskuksille, **selvitä onko Työvalmennussäätiö Avituksella mahdollisuus osallistua hankinnan kohteen tai sen osan toteuttamiseen**
- Esteettömyyden, saavutettavuuden ja kaikille sopivan suunnittelun (design for all) edistäminen, **pyydä tarvittaessa lausunto esimerkiksi vammaisneuvostolta**
- Reilun kaupan edistäminen
- Monimuotoisuuden ja tasa-arvon edistäminen työympäristöissä

Taloudellisesti kestävätk hankinnat

Ennen hankintaa on tehtävä hankinnan tarveharkinta, lisäksi on tarkastettava olemassa oleva budjetti. Hankintaa on syytä tarkastella pitkällä tähtäimellä ja huomioida hankintaan ja sen sisältöön sopiva sopimuskauden pituus. Mikäli hankinta on tarve toteuttaa, otetaan hankinnassa, hankinnan kohde ja laajuus huomioiden, huomioon seuraavat taloudellista kestävyyttä edistävät toimenpiteet:

- Pk-yritysten huomioiminen => Hankinnan jakaminen osiin, markkinavuoropuhelun järjestäminen
- Palvelunkäyttäjien osallistuminen hankinnan valmisteluun => Osallistamistoimet, kuten asiakkaiden kuuleminen, asiakasraati
- Markkinakartoitusten tekeminen ja markkinavuoropuhelujen käyminen
- Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuminen => **Tilaajavastuulain selvitysten, velvoitteidenhoitoselvitysten ja rikosrekisteriotteiden pyytäminen**, verojen ja eläkevakuutusmaksujen maksamisen selvittäminen, alihankkijoiden ketjutuksen kieltö
- Työperäisen hyväksikäytön torjuminen
- Huoltovarmuuden ja varautumisen edistäminen (ks. Kuntaliiton opas: Varautuminen hankinnoissa 2022)
- Kustannustehokkuuden edistäminen
- Elinkaarikustannuslaskelmien hyödyntäminen

Sopimusaikana on tärkeää seurata, että laskutus on sopimuksen mukaista (esim. laskutuslisät).

VALMISTELU JA VUOROPUHELU

- Hankinnan tavoitteiden määrittely
- Hankinnan ennakoidun arvon laskeminen
- Uusien innovatiivisten ratkaisujen kartoitus
- Tarvittaessa markkinakartoitus
- Tarvittaessa tietopyyntö tai ennakoilmoitus HILMA-ilmoituskanavaan
- Vuoropuhelu potentiaalisten tarjoajien tai ehdokkaiden kanssa
 - Erityisesti EU- hankinnoissa
 - Vähintään kolmen toimijan kanssa
- Hankinta-asiakirjaluonnosten luettaminen toisilla
- Valinta- ja vertailuperusteiden määrittely hankinnan tavoitteiden pohjalta

TARJOUSKILPAILU

- Hankintalainsäädännön mukainen kilpailutus
 - Pienhankinnoissa kaupungin hankintaohjeen mukainen kilpailutus
- Sähköisen kilpailutusjärjestelmän käyttäminen
- Hankintailmoitus julkaistaan myös kaupungin verkkosivuille (tarjouspyynnöt - välilehti)
- Ilmoitus potentiaalisille tarjoajille erikseen, kun hankintailmoitus on julkaistu
- Tarjouspyynnössä ilmoitettava hankinnassa sovellettavat yleiset sopimusehdot
- Tarjouspyynnössä on ilmoitettava tarjousten vertailuperusteet

HANKINTAPÄÄTÖS

- Hankintapäätös tehdään asianhallintajärjestelmässä
 - Päätös julkaistaan myös kaupungin verkkosivuille
- Huomioitava kaupungin hankintaohjeen ja hallintosäännön mukainen päätösvalta
- Hankintapäätökseen liitettävä oikeat muutoksenhakuohjeet riippuen siitä, onko hankinta EU- tai kansallinen hankinta vai pienhankinta
 - Puitejärjestelyn sisäisissä kilpailutuksissa eli minikilpailutuksissa muutoksenhakuohje EU- ja kansallisten hankintojen mukainen riippumatta hankinnan arvosta
- Hankintapäätös on perusteltava (tarjouspyynnössä ilmoitetut vertailuperusteet)
- Päätös liitteineen ja muutoksenhakuohjeet toimitettava asianosaisille
- Päätöksestä on käytävä ilmi päätöksen tekijän ratkaisovalta (Hallintosääntö)

TILAAJAVASTUULAKI JA MUUT VELVOITTEET

- Tilajavastuulain mukaisten ja muiden velvoitteiden (mm. rikosrekisteriotteiden) tarkistaminen valitulta tarjoajalta, jos tarkistusta ei ole tehty ennen hankintapäätöksen tekemistä

HANKINTASOPIMUS

- Hankintasopimukseen tulee ottaa vähintään kaikki keskeiset ehdot tarjouspyyntö- ja tarjousasiakirjoista
- Omissa liitteissään kannattaa olla sopimushinnat, yhteyshenkilöt, palvelukuvaukset, vastuunjakotaulukot, yleiset sopimusehdot, jne.
- Huomioitava kaupungin hallintosääntö sopimuksen allekirjoittamisessa (käytännössä sopimuksen allekirjoittaa hän, joka on tehnyt päätöksen hankinnasta, ellei hallintosäännössä ole toisin ilmaistu)
- Tarvittaessa ennen sopimuksen allekirjoittamista pidetään sopimuskumppanin kanssa sopimus-/urakkaneuvottelu, neuvottelusta laadittu pöytäkirja liitetään sopimukseen
- Hankintasopimus allekirjoitetaan sähköisesti asianhallintajärjestelmässä ja tallennetaan asianhallintajärjestelmän sopimushallintaan

SOPIMUSKAUSI

- Sopimuskausi alkaa hankintasopimuksen mukaisesti
- Sopimuksesta ja sen keskeisistä ehtoista informoitava kaupungin sisällä ja tarvittaessa informoitava myös kaupungin tytäryhteisöjä
- Sopimuskaudella optiokausien käyttöönotoista ja merkittävistä muutoksista tehdään päätös kaupungin päätöksentekojärjestelmässä
 - Päätös julkaistaan myös kaupungin verkkosivuille

SOPIMUKSEN VALVONTA JA SEURANTA

- Sopimuksen valvontaan ja seurantaan varattava riittävä resurssi
- Sopimuksen valvontaan ja seurantaan nimettävä vastuuhenkilö ja hänelle varahenkilö
- Tärkeää huolehtia siitä, että sopimuskumppani toimii sopimuksen mukaisesti
 - Tarvittaessa sopimuskumppanin huomauttaminen epäkohdista; jos merkittäviä epäkohtia tai pelkkä huomauttaminen ei riittänyt, kirjallisen reklamaation tekeminen kohtuullisessa ajassa
- Laskun asiastarkastajan on tarkistettava, että lasku on sopimuksen mukainen
 - Sopimushinnat ja/tai -alennusprosentit, maksuehto sekä viivästyskorkoprosentti
- Laskun hyväksyjän on huolehdittava siitä, että laskun asiastarkastaja tarkistaa laskun sopimuksenmukaisuuden (esim. hankittu tavara on toimitettu)
- Perusteettomia hinnankorotuksia ei hyväksytä

UUDEN HANKINNAN VALMISTELU

- Uuden hankinnan valmistelu (riippumatta siitä, tehdäänkö hankinta kilpailuttamalla vai muuten) on aloitettava hyvissä ajoin
 - Yleensä 6-12 kuukautta ennen uuden hankinnan sopimuskauden alkua

SOPIMUSKAUDEN PÄÄTTYMINEN

- Jos sopimuskausi päättyy ilman irtisanomista tai purkamista, on sopimuskauden päättymiseen varauduttava ajoissa
 - Jos kyse muusta kuin tavarasta, arvioidaan, tehdäänkö omana työnä vai ostetaanko ulkoa
 - Jos kilpailutetaan, niin kilpailutuksen valmistelu aloitettava ajoissa
- Jos sopimus joudutaan irtisanomaan, on irtisanominen tehtävä sopimuksen mukaisesti
 - Tarvittaessa irtisanominen perusteltava
 - Irtisanomisesta tehtävä päätös kaupungin päätöksentekojärjestelmässä; päätöksentekijä hallintosäännön ja alkuperäisen hankintapäätöksen mukaisesti
 - Päätös julkaistaan kaupungin verkkosivuille
- Jos sopimus puretaan, niin purkaminen tehtävä sopimuksen mukaisesti
 - Purkaminen on aina äärimmäinen keino sopimuksen päättämiseen ja vaatii erittäin painavat perusteet
 - Purkaminen aina perusteltava
 - Purkamisesta tehtävä päätös kaupungin päätöksentekojärjestelmässä; päätöksentekijä hallintosäännön ja alkuperäisen hankintapäätöksen mukaisesti
 - Päätös julkaistaan kaupungin verkkosivuille
- Sopimuskauden päättymisestä informoitava kaupungin sisällä ja tarvittaessa informoitava myös kaupungin tytäryhteisöjä

Liitteet

- Liite 2 Avauspöytäkirja / Kuljetuspalveluiden hankinta 2024-2026 (2)
- Liite 3 Tarjousvertailu / Kuljetuspalveluiden hankinta 2024-2026 (2)

Kuljetuspalveluiden hankinta 2024-2026 (2)

Elvoi 23.11.2023 § 159
1349/02.08.00/2023

Valmistelija: kau, ...

Elinvoimatoimi on pyytänyt tarjouksia vuosien 2024 - 2026 kuljetuspalveluiden hankinnasta kunnallistekniikan rakentamiseen ja kunnossapitotöihin.

Hankintailmoitus on julkaistu HILMA:ssa (hankintailmoitukset.fi) 11.10.2023 ja TED:ssä (EU:n virallisen lehden verkkoversio) 11.10.2023. Lisäksi se on julkaistu kaupungin verkkosivuilla. Kilpailutus on toteutettu sähköisessä tarjouspalvelussa, tarjouspyyntöasiakirjat on julkaistu osoitteessa tarjouspalvelu.fi.

Hankinta on EU - kynnysarvon ylittävä palveluhankinta. Hankintamuotona on käytetty avointa menettelyä. Tarjouksia pyydetään yksikköhintoina. Yksikköhinnat on sidottu maarakennuskustannusindeksiin, ensimmäinen tarkistus tehdään 1.7.2024 alkaviin suoritteisiin.

Tarjousaika päättyi 20.11.2023 klo 12.00, määräaikaan mennessä saapui kaksitoista (12) tarjousta.

Hankinta on jaettu seitsemään ryhmään:

- 1A: TYÖMAAHUOLTO / KUNNOSSAPITO 1 (vaihtolava- ja nosturityöt ym.)
- tarjoushinta = kuljettaja + kuorma-auto + vaihtolava + nosturi
 - kuorma-auto voi olla 2-, 3-, 4- tai 5-akselinen
- 1B: TYÖMAAHUOLTO / KUNNOSSAPITO 2 (kastelutyöt ym.)
- tarjoushinta = kuljettaja + kuorma-auto + pumppu + säiliö min. 8 m³
- 1C: TYÖMAAHUOLTO / KUNNOSSAPITO 3 (pesutyöt ym.)
- tarjoushinta = kuljettaja + kuorma-auto + pumppu + säiliö min. 8 m³ + pesulaite
- 1D: TYÖMAAHUOLTO / KUNNOSSAPITO 4 (nostokorityöt ym.)
- tarjoushinta = kuljettaja + kuorma-auto + nosturi + henkilönostokori
- 1E: TYÖMAAHUOLTO / KUNNOSSAPITO 5 (imupaineautotyöt)
- tarjoushinta = kuljettaja + imupainekuorma + ko. työhön tarvittava varustus
- 2A: MAAN- JA LOUHEEN AJO, 3 - akseliset kuorma-autot
- 2B: MAAN- JA LOUHEEN AJO, 4 - akseliset kuorma-autot

Tilaja käyttää tarjousten vertailussa kokonaistaloudellisesti edullisin hinta-laatusuhteeltaan paras periaatetta seuraavin painotuksin:

- tarjoushinta: max 80 p
- kuorma-auton päästöluokka: max 20 p

Sopimukset hankinnasta syntyvät erillisillä kirjallisilla sopimuksilla. Hankinnasta laadittavat sopimukset allekirjoittaa kauj, ...

Toimivalta, johon päätös perustuu: Hallintosääntö 26 §, kohta 2

Ehdotus Kauj

Elinvoimalautakunta hyväksyy tarjousvertailun mukaiset tarjoukset kuljetuspalveluiden hankinnasta 2024-2026 (2).

Päätös Ehdotus hyväksyttiin.

Liite 2. Kyselylomake

Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistaminen

Kysely Jämsän kaupungin kaupunkikonsernin hankinnoista

Yksikkö _____

Montako kilpailutusta teette vuosittain:

☐	1-5 kpl
☐	6-10 kpl
☐	11-20 kpl
☐	21- kpl

Kilpailutettujen hankintojen arvo yhteensä €/vuosi:

☐	< 20.000 €
☐	20.000 - 49.999 €
☐	50.000-100.000 €
☐	>100.000 €
☐	>500.000 €
☐	> 1 M€
☐	> 2 M €

Montako (kpl) pienhankintakilpailutusta * / hankintalaji / vuosi:

(*hankintaohjeeseen ehdotetut pienhankintarajat):

< 10.000 € tavara- ja palveluhankinta

< 30.000 € rakennusurakka

< 50.000 € käyttöoikeussopimukset

Mitä hankintojen osa-alueita olette kilpailuttaneet:

Rakennusurakat

- Infrarakentaminen
 Talonrakentaminen

Tavarahankinnat

- Energia
 Elintarvikkeet
 Kemikaalit
 Toimistotarvikkeet
 Laitteet
 Kalusteet
 Välineet
 Ajoneuvot
 Rakennustarvikkeet
 Tekstiilit
 Muu, mikä _____
 Muu, mikä _____

Palveluhankinnat

- Kunnossapitopalvelut
 Suunnittelupalvelut
 Puhtauspalvelut
 Kuljetuspalvelut
 Ruokapalvelut
 Jätehuoltopalvelut
 Muu, mikä _____
 Muu, mikä _____

Käyttöoikeussopimukset

- Muu, mikä _____
 Muu, mikä _____

Kilpailutuksissa käytetyt hankintamenettelyt:

- Avoin menettely
 Rajoitettu menettely
 Neuvottelumenettely
 Innovaatiokumppanuus
 Suorahankinta
 Dynaaminen hankintajärjestelmä
 Muu, mikä _____

Nykyiset puitesopimukset (sopimuskumppani, hankinnan kohde, kustannusarvio/vuosi, mukana olevat kaupunkikonsernin yksiköt)

Nykyiset yhteishankintasopimukset (sopimuskumppani, hankinnan kohde, kustannusarvio/vuosi, mukana olevat kaupunkikonsernin yksiköt)

Teemahaastattelun aiheet:

1. Jämsän kaupungin hankintaohjeen uudistaminen
2. Kestävien ja innovatiivisten hankintojen nykytilanne yksikössänne
3. Kestävien ja innovatiivisten hankintakriteerien käytön lisääminen tulevissa hankinnoissa

Kestävät ja innovatiiviset hankinnat (www.hankintakeino.fi)**Ekologisesti kestävä hankinta**

Keskeisiä tavoitteita ovat energia- ja materiaalitehokkuuden parantaminen, ilmastonmuutoksen torjuminen vähähiilisyttä ja hiilineutraaliutta edistämällä sekä haitallisten aineiden käytön ja päästöjen vähentäminen hankintojen avulla. Ekologisesti kestävä hankinnan tavoitteet ja ympäristökriteerit voivat liittyä esimerkiksi uusiutuvan energian käyttöön, kierto- ja jakamistalouden edistämiseen, energia- ja materiaalitehokkuuteen, vähähiilisyyteen, puhtaan ja monimuotoisen ympäristön tavoitteluun ja eläinten hyvinvointiin.

Sosiaalisesti kestävä hankinta

Tavaroiden ja palveluiden tuottamisessa kunnioitetaan ihmisoikeuksia ja työelämän perusoikeuksia. Hankintatavoitteita ja hankintakriteerejä ovat esimerkiksi esteettömyys ja saavutettavuus, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen, hankinnoilla työllistäminen esimerkiksi osatyökyisten työmahdollisuuksia lisäämällä ja eettisten toimitus- ja valmistusketjujen ja reilun kaupan periaatteiden edistäminen.

Taloudellisesti kestävä hankinta

Julkisella hankkijalla on taloudellinen vastuu verovarojen järkevästä ja tehokkaasta käytöstä talouden elinvoimaisuuden ja innovatiivisuuden edistämiseksi. Tavoitteena voi olla hankintaprosessien tehostaminen ja kilpailuolosuhteiden parantaminen esimerkiksi markkinavuoropuheluiden ja viestinnän avulla. Taloudelliseen kestävyteen liittyviä näkökulmia ovat muun muassa hankintojen tarveharkinta ja kustannustehokas toteuttaminen, elinkaarikustannusten ja kokonaistaloudellisuuden huomioiminen päätöksenteossa ja harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunta.

Innovatiivinen hankinta

Tekemällä innovatiivisia hankintoja hankintayksiköt vauhdittavat teknologista kehitystä ja auttavat aikamme isojen haasteiden, kuten ilmastonmuutoksen, ratkaisemista.

Julkisen hankinnan toteutus on hankintayksikölle innovatiivista, kun hankinnan suunnittelussa, itse hankintamenettelyn läpiviennissä (esim. uuden ratkaisun kehitystyö) tai hankinnan kohteen määrittelyssä ilmenee uudenlaisia käytäntöjä. Hankintayksikkö voi esimerkiksi ennalta määritellyn toteutusmallin sijaan kohdistaa hankintansa haluttuihin tuloksiin ja vaikutuksiin, jolloin toimittajille syntyy enemmän vapautta ehdottaa vaihtoehtoisia ratkaisumalleja.

Hankinnan kohde on innovatiivinen, kun se kohdistuu kokonaan uuteen tai aiemmasta merkittävästi paranneltuun tuotteeseen tai palveluun.